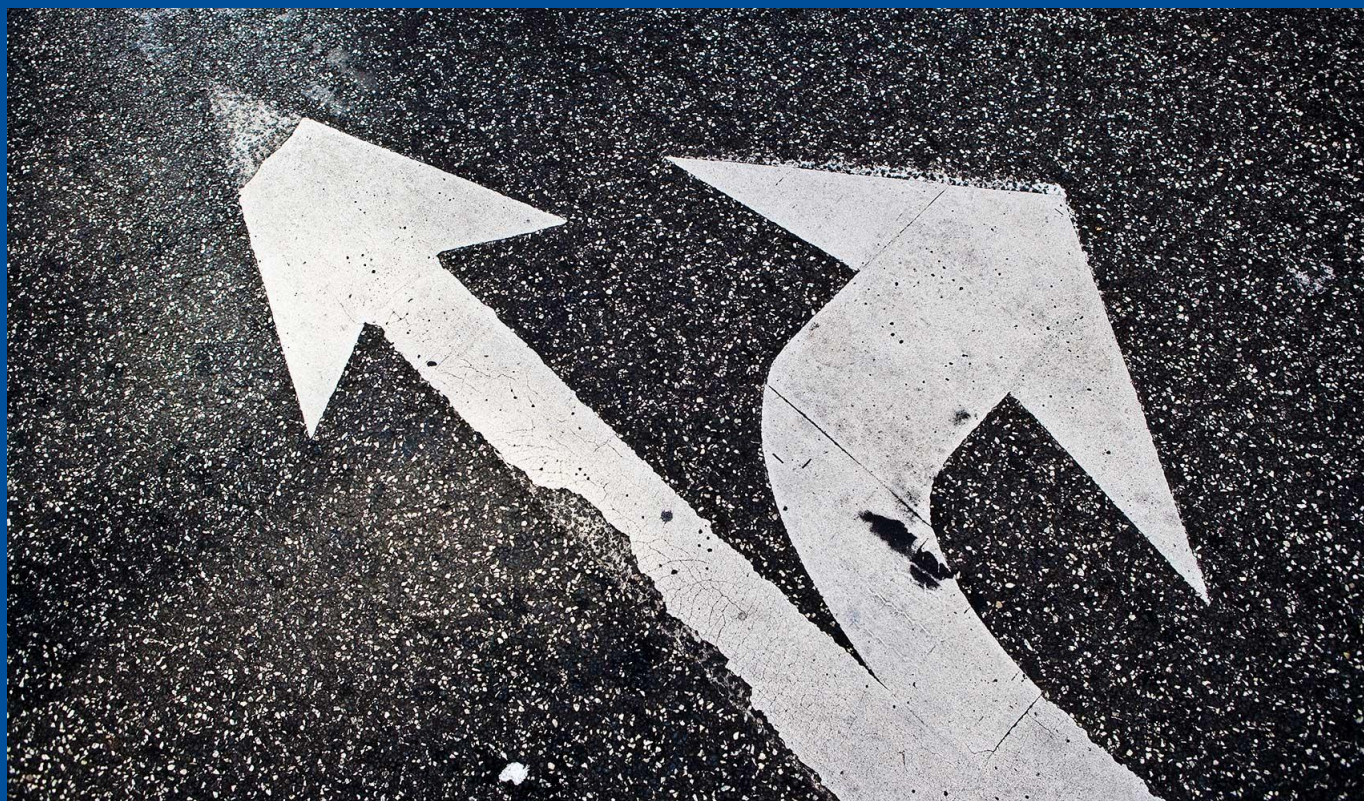

Efterværn og støtte set fra de unges perspektiv

En analyse af overgangen til voksenlivet for unge i kontakt med systemet

Efterværn og støtte set fra de unges perspektiv – En analyse af overgangen til voksenlivet for unge i kontakt med systemet

© VIVE og forfatterne, 2022

e-ISBN: 978-87-7582-044-3

Arkivfoto: Lars Degnbol/VIVE

Projekt: 302105

Finansiering: Social- og Ældreministeriet

VIVE – Viden til Velfærd

Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd

Herluf Trolles Gade 11, 1052 København K

www.vive.dk

VIVEs publikationer kan frit citeres med tydelig kildeangivelse.

VIVE

DET NATIONALE FORSKNINGS-
OG ANALYSECENTER FOR VELFÆRD

Forord

Med reformen 'Børnene Først' er det vedtaget, at der skal udarbejdes en grundig analyse af efterværnsområdet med oplæg til løsninger og konkrete tiltag, der kan løfte området. Analysen skal danne baggrund og afsæt for udspillet for de politiske forhandlinger i foråret 2022, hvor aftaleparterne bag reformen er enige om, at der er behov for at nytænke efterværnsindsatsen. Denne rapport udgør den første del (a) af den del af efterværnsanalysen *Spor 3 – Bedre overgange til et selvstændigt voksenliv med relationer og netværk*, som VIVE er ansvarlig for. Den samlede analyse fra VIVE består af tre hovedspor:

1. Undersøgelse af unges erfaringer med overgangen til voksenlivet
2. Afdækning af viden og erfaringer fra eksisterende indsatser
3. Nedsættelse af et Ungepanel, herunder planlægge og facilitere drøftelser i panelet.

Rapporten tager udgangspunkt i de unges oplevelser af indsatserne og støtten i overgangen fra anbringelse til voksenlivet. Analysen omhandler, hvordan de unge sikres i deres overgang til voksenlivet med særligt fokus på de tre parametre: bolig, uddannelse/beskæftigelse og netværk/relationer. Efterværn er et tilbud om støtte efter § 76 i lov om social service (efterværnsparagraffen), der forpligter kommunerne til at vurdere, om unge i alderen 18 til og med 22 år, som umiddelbart op til deres 18. år har været anbragt uden for hjemmet eller haft en fast kontaktperson, skal tilbydes efterfølgende støtte i form af efterværn.

Rapporten er udarbejdet i perioden oktober-december 2021 af professor MSO Tea Torbenfeldt Bengtsson, adjunkt Anne-Kirstine Mølholt og forsker Stine Tankred Luckow. Desuden har kandidatstuderende Rikke Lassen Brandt og kandidatstuderende Freja Kern-Jespersen bistået med indsamlingen af interviews, transskribering og kodning af disse. Student Anna Lange Rasmussen har bistået med transskribering og kodning af interviews.

Vi vil gerne sende en stor tak til de 31 unge, som har stillet op til interview, og som med deres levede erfaringer har bidraget med at kaste lys over oplevelsen af at blive voksen i mødet med det sociale system. Uden jeres deltagelse var der ingen viden at formidle i rapporten. Desuden en stor tak til de mange frivillige og professionelle, som har bistået med at skabe kontakt til unge.

Rapporten har været i eksternt review, og vi takker de to fagfæller for gode og konstruktive bidrag og kommentarer.

Undersøgelsen er bestilt og finansieret af Social- og Ældreministeriet.

Kræn Blume Jensen

Forsknings- og analysechef for VIVE Social

Indhold

Sammenfatning og konklusion	6
1 Indledning og formål	13
1.1 Indledning	13
1.2 Formål med undersøgelsen.....	14
1.3 Myndighedspraksis ved unges overgang til voksenlivet	14
1.4 Unges oplevelser af anbringelsens afslutning	17
1.5 Undersøgelsens metode og informanter	19
1.6 Læsevejledning	24
2 Fem fortællinger om hjælp og støtte.....	26
2.1 Støtte, der virker – Sannes fortælling	27
2.2 Støtte, der virker på trods – Andreas fortælling	31
2.3 Uregelmæssig støtte – Runes fortælling.....	34
2.4 Manglende støtte – Camillas fortælling	38
2.5 Ingen støtte – Jonas’ fortælling	42
2.6 Opsamling: Den rigtige hjælp på det rigtige tidspunkt.....	46
3 Beslutningsprocesser og efterværnsindsatser.....	49
3.1 At blive myndig som 18-årig	49
3.2 At leve et selvstændigt voksenliv.....	51
3.3 Overgange og støttebehov i lyset af barndommens erfaringer	54
3.4 Betydningen af ressourcepersoner i mødet med systemet.....	56
3.5 Inddragelse i beslutninger om efterværn	57
3.7 Betydningen af økonomi.....	62
3.8 Efterværnstildeling og -afrundning	63
3.9 Opsamling: Uigennemskuelige beslutningsprocesser og manglende inddragelse	66
4 Hverdagsliv, trivsel og psykiske udfordringer	68
4.1 Trivsel i hverdagen	68
4.2 Uforudsigelighed i hverdagen.....	70
4.3 Ensomhed i hverdagen.....	72
4.4 Psykiske udfordringer i hverdagen	73
4.5 Opsamling: Et godt hverdagsliv er vigtigt for trivsel	77
5 Relationer og sociale netværk	79
5.1 Relationer til primære omsorgspersoner	79
5.2 Relationer til professionelle.....	85
5.3 Relationer til jævnaldrende	88
5.4 Opsamling: Oplevelsen af at høre til	91

6	Bolig, uddannelse, arbejde og økonomi.....	93
6.1	Bolig.....	93
6.2	Usikre boligforhold og hjemløshed.....	95
6.3	Uddannelse.....	97
6.4	Arbejde og økonomi.....	99
6.5	Opsamling: Vigtigheden af stabilitet	101
7	Støtte, som virker for de unge – 10 fokuspunkter	103
	Litteratur	106
Bilag 1	Tematikker for interviews	109

Sammenfatning og konklusion

Formålet med denne rapport er at præsentere erfaringer med overgangen til voksenlivet for unge i målgruppen for efterværn. Undersøgelsen tager udgangspunkt i de unges egne fortællinger og perspektiver på det efterværn eller anden støtte, de har eller ikke har modtaget i deres overgang til voksenlivet. Følgende spørgsmål har guidet undersøgelsen:

Hvilke erfaringer og oplevelser har unge, der er i målgruppen for efterværn, med at modtage støtte og efterværn under overgangen til voksenlivet?

Rapporten bygger på deskriptive kvalitative analyser af interviews med 30 unge i udsatte livssituationer, der som følge heraf har behov for støtte og hjælp i deres overgang til voksenlivet. Der er variation i de unges behov, men alle 30 har oplevet, at de i overgangen til voksenlivet har haft brug for hjælp og støtte som følge af deres særlige opvækstvilkår. Størstedelen af de unge har være anbragt uden for hjemmet, enten frem til deres 18. års fødselsdag eller i barndommen. Enkelte af de unge har alene modtaget støtte fra en kontaktperson, mens enkelte ikke har modtaget nogen form for hjælp og støtte til trods for alvorlige sociale problemer i barndommen. De unge er generelt taknemmelige for den hjælp og støtte, som de har modtaget igennem barndommen og i overgangen til voksenlivet. De oplever, at den har gjort en positiv forskel for dem. Flere oplever imidlertid, at støtten og hjælpen har været utilstrækkelig eller er kommet for sent.

For at forstå de unges oplevelser af at modtage støtte i overgangen til voksenlivet viser analyserne, at det er nødvendigt at medtænke den unges historik og tidligere erfaringer med støtte. Disse erfaringer er i høj grad med til at forme den unges nuværende støttebehov, og hvordan det bedst imødekommes. Eksempelvis er det centralt for unge i stabile anbringelsesforløb, at anbringelsen kan forsætte i en periode efter det fyldte 18. år. Hvis den unges behov for støtte og hjælp i barndommen ikke er blevet imødekommet, former det den unges behov for støtte i overgangen til voksenlivet. Tilsvarende skaber udfordringer med psykisk sygdom, kognitive vanskeligheder og misbrugsproblemer særlige støttebehov for en gruppe af de unge.

På baggrund af undersøgelsens analyser finder vi, at den støtte, som de unge oplever at have brug for i overgangen til voksenlivet, er afhængig af den unges kontekst. Den støtte og hjælp, som unge modtager i deres overgang til voksenlivet, virker alene, hvis den tager udgangspunkt i den unges historie, hverdagsliv, livsvilkår og udfordringer. Støtten skal modsvare den unges konkrete behov og medtænke hele dennes livssituation. Vi har med udgangspunkt i de empiriske analyser opstillet 10 fokuspunkter, som de unges erfaringer peger på, er vigtige, for at støtten opleves som en hjælp af de unge. De 10 fokuspunkter for, at støtten virker, er, at den skal være:

1. **Relevant.** Den unge skal kunne se, at støtten faktisk er en hjælp.
2. **Tilgængelig.** Den unge skal have nem adgang til viden om rettigheder og relevant støtte.
3. **Fleksibel.** Støtten skal løbende kunne tilpasses den unges behov og ønsker i forhold til omfang, indhold og varighed, og at der herunder åbnes op for definitionen af udvikling.

4. **Gennemskuelig.** Beslutninger om støtte skal være til at forstå for den unge, og den unge skal vide, hvad støtten består af, og hvad der kan forventes af støtten.
5. **Koordineret.** Støtten skal tilpasses anden hjælp og støtte, som den unge modtager, således at forskellige systemer samarbejder og ikke modarbejder hinanden.
6. **Tryghedsskabende.** Støtten skal have fokus på at skabe og understøtte længe-revarende trygge og fortrolige relationer.
7. **Rettidig.** Støtten skal være tilgængelig, når den unge har behov for hjælp.
8. **Langsigtet og processuel.** Støtten i overgangen til voksenlivet skal tidligt tænkes og italesættes som en integreret del af barnets/den unges liv.
9. **Uden automatisk slutdato.** Støtten skal tildeles og tilrettelægges ud fra den unges behov og ønsker og ikke efter bestemte tids- eller aldersintervaller.
10. **Stabil.** Den unge skal kunne regne med, at støtten ikke pludselig skifter karakter eller pludselig afsluttes.

Punkterne er overordnede og generiske, og de er således baseret på det samlede data-materiale og ikke på enkelte unges unikke fortællinger. Selvom punkterne generelt er dækkende for gruppen af unge, har de forskellig betydning og vægt i fortællingerne afhængig af den enkelte unges historie, livsvilkår og udfordringer. Punkterne dækker over de unges samlede behov for støtte og tager ikke udgangspunkt i, hvem der bedst er ansvarlig for støtten, og om den bedst organiseres inden for rammerne af efterværn. De unges fortællinger viser, at de ikke selv skelner mellem, om den støtte, de modtager, er efterværn eller anden form for støtte. Det vigtige set fra de unges perspektiv er, at støtten virker. Punkterne kan derfor primært bruges til at guide tilrettelæggelsen af den overordnede støtte, som gives til unge i udsatte livssituationer i overgangen til voksenlivet. Samtidig kan punkterne anvendes som en form for tjekliste eller opmærksomhedspunkter i forhold til at evaluere virkningen af den støtte, som tilbydes unge.

Den rigtige hjælp på det rigtige tidspunkt

Der er stor variation i omfanget af støtte, som de unge modtager, og deres oplevelse af, at den virker. Mens en betydelig gruppe oplever at modtage støtte, der virker, er der en mindre gruppe af unge, som oplever utilstrækkelig eller slet ingen støtte i overgangen til voksenlivet. De unge, som oplever, at støtten virker, har oftere været anbragt og fået assistance fra enten private eller professionelle ressourcepersoner i deres netværk til at sikre dem den rigtige støtte.

Flere af de unge, som modtager mindre støtte og hjælp, har kaotiske livssituationer præget af misbrug af rusmidler, psykiske udfordringer og kriminalitet. Denne gruppe af unge har et stort behov for stabilitet og kontinuitet i deres liv, og de har således ofte et ret omfattende støttebehov. Dette behov oplever de imidlertid ofte tilsidesættes i deres møde med børne- og ungesystemet, og at det kun i begrænset grad bliver fanget af andre systemer. En gruppe af unge, som primært har psykiatriske diagnoser, overgår ofte til voksensystemet og modtager støtte herfra. Det gælder imidlertid i mindre grad for de unge, som har erfaringer med misbrug af rusmidler og kriminalitet. Der tegner sig et billede af, at unge med denne type udfordringer står med særlige støttebehov, som kun i mindre omfang imødekommes af forskellige systemer.

De unge fremhæver ofte deres egen viljekraft og motivation som udslagsgivende for at overkomme udfordringer og komme godt ind i voksenlivet. De fremhæver desuden, at de støttetiltag, som understøtter deres egen motivation, virker bedst. I den sammenhæng er det afgørende for de unge, at de får den rigtige hjælp på det rigtige tidspunkt. Det betyder, at den støtte, de modtager, skal tage udgangspunkt i og tilpasses deres konkrete behov og ønsker. Støtten skal kunne tage højde for, at ungdomslivet er en omskiftelig periode i de unges liv, og at deres behov kan skifte i takt med, at de udvikler sig.

Uigennemskuelige beslutningsprocesser og manglende inddragelse

Kontakten med den kommunale sagsbehandler spiller en afgørende rolle for de unges oplevelser af at blive myndige. For flere af de unge er deres 18-års fødselsdag en meget håndgribelig og tydelig markering af et skift til voksenlivet, hvilket for en del medfører en uønsket ændring af deres hverdagsliv. De forventes i højere grad at kunne tage vare på sig selv, hvilket af mange opleves som udfordrende. Flere oplever, at de skal kende egne fremtidige behov for at kunne argumentere for adgangen til den relevante hjælp og støtte i form af efterværn. Størstedelen af de unge oplever, at de ofte i mødet med forskellige systemer bliver set som et problem, og at deres behov for hjælp og støtte til tider primært ses som en udgift. De oplever, at der er for store forventninger og krav til dem om både selvindsigt og selvstændighed, og at de fra systemets side ansvarliggøres for deres særlige vilkår med en barndom som anbragt eller socialt udsat. Der stilles krav og forventninger, som ikke automatisk stilles til andre jævnaldrende unge, og som betyder, at de oplever sig som anderledes.

Der tegner sig et mønster i de unges fortællinger, hvor efterværn og succesen hermed er tæt forbundet med den unges erfaringer fra barndommen. De unge, der har været i stabile anbringelser, har nemmere ved at få det rette efterværn end de unge, som har oplevet mere kaotiske forløb. Skift i anbringelsessteder, manglende støtte eller ustabile forhold i familien eller et kaotisk ungdomsliv betyder, at den unge er i forhøjet risiko for ikke at modtage den rigtige støtte, samt at efterværn ikke bevilliges, eller at det mistes forholdsvis hurtigt. Flere af de unge, som modtager efterværn, fortæller, at de oplever det som et pres, at efterværn tages op til vurdering hvert halve år. Nervøsitet og usikkerhed omkring, hvorvidt de kan forsætte i deres efterværn, fylder meget, særligt for dem, hvor det kan betyde, at de skal flytte.

I forbindelse med, at de bliver myndige, oplever en del af de unge at skulle flytte, også imod deres eget ønske. De unge fremhæver, at der i forståelsen af selvstændighed fra systemets side er særlig fokus på deres praktiske færdigheder, men de unge selv oplever, at det at kunne tage vare på sig selv og ens fremtid i lige så høj grad handler om sociale færdigheder og psykisk trivsel. Flere efterlyser et bredere fokus på, at overgangen til voksenlivet for alle unge er en proces, hvor forskellige færdigheder udvikles og spiller sammen for at skabe selvstændighed.

Systemets logik for tildelingen af støtte, oplever flere unge, trumfer deres eget perspektiv, eksempelvis kravet om, at der skal være udvikling, for at efterværnet kan bevilliges eller forsættes. Kravene til efterværn opleves ofte som uklare, og de giver for flere unge ikke mening ud fra deres faktiske behov for hjælp og støtte. Nogle unge har oplevet, at deres efterværn i form af videreført anbringelse er kommet i naturlig forlængelse af deres anbringelse, mens andre unge har oplevet det som en kamp at få bevilget efterværn.

I begge situationer har den unge ofte haft en eller flere ressourcepersoner, som har bistået dem i at sikre efterværnet. De unge vurderer disse ressourcepersoner at være af afgørende betydning for, at de modtager og fastholder efterværn.

Kommunikationen mellem ung og sagsbehandler er ofte udfordret af deres manglende kendskab til hinanden, og flere af de unge oplever, at der bliver taget beslutninger, som de ikke er involveret i. Flere af de unge oplever, at det er uklart, hvornår man er berettiget til efterværn, og hvilke krav sagsbehandleren med rimelighed kan stille. Uklarhed og manglende inddragelse opleves særligt af flere unge i forbindelse med, at deres efterværn ophører. Endvidere udtrykker flere unge, at de mangler viden om, hvilke muligheder der er for efterværn, og hvilke rettigheder de har.

Grundig og forståelig viden om deres rettigheder, og hvordan lovgivningen fungerer, fremhæves som helt central for, at de unge kan få den rigtige hjælp og støtte. Denne vidensformidling er imidlertid ofte bundet op på de unges relation til sagsbehandleren. Derfor oplever flere også, at orienteringen og indføringen i rettigheder og lovgivning forsvinder, hvis sagsbehandleren skifter. Dette skaber en skrøbelighed i forhold til at sikre, at de unge kender deres rettigheder, og det bevirker en oplevelse af tilfældighed i, hvordan efterværn bevilliges.

En gruppe af unge oplever det som vanskeligt at interagere meningsfuldt med sagsbehandleren i overgangen til voksenlivet. Selvom flere unge har positive relationer til deres sagsbehandler, oplever de meget tit skift i sagsbehandler. De hyppige skift betyder, at det er vanskeligt at opbygge en relation mellem sagsbehandler og ung, hvilket flere unge derfor opgiver eller ikke ønsker. De manglende relationer betyder, at sagsbehandleren ofte har begrænset viden om den unges behov, vilkår og hverdagsliv, hvorfor flere unge oplever, at deres faktiske behov for hjælp og støtte bliver overset.

De unge, som oplever en god proces omkring iværksættelsen af støtte og hjælp i overgangen til voksenlivet, er ofte de unge, der bliver hørt i deres egne ønsker og får videreført anbringelse, udslusning eller kontaktperson inden for de rammer, som de selv mener, vil være en hjælp. Hermed oplever de, at efterværn er med til at gøre overgangen til voksenlivet mere skånsom. For disse unge opleves efterværnet som en stor hjælp, der er med sikre, at den unge føler sig anerkendt og tryk.

De unges erfaringer viser, at der er brug for opmærksomhed på tydelig og stringent formidling af information til dem, da de ikke automatisk kan forventes at kende hverken børne- og ungesystemets eller voksensystemets logikker, lovgivning og opbygning. Der skal gøres op med den implicite forventning, at de unge fyldestgørende kan beskrive deres egne behov, og at de forstår forskellige velfærdsstatslige systemers opbygning og logikker for tildeling af hjælp og støtte.

Et godt hverdagsliv er vigtigt for trivsel

I de unges fortællinger er der et varieret billede af, hvor rutinepræget og struktureret deres hverdag er. Samtidig peger fortællingerne på, at et stabilt hverdagsliv er afgørende for de unges trivsel og dermed for deres overgang til et selvstændigt voksenliv. Nogle unge lever et hverdagsliv med en høj grad af rutine og struktur, mens andre har en mere uforudsigelig og omskiftelig hverdag. Samtidig er flere af de unges hverdagsliv foranderligt – ligesom

for andre unge. De unge kan således opleve, at hverdagen over tid udvikler sig mod en større grad af genkendelighed og rutiner, eller også kan hverdagslivet bevæge sig hen imod perioder præget af omskiftelighed og kaos, hvilket betyder, at de unge næsten ingen faste rutiner har, og at strukturen i hverdagen skrider. Deres oplevelser af hverdagslivets forudsigelighed og deres trivsel hænger sammen, således at unge med et stabilt hverdagsliv også fortæller om en højere grad af trivsel. En højere trivsel har i de unges fortællinger direkte sammenhæng med deres tilknytning til både uddannelse og beskæftigelse. Viden om og forståelse for hverdagslivets udformning og stabilitet for den enkelte er således afgørende for de unges støttebehov og er en vigtig ramme for, at støtten fungerer.

Visse af de unge er ikke under uddannelse eller i arbejde og lever som følge heraf mere ustrukturerede og uforudsigelige hverdagsliv. Det er ofte unge, der i forskelligt omfang har det svært psykisk, og som følge heraf ikke føler sig i stand til at have en fast hverdag på et studie eller en arbejdsplads. Disse unge er også i større risiko for at opleve ensomhed. Udfordringer i hverdagslivet viser sig særligt for de unge, der oplever at være syge med stress og depression, have psykiatriske diagnoser eller et misbrug af rusmidler. Denne gruppe af unge oplever, at de ikke har ressourcer og overskud til et selvstændigt liv, og at deres hverdag er understøttet af professionelle eller offentlige ydelser for at hænge sammen.

På baggrund af fortællingerne fra gruppen af unge, som lever med omfattende psykiske udfordringer, er det muligt at udpege nogle opmærksomhedspunkter, der kan være med til at forebygge eller afhjælpe psykiske udfordringer i hverdagslivet. For det første er det vigtigt, at den unge får støtte til at forstå og genkende stressfaktorer, for derved bedre at kunne foregribe dem, samt få redskaber til at håndtere dem. For det andet er det vigtigt, at den unge får støtte til at organisere hverdagens praktiske gøremål i et tempo, der tilpasses dennes trivsel og udvikling. For det tredje er det helt centralt, at der er tilbud om den rette og tilstrækkelige psykologiske og psykiatriske behandling. For det fjerde er en ikke tidsafgrænset adgang til stabile relationer, såsom kontaktpersoner, plejeforældre eller pædagoger, vigtig for, at den unge oplever at have støttende og langvarige relationer omkring sig. For det femte er stabile boligforhold vigtige, ligesom det er vigtigt, at disse boligforhold tilgodeser individuelle behov.

De unges trivsel og hverdagsliv forbedres og stabiliseres, hvis de fem ovenstående forhold er opfyldt. Det skaber tryghed hos den unge med psykiske udfordringer, at der er den rette støtte og stabile rammer i hverdagen både i forhold til bolig og aktivering og i forhold til sociale relationer og nem adgang til hjælp og støtte.

Gode relationer giver oplevelsen af at høre til

Samlet set peger fortællingerne på, at relationer er vigtige for de unge, men at de ofte også er vanskelige at indgå i og vedligeholde. Behovet for og glæden ved nære relationer går igen hos alle de unge, der fremhæver vigtigheden af støttende og fortrolige relationer, som de kan åbne sig overfor, når de oplever udfordringer i hverdagslivet. Af flere fortællinger fremgår det imidlertid, at de unge ofte har stor usikkerhed omkring relationer, og nogle har en skepsis i forhold til at skulle danne relationer – og oplever, at der er lang vej til at føle sig tryk i dem.

De unge fremhæver ofte, at de ikke-biologisk skabte nære relationer er centrale for dem, idet de sjældent kan bruge forældrene som ressourcepersoner. Derfor er de ekstra afhængige af den støtte og omsorg, som de kan finde hos andre, hvilket især er voksne eller kontaktpersoner på anbringelsessteder. En del har dog erfaringer med skift i disse nære relationer. Som følge heraf er flere tilbageholdne med at åbne sig op over for og binde sig til nye relationer.

Desuden fortæller flere, at de ikke har en nær relation til deres biologiske forældre, idet de ikke er vokset op hos dem. Til tider kan de biologiske forældre finde på direkte at trække sig fra den støttende og ansvarshavende rolle i forhold til de unge, idet forældrene oplever, at de unge ikke længere er deres ansvar. De unge kan derfor opleve, at de står alene med ansvaret for livet og dets udformning.

De nære relationer er vigtige, idet de unge herved kan skabe meningsfulde bånd til deres nærmeste omgivelser og dermed skabe en rød tråd, der rækker tilbage og frem i tiden. For nogle af de unge er dette relationelle bånd tydeligt i deres fortællinger ved, at de har fundet sig til rette hos plejeforældre eller på institutioner og her fået oplevelsen af at høre til. Andre har opbygget bånd til en nær kontaktperson, som de er tryk ved.

Ud over de familiære og nære relationer har de unge behov for brobyggende bånd og relationer, der skaber kontakt til nye fællesskaber, som kan give den enkelte oplevelse af at høre til i det omgivende samfund. Flere af de unge fortæller, at de udfører frivilligt arbejde, har et fritidsjob og går til fritidsaktiviteter. Samtidig er der dog også mange af de unge, der fortæller, at de ikke rigtig indgår i venskabsgrupper, og at de ofte sidder hjemme og isolerer sig. Dette er særligt udfordrende for unge, som i forvejen har et spinkelt socialt netværk.

At relationerne er et centralt omdrejningspunkt i de unges liv, fremstår tydeligt gennem de unges fortællinger, eksempelvis ved, at de ikke taler om begrebet "efterværnsindsats" eller lignende, men i stedet taler om de relationer, som indgår i indsatsen. Det er ofte i det relationelle, at den enkelte indsats måles og tillægges værdi for den unge. I den forbindelse er det vigtigt, at de unge oplever stabile og kontinuerlige relationer.

Stabile boligforhold, tilknytning til uddannelse- og arbejdsmarked og en god økonomi er vigtigt for en god overgang

Bolig, uddannelse, arbejde og økonomi er vigtige forhold, som i de unges fortællinger rummer både store og svære udfordringer, men også betydelige succeser, når de lykkes. De unges situation omkring bolig, uddannelse, arbejde og økonomi kan ikke ses uafhængigt af deres øvrige livsvilkår og udfordringer, men må forstås i sammenhæng med deres hverdagsliv, mentale helbred, den hjælp og støtte, de får, samt deres netværk og relationer.

De unge har forskellige boligbehov som 18-årige. Mens nogle har brug for at kunne blive boende på anbringelsesstedet, har andre et ønske om at kunne få deres egen bolig. For de unge er boligen vigtig, da den er rammen om deres hverdagsliv og trivsel. Det er derfor afgørende, at deres boligforhold opleves som stabilt, og at boligen er en base for tryghed. Flere af de unge oplever imidlertid deres boligforhold som ustabile og usikre.

Hvorvidt de unge er klar til at flytte i egen bolig eller ej, kan ikke opdeles i enten eller. Derimod må tidspunktet frem til, at de unge er klar til at flytte for sig selv, betragtes som en proces, som tager udgangspunkt i den unges tidligere erfaringer og drømme om fremtiden. For at trives i egen bolig er det vigtigt, at den unge selv er klar til at flytte og bliver aktivt støttet i at etablere sin bolig som en tryk base.

Flere af de unge fortæller, hvordan de gennemgår adskillige boligskift og har usikre boligforhold i årene efter, de er fyldt 18 år. Som konsekvens oplever nogle unge at stå i kortere eller længere perioder som hjemløse, hvilket kan have store konsekvenser for deres hverdagsliv, dets stabilitet og deres tilknytning til uddannelse.

At hverdagslivet følger en rytme, som de unge kan have vanskeligt ved at følge, kommer desuden til udtryk ved, at nogle af dem fortæller, at de har svært ved at honorere de faste rammer og tider, der er i forbindelse med at tage en uddannelse eller have et arbejde. Oplevelser med psykiske udfordringer såsom stress og depression kan betyde, at de sygemeldes, eventuelt holder pause eller helt stopper på deres uddannelse eller arbejde. Det kan af nogle unge opleves som vanskeligt at få økonomien til at hænge sammen, hvilket kan forstærkes af den manglende tilknytning til uddannelsessystemet og arbejdsmarkedet.

I forhold til at opnå en uddannelse er flere af de unge desuden udfordret ved, at de har oplevet mange skoleskift og haft et højt fravær i grundskolen, hvilket har givet faglige huller, de ikke får indhentet. Det påvirker deres muligheder for tilknytning til videre uddannelse samt deres selvværd og tro på egne evner. Det er svært for dem at fastholde uddannelse og arbejde, og de fortæller, at de kan have svært ved finde ud af, hvad der interesserer og motiverer dem – og dermed, hvilken uddannelse de skal vælge, eller hvilket arbejde de skal gå efter. Dette giver dem en oplevelse af utilstrækkelighed og frustration. De unge, som har en god tilknytning til et studie eller et arbejde, oplever, at dette er med til at støtte dem i at få struktur på deres hverdagsliv. Flere unge udtrykker stor stolthed over at have færdiggjort en uddannelse.

1 Indledning og formål

1.1 Indledning

Med reformen Børnene Først er det vedtaget, at der skal udarbejdes en grundig analyse af efterværnsområdet med oplæg til løsninger og konkrete tiltag, der kan løfte området. Analysen skal danne baggrund og afsæt for udspillet for de politiske forhandlinger i foråret 2022, hvor aftaleparterne bag reformen er enige om, at der er behov for at nytænke efterværnsindsatsen.

Denne rapport udgør en delanalyse af det samlede analyseprodukt. Analysens fokus er de unges egne oplevelser og erfaringer med støtte og efterværn i overgangen til voksenlivet. Analysen omhandler, hvordan de unge sikres i deres overgang til voksenlivet med særligt fokus på de tre parametre: bolig, uddannelse/beskæftigelse og netværk/relationer. De to andre analyser, som gennemføres af VIVE, har fokus på henholdsvis af-dækning af viden og erfaringer fra eksisterende indsatser og facilitering af et ungepanel bestående af unge i målgruppen for efterværn.

Efterværn skal tilbydes alle unge, der umiddelbart op til deres 18. år har været anbragt uden for hjemmet eller har haft en fast kontaktperson (efter lov om social service § 52, stk. 3, nr. 6), og som på baggrund af et fagligt skøn opfylder betingelserne for støtte efter § 76 i lov om social service (efterværnsparagraffen). Formålet med efterværn er at bidrage til, at de unge støttes i at etablere en selvstændig tilværelse på lige fod med andre unge. Dette kan ske i form af følgende støttemuligheder:

- at døgnophold på et anbringelsessted opretholdes
- at der udpeges en fast kontaktperson for den unge
- at der etableres en udslusningsordning i det hidtidige anbringelsessted
- at der tildeles andre former for støtte, der har til formål at bidrage til en god overgang til en selvstændig tilværelse for den unge.

Det er væsentligt at have skærpet opmærksomhed på og støtte i overgangen til et selvstændigt voksenliv for unge, der har været anbragt eller har modtaget andre former for sociale foranstaltninger. Denne gruppe af unge kæmper ofte med en række betydelige udfordringer i deres barndom, ungdomsliv og voksenliv. Set i forhold til deres jævnaldrende har de forhøjet risiko for ikke at gennemføre en uddannelse og stå uden for arbejdsmarkedet, de har i højere grad ustabile boligforhold og oplever hjemløshed, de mangler sociale netværk, har ringere fysisk og psykisk helbred, og de har oftere misbrugsproblematikker (Benjaminsen, Enemark & Jeppesen, 2020; Lausten, Frederiksen & Olsen, 2020; Mølholt et al., 2012; Olsen, Egelund, & Lausten, 2011). Disse udfordringer påvirker de unges mulighed for selvstændigt at tilrettelægge en succesfuld overgang til voksenlivet og sikre et selvstændigt voksenliv på sigt.

Der er i dag begrænset viden om den støtte og hjælp, som tildeles efter efterværnsparagraffen, og som skal støtte de unge i overgangen til voksenlivet. De danske undersøgelser, der findes, peger på, at der er stor kommunal variation i anvendelsen af efterværn, de efterværnsformer, der tildeles, efterværnets varighed, og der er forskel mellem

kommuner i forhold til, hvordan de definerer målgruppen for efterværn (Deloitte, 2017; Iversen, Mortensen, Birkefoss, & Jensen, 2021; Mølholt et al., 2012; PwC, 2021; Skårhøj et al., 2016). Samtidig fremhæves det, at de unge, når de forlader anbringelse, oplever at mangle den fornødne støtte, inddragelse og indsigt i overgangens forskellige processer (Deloitte, 2017; Lausten, Frederiksen & Olsen, 2020; Mølholt, 2017).

Det er derfor centralt, at der foretages en grundig analyse af efterværnsområdet, hvor der skabes nuanceret indsigt fra forskellige perspektiver. Denne undersøgelse giver viden om de unges egne oplevelser med efterværn og de støtte- og hjælpeforanstaltninger, de selv vurderer at have brug for i overgangen til voksenlivet.

1.2 Formål med undersøgelsen

Formålet med undersøgelsen er at præsentere erfaringer med overgangen til voksenlivet fra unge med kontakt til det sociale system. Undersøgelsen tager udgangspunkt i de unges egne fortællinger og perspektiver på det efterværn eller anden støtte, de har eller ikke har modtaget i deres overgang til voksenlivet. Følgende spørgsmål har guidet undersøgelsen:

Hvilke erfaringer og oplevelser har unge, der er i målgruppen for efterværn, med at modtage støtte og efterværn under overgangen til voksenlivet?

Undersøgelsens sigte er at formidle de unges egne perspektiver på deres overgang til voksenlivet og deres ønsker til den fremtidige efterværnsindsats. I alt har 31 unge delt deres erfaringer med at overgå til voksenlivet og den støtte og eventuelle efterværn, de har modtaget. Erfaringerne med selve overgangen til voksenlivet kan imidlertid ikke ses uafhængigt af de unges hverdagsliv og trivsel generelt. Undersøgelsen anlægger et bredt perspektiv på de unges overgange og erfaringer med inddragelse af deres liv i en kontekst. Herunder har der været særlig opmærksomhed på deres uddannelses- og arbejds erfaringer, boligsituation samt deres relationer og netværk.

Undersøgelsen anvender en kvalitativ tilgang med udgangspunkt i individuelle interviews og giver viden om de unges erfaringer og oplevelser af den støtte, de får eller ikke får i overgangen til voksenlivet, herunder også de udfordringer og barrierer, de oplever. Desuden bidrager undersøgelsen med viden om, hvilke netværk og relationer de unge har, og hvordan disse netværk understøtter eller ikke understøtter etableringen af et selvstændigt voksenliv. Med udgangspunkt i de unges erfaringer afdækker undersøgelsen endvidere, hvilke behov og ønsker de unge har til fremtidige indsats, som kan hjælpe med at skabe stabile og støttende netværk og relationer.

1.3 Myndighedspraksis ved unges overgang til voksenlivet

Igennem de par årtier, som efterværnsparagraffen har eksisteret, er der i Danmark løbende foretaget undersøgelser og evalueringer af myndighedspraksis i relation til efterværnsarbejdet (se eksempelvis Deloitte, 2017; Espersen, 2004; Mølholt et al., 2012; PwC, 2021; Skårhøj et al., 2016). I det følgende præsenteres fund fra disse udgivelser. Omdrejningspunktet er danske udgivelser. I forbindelse med præsentationen af viden skal

det bemærkes, at fokus i undersøgelser og evalueringer af overgangen til voksenliv og efterværn primært omhandler unge, der har været anbragt. Der er således begrænset viden om de unge, der har haft en kontaktperson frem til det 18. år, men ikke har været anbragt.

For unge i anbringelse skal beslutningen om efterværn træffes, når den unge er 17 ½ år, men fra den unges 16. år skal der opstilles mål i handleplanen for overgangen til voksenlivet. Sagsbehandlere fremhæver dog ofte vanskeligheder ved at træffe afgørelsen inden for den lovpligtige periode (Deloitte, 2017; Espersen, 2004; Mølholt et al., 2012). I de fleste kommuner er det den enkelte unges sagsbehandler, der træffer afgørelse om efterværn i samarbejde med den faglige ledelse på et team- eller visitationsmøde. Der forekommer at være begrænset inddragelse af andre aktører, såsom aktører fra uddannelses- og beskæftigelsesområdet, i beslutningen om, hvorvidt den unge skal modtage efterværn eller anden form for støtte, og i så fald hvilken. Sagsbehandlerne udtrykker imidlertid begrænset indsigt i de tilbud, der findes inden for andre sektorer, såsom voksenområdet. De kan derfor finde det udfordrende med en helhedstænkning omkring de unge og de muligheder, der findes (Bengtsson & Olsen 2021; Deloitte, 2017; Mølholt et al., 2012). Samarbejdet på tværs af sektorer, fagligheder og til tider kommuner er væsentligt for at sikre helhedstænkningen omkring den enkelte ung. Ofte peger undersøgelser af kommuners efterværnspraksis dog på udfordringer, idet ledelsesmæssige, strukturerende og økonomiske beslutninger på tværs er vanskelige og begrænser samarbejdet (Deloitte, 2017; Mølholt et al., 2012; Skårhøj et al., 2016).

I forhold til, hvor mange unge i målgruppen der modtager efterværn, er der en vis usikkerhed, men undersøgelser peger på, at det er omtrent 60 % af de unge (Deloitte, 2017; Lausten, Frederiksen & Olsen, 2020). Der er imidlertid stor kommunal variation, idet det er under halvdelen af de unge, som modtager efterværn i de kommuner, der bruger det mindst, mens to tredjedele modtager efterværn i de kommuner, der bruger det mest (Deloitte, 2017). Erfaringerne fra forsøgsprojektet "Investering i efterværn", hvor de deltagende kommuner har arbejdet med at tilbyde efterværn til samtlige unge i målgruppen, peger på, at der stadig var omtrent en tredjedel af de unge, som af forskellige årsager ikke modtog efterværn (PwC, 2021).

Unge, der har været i plejefamilie, har større sandsynlighed for at modtage efterværn sammenlignet med unge, der har været på institution. Årsagen til dette kan være, at unge anbragt på institution typisk har flere psykiske og sociale udfordringer end unge i plejefamilie, og derfor overgår en højere andel til voksensystemet. Herudover har unge, der er blevet anbragt tæt på deres 18. år, en højere sandsynlighed for at modtage efterværn (Lausten, Frederiksen & Olsen, 2020).

Ved opgørelsen af, at omtrent 60 % af unge i målgruppen modtager efterværn, omhandler en vigtig nuance, hvor lang tid de unge er i efterværnet. Nogle unge modtager efterværn i et par måneder, mens andre modtager efterværn gennem flere år. Samlet set peger opgørelser over efterværnets varighed på, at efterværnspopulationen falder betydeligt mellem 18 og 22 år.

Den mest anvendte efterværnsform, når målgruppen omhandler unge, der har været i anbringelse, er opretholdelse af døgnophold. Ser vi imidlertid på hele efterværnspopulationen og således også inkluderer unge, der har haft en kontaktperson frem til deres 18. år, men som ikke har været i anbringelse, er den mest anvendte efterværnsform udpegning af en kontaktperson. Efterværnsordningerne "udslusningsordning" og "andre former for støtte" anvendes kun i begrænset omfang (Deloitte, 2017). Sagsbehandlere peger imidlertid på, at de oplever muligheden for at anvende "andre former for støtte" som positiv, da de her ofte kan være fleksible i forhold til den enkelte unges behov og hverdagsudfordringer. De har dog vanskeligt ved at gennemskue, hvilke former for støtte der kan bevilliges som støtte. Kommunale ledere fremhæver derimod en frygt for, at stor brug af "andre former for støtte" kan lede til en for gavmild støttekultur (Deloitte, 2017).

Støtteindsatser, der åbner for fleksible muligheder i tilpasningen til de unges behov, er tværgående samarbejdsmodeller såsom den Kommunale Ungeindsats (KUI), der er koordinerede indsatser af unges forløb på tværs af uddannelses-, beskæftigelses- og socialindsatsen. Herudover findes samarbejdsmodeller, hvor der er fokus på samarbejdet mellem kommunale og frivillige aktører. I samarbejdet tilbydes individuelt tilpassede relationskabende tilbud, men erfaringerne peger imidlertid også på, at frivillige organisationer oplever restriktioner og krav om dokumentation i en grad, der kan begrænse deres handlerum og muligheder, når de samarbejder med kommunale partnere (Skårhøj et al., 2016).

Kriteriet om udviklingspotentiale til et selvstændigt voksenliv er centralt i efterværnsparagraffen. Mange sagsbehandlere udtrykker imidlertid usikkerhed om, hvad der udgør et selvstændigt voksenliv (Deloitte, 2017; Mølholt et al., 2012). Her er det vigtigt at skelne mellem, hvad der teoretisk defineres som et "independence"- og "interdependence"-perspektiv (Hjort & Backe-Hansen, 2008). I nogle kommuner tages der udgangspunkt i et "independence"-perspektiv, hvor de unge skal være i gang med en uddannelse eller et arbejde og skal arbejde imod at være selvhjulpne uden støtte fra det sociale system. I andre kommuner tages der i højere grad udgangspunkt i et "interdependence"-perspektiv, hvor overgangen til voksenlivet betragtes som en proces for de unge, hvor de bevæger sig mod et voksenliv, hvor de til tider klarer sig selv, men i perioder kan have behov for støtte fra det sociale system, ligesom andre unge modtager støtte fra deres forældre. I Ankestyrelsens principafgørelser vedrørende efterværn er det flere gange slået fast, at der ikke skal stilles krav om, at den unge bliver fuldstændig uafhængig af det sociale system i sit voksenliv, og således understreges her et "interdependence"-perspektiv.

I forlængelse af "independence"- og "interdependence"-perspektiver er diskussionen vedrørende ansvarstildelingen ved anbringelser. Også her er der to perspektiver på, hvad det er for et ansvar, det sociale system har i forhold til børn og unge, der kommer i anbringelse. På den ene side fremhæves et perspektiv under eksempelvis begreber som "state care" og "corporate parenting", som fremhæver det sociale systems rolle som omsorgsgiver på linje med forælderrollen (Courtney, Dworsky & Pollack, 2007; Courtney, 2009; Reid, 2007). På den anden side er et individualistisk rettigheds- og systemorienteret perspektiv på det sociale system som ydende en velfærdstjeneste. Omdrejningspunkterne her er centreret omkring motivation, omstillingsparathed, udvikling og eget ansvar. Udviklingen i myndighedsarbejdet har gennem flere år været i retning af det sidstnævnte perspektiv (Bakketeig, 2008; Järvinen & Mik-Meyer, 2003).

1.4 Unges oplevelser af anbringelsens afslutning

Når unge bliver 18 år og overgår til myndighedsalderen, betyder det samtidig, at de skal forlade anbringelse, medmindre de modtager efterværn. I det følgende præsenteres forskningsbaseret viden, der tematiserer anbragte unges overgang til voksenlivet og den støtte og hjælp, de selv oplever at have behov for.

At unge bliver myndige som 18-årige, er bundet op på en biologisk og kronologisk forståelse af alder og udviklingsprocesser. Med inspiration i livsforløbsteori bliver der dog i stigende grad argumenteret for, at en kronologisk og lineær udviklingsforståelse ikke er tilstrækkelig til forståelsen af alder, da den historiske, sociale og kulturelle kontekst må indtænkes (Elder, Johnson & Crosnoe, 2003; Horrocks & Goddard, 2006; Mortimer & Shanahan, 2003; Settersten, 2003).

I Danmark, som i andre nordiske lande, forlænger unge i stigende grad deres ungdomsliv i forhold til tidligere ved eksempelvis at flytte hjemmefra og stifte familie senere (Danmarks Statistik, 2021; Pihl, 2018). Dette betyder, at den sociale kontekst for unge, der forlader anbringelse, forandres, hvilket bl.a. har medført, at såvel Finland som Norge har forlænget efterværnsalderen til 25 år. Dette sætter fokus på de grundlæggende antagelser om alder, udvikling og voksenliv, som rammesætter myndighedsarbejdet og den sociale kontekst, når unge forlader anbringelse. Teoretisk fremhæves begrebet "emerging adulthood" (Arnett, 2000) om overgangen fra et ungdoms- til et voksenliv i vestlige samfund, hvor de unge har god tid til at afprøve forskellige roller og identiteter, da de eksempelvis i stigende grad støttes økonomisk af deres forældre. Overgangen til voksenlivet for unge, der har været anbragt, fremhæves derimod som et "instant adulthood" (Antle et al., 2009), hvor de i modsætning til deres jævnaldrende konfronteres med voksenlivets ansvar og forventninger, så snart de forlader anbringelse og skal leve selv.

Mange unge oplever overgangen fra at være i anbringelse til at skulle klare sig selv som en utryk periode, hvor de ikke har indsigt i, hvad der venter dem. De fremhæver ofte en oplevelse af ikke at være blevet inddraget i dialogen om, hvordan og hvornår deres overgang til voksenlivet skal finde sted, og om de skal modtage efterværn. Dette kommer bl.a. til udtryk ved, at de ikke kan huske sig hørt i forbindelse med revideringen af handleplanen, og de oplever derfor stor usikkerhed omkring fremtiden (Deloitte, 2017; Lausten et al., 2020). Dialogen med de unge er central for at give dem indsigt i og tryghed ved de processer, der finder sted i forbindelse med, at de forlader anbringelse. Konsekvensen kan alternativt være, at de ikke er motiveret til at modtage efterværn. De kan miste tiltroen til det sociale system som støttende og i stedet udtrykke en form for "foranstaltningstræthed" (Böcker, Jakobsen, Hammen & Steen, 2010). Derved opstår der risiko for, at det er de mest ressourcestærke unge og unge med de mest stabile anbringelsesforløb, der modtager efterværn, idet det er disse unge, der har den største motivation.

Unge, der modtager efterværn, klarer sig ofte bedre og er mindre sårbare end unge, der forlader anbringelsen og ikke modtager efterværn. Eksempelvis har flere klarer grundskolen, og færre har en psykiatrisk diagnose (Deloitte, 2017; Lausten et al., 2020). Disse fund er dog ikke overraskende, da kriteriet omkring udviklingspotentiale er centralt i tildelingen

af efterværn, og unge med særlige udfordringer i stedet for efterværn overgår til voksen-systemet og til at modtage støtte efter servicelovens voksenparagraffer. Fundene leder dog tanker hen på politologen Michael Lipskys (2010) pointe om "creaming", hvilket vil sige, at de unge, der klarer sig godt, og hvor der er størst sandsynlighed for, at efterværnet vil blive en succes, er dem, der modtager støtten. De unge, der har det største behov for hjælp og støtte i overgangen til voksenlivet, har sværest ved at få efterværn. Omvendt peger anden forskning på, at unge oplever, at de risikerer at miste deres efterværnsstøtte, hvis deres sagsbehandler får indtryk af, at de klarer sig godt, idet de så forventes at kunne klare sig uden støtte (Mølholt et al., 2012).

I forhold til motivationen til at modtage efterværn er det endvidere væsentligt, hvordan afslutningen af anbringelsesforløbet er italesat under den unges anbringelse af såvel sagsbehandler som anbringelsessted. Eksempelvis fremhæver unge, at de gennem deres anbringelsestid har fået at vide, at de forventes at forlade anbringelsen, når de fylder 18 år (Mølholt, 2017; Storø, 2012). Det kan på den ene side være en måde at forberede de unge på anbringelsens ophør, men på den anden side kan det få den konsekvens, at det bliver vigtigt for dem at vise, at de kan klare sig selv ved det 18. år og derfor ikke ønsker yderligere støtte og hjælp. Mange unge understreger værdien i at kunne klare sig selv uden behov for støtte. Følgelig er det centralt med et fokus på, hvordan overgangen til voksenlivet kan italesættes som en proces for de unge – ikke kun i forbindelse med, at de nærmer sig 18 år, men igennem hele deres anbringelsesforløb.

At overgå fra anbringelse til at kunne klare sig selv er netop en proces. Flere unge fremhæver, at de indledningsvis har været glade for at flytte for sig selv og skulle klare sig selv, men efter en periode på omtrent et halvt til et helt år ønsker de ofte en form for støtte og hjælp igen, da de nu har haft mulighed for at finde ud af, hvad det kræver at leve selv. De har fået indsigt i deres støttebehov. Dette understreger vigtigheden af, at de unge kan vende tilbage og modtage efterværn, selvom de indledningsvis har takket nej, eller hvis de har modtaget én form for støtte, men efterfølgende oplever andre støttebehov. Denne mulighed findes i lovgivningen, men det er imidlertid begrænset, hvor ofte de unge får fornyet beslutninger om efterværn (Deloitte, 2017; Mølholt et al., 2012).

Når de unge har modtaget efterværn, er de oftest glade for den støtte og hjælp, de har modtaget, men de fremhæver dog også, at de ikke har modtaget tilstrækkelig med støtte (Deloitte, 2017). De er ofte positive over for enkeltpersoners særlige indsatser og betydning, men de peger samtidig på, at "en seng fra IKEA" ikke sikrer dem en trivsel i hverdagen, netværk og relationer, som mange unge har et stort behov for, da de oplever ensomhed i overgangen fra at være i anbringelse til at bo selv (Mølholt, 2017). Relationer og deres forskellige facetter som et centralt omdrejningspunkt for anbragte og tidligere anbragte børn og unge understreges ved begreberne "bonding" og "bridging" (Gilligan, 2012). Det handler om, at de unge på den ene side skal indgå i relationer, hvor de knytter bånd til andre og indgår i nære og langstrakte relationer. På den anden side er det også centralt med brobyggende relationer, der fungerer tværgående og eksempelvis skaber netværk på tværs af venskaber og skole, således at den enkelte oplever sig integreret i det omkringliggende samfund og lokalmiljø.

Samlet set kan kontinuitet og stabilitet i disse forskellige former for relationer give den enkelte unge en oplevelse af at høre til, eller hvad der teoretisk ofte begrebsliggøres

som en oplevelse af "belonging" (Bengtsson & Mølholt, 2018; Mølholt, 2017). De unges oplevelse af at have været anbragt og overgangen til voksenlivet er ofte karakteriseret ved ikke at høre til. Deres erfaringer med relationer er typisk, at disse er dannet til eksempelvis pædagogisk personale på en institution, til en plejefamilie eller til sagsbehandlere, og at disse relationer er usikre og hurtigt kan ende. Relationerne er således tidsmæssigt begrænsede og ofte betingede af, at anbringelsesstedet modtager økonomisk kompensation for at yde omsorg over for de anbragte. Omsorgsrelationer kommer derfor hurtigt i økonomisk diskurs, hvor de unge overvejer, om det kan betale sig for dem at indgå i relationer, om relationerne er noget værd, eller om de vil stå i gæld, hvis de modtager omsorg fra andre (Mølholt, 2017).

Kontinuitet og stabilitet igennem opvæksten er centralt for at sikre de unges overgang til voksenlivet, når de forlader anbringelse. De unge fremhæver ofte oplevelsen af ustabile forhold både i relation til at have boet hos den biologiske familie og i relation til at være kommet i anbringelse med risikoen for skift i sagsbehandler, andre børn og unge på anbringelsesstedet, anbringelsesstedets personale og anbringelsessted. De ustabile forhold gennem opvæksten betragtes dog som en af de mest centrale risikofaktorer i relation til, at de unge ofte klarer sig dårlige end jævnaldrende set i forhold til eksempelvis skole-, job- og boligforhold (Ward, 2009; Ward, 2011). De unge internaliserer gennem deres oplevelser og vilkår under opvæksten præferencer for, at ting er ustabile og oplever følgelig i deres ungdoms- og voksenliv utryghed, hvis deres livssituation stabiliserer sig, for hvad kan de så forvente? Det familiære er med andre ord det ustabile (Barker, 2016). Kontinuitet og stabilitet som det grundlæggende fundament i livet må således internaliseres tidligt i barndommen.

1.5 Undersøgelsens metode og informanter

Dataindsamlingen til undersøgelsen blev startet i begyndelsen af september 2021, og første udkast til rapport blev afsluttet i december 2021. Datagrundlaget bygger på interviews med unge, der i bred forstand er i målgruppen for efterværn. I de følgende afsnit præsenteres, hvordan vi er kommet i kontakt med de unge, som har delt deres fortællinger med os, hvad der karakteriserer de unge, og hvordan vi er kommet fra interviews til de analytiske temaer, som præsenteres her i rapporten.

1.5.1 Rekruttering af informanter

Undersøgelsen tager udgangspunkt i kvalitative interviews med 30 unge. Der blev gennemført 31 interviews i alt, men en af interviewpersonerne viste sig på interviewtidspunktet at være 35 år, hvilket ligger uden for den aldersmæssige afgrænsning, og dette interview er derfor ikke medtaget i analyserne. For at indfange variationen i unges erfaringer og oplevelser har det været en målsætning at invitere en forholdsvis bred gruppe af unge til at deltage i undersøgelsen. Indledningsvis i undersøgelsesperioden startede vi derfor en søgning efter informanter på baggrund af udarbejdet materiale i form af video og introduktionsbrev, som præsenterede undersøgelsen. Materialet blev delt via VIVEs sociale medier, diverse efterværnsindsatser og NGO'er, herunder bl.a. De Anbragtes Vilkår, Baglandet, Røde Kors, De 4 årstider og Ungehuset i Københavns Kommune, CTU – Den Boligsociale Fond, herbergstilbud og Kriminalforsorgen.

Der blev efterspurgt unge, som opfyldte et af følgende tre kriterier:

1. Unge, som modtager efterværn på nuværende tidspunkt. Disse unge kan bidrage med viden om overgangen og forberedelsen til efterværnet og den betydning og støtte, som efterværnet har i deres nuværende hverdagsliv. Herunder kan de udpege velfungerende elementer i indsatsen, samt hvad der for dem er afgørende for succes. Desuden kan de pege på, om der er behov, som ikke bliver opfyldt som en del af efterværnet.
2. Unge, som tidligere har modtaget efterværn. Disse unge kan pege på efterværnets betydning over en længere periode og kan nuancere i forhold til, hvordan overgangen fra efterværn til det selvstændige voksenliv har været for dem. Det er således i retrospekt, de kan se, hvorvidt de har fået opfyldt deres behov for støtte i overgangen til voksenlivet, eller om der er behov, som de oplever ikke at have fået dækket.
3. Unge, som har været i anbringelse eller har haft kontaktperson frem til det 18. år, men ikke har modtaget efterværn. Denne gruppe kan bidrage med indsigt i, hvorfor efterværn ikke iværksættes, samt viden om, hvorvidt det manglende efterværn primært er den unges eget ønske, eller om der har været barrierer for tildelingen af efterværn. Samtidig kan denne gruppe af unge pege på, om de har haft behov for støtte, der enten ikke er blevet bevilliget, som der ikke har været indsatser rettet imod, eller som de har fundet hjælp til uden for det kommunale system.

Som udgangspunkt efterspurgte vi unge i alderen 18 til 24 år for at sikre, at de havde overgangen omkring det 18. år i frisk hukommelse. Under rekrutteringen af informanter viste det sig dog, at ni unge meldte sig til interview på trods af, at de var ældre end 24 år. Vi har valgt at medtage disse unge, da de bidrager med værdifuld viden i forhold til, hvad der kendetegner hverdagslivet på den anden side af anbringelse og et potentielt efterværn, og hvilke støttebehov de ser i et længere perspektiv, og hvad der har været vigtig støtte for dem set i forhold til et ungt voksenliv. Informanterne fordeler sig således, at fire er 18 år, én er 19 år, otte er 20 år, seks er 21 år, to er 24 år, fire er 25 år, fire er 26 år og én er 29 år. Geografisk kommer de unge fra forskellige dele af Danmark, og de bor således i både Syd-, Midt- og Nordjylland, på Fyn og Sjælland.

Under rekrutteringen blev vi hurtigt bevidste om, at ovenstående tre kriterier er vanskelige at operationalisere, da en del unge var ikke nødvendigvis selv var bevidste om, hvorvidt de havde modtaget efterværn eller ej. Eksempelvis bliver en af de unge under gennemførelsen af interviewet klar over, at den støtte, hun har modtaget, er efterværn, ligesom det viste sig, at enkelte unge oplevede sig selv som i målgruppen for efterværn, selvom de ikke havde været anbragt og haft en kontaktperson frem til det 18. år.

Ud fra de unges fortællinger fordeler de sig således, at 26 af de unge har efterværnserfaring af forskellig art, mens fire ikke har erfaring med efterværn. Det er 23 af de unge, der har været anbragt op til deres 18 år, mens syv af de unge ikke har været anbragt op til deres 18 år, men flere af disse unge har dog været anbragt i en yngre alder. De unge, der ikke har været anbragt op til deres 18. år, har ofte haft en kontaktperson.

1.5.2 Gennemførelse af interviews

Interviewene med de unge blev gennemført i tiden mellem oktober og december 2021. De blev foretaget ansigt-til-ansigt (n = 13) såvel som over telefonen (n = 16) alt efter, hvad den enkelte ung havde det bedst med. Herudover er et enkelt interview gennemført via kommunikationsplatformen Microsoft Teams. To af de interviews, som er foretaget ansigt-til-ansigt med de unge, er foretaget i rammerne af et fængsel, da de unge var indsatte på interviewtidspunktet. Det var de unge selv, som valgte, hvordan interviewet skulle gennemføres. Erfaringerne er, at telefoninterviewet var en god mulighed for de unge, som af forskellige årsager ikke ønskede at mødes ansigt-til-ansigt, eksempelvis unge, som havde travl med uddannelse eller arbejde eller led af angst. Samtidig var kvaliteten af telefoninterviewene generelt høj, da de unge var forberedt på samtalen, og der er derfor ikke væsentlige forskelle på, om interviewene er gennemført ansigt-til-ansigt eller via et medie. I og med, at formen ikke har medført betydelige forskelle på kvaliteten og indholdet i interviewene, har vi valgt ikke at oplyse, hvordan de enkelte unge er blevet interviewet.

Strukturen for interviewene var semistruktureret, da hvert enkelt interview tog udgangspunkt i en udarbejdet interviewguide, hvor der imidlertid var plads til variation alt efter den enkeltes oplevelser og erfaringer. Der er anvendt to forskellige interviewguides, alt efter om den unge har været i anbringelse frem til det 18. år eller har haft en kontaktperson. Fælles for interviewguiderne var, at de centrerede sig om de unges oplevelser af støttebehov i forhold til at overgå fra at være i anbringelse eller modtage kontaktperson ved det 18. år til at skulle klare sig selv eller modtage efterværn. De syv overordnede temaer i interviewguiderne var: "Støtte og efterværn", "Anbefalinger til efterværn", "Anbringelsen eller tilværelsen op til det 18. år", "Tiden efter det 18. år", "Hverdagen i dag", "Tanker om fremtiden" og "Alder". Nogle af disse temaer har naturligt fyldt mere end andre under selve interviewene. Dette gør sig eksempelvis gældende i forhold til de unges oplevelser og erfaringer med støtte og efterværn i overgangen til at skulle leve selv og deres anbefalinger til den fremtidige efterværnsindsats. Perspektiver omkring boligsituation, skole, uddannelse og arbejde, netværk samt relationer var tværgående temaer, som indgik i interviewene i forhold til tiden frem til det 18. år, tiden efter at være blevet 18 år, og hverdagslivet i dag. Herved var det muligt at følge de unges processer relateret til disse tværgående temaer på forskellige tidspunkter i deres liv.

For at opnå bedst mulig tilstedeværelse i samtalen med de unge var interviewguiden ikke fremme under selve interviewene, og interviewerens havde lært den på forhånd. Under selve interviewet præsenterede interviewerens et ark med de overordnede temaer for interviewet, som lå fremme under interviewet, og som de unge kunne følge med i under interviewet for at skabe en overskuelighed og åbenhed omkring interviewets proces og tematikker (se Bilag 1). Det var således tematikkerne for interviewet, som blev styrende for samtalen, og ikke de konkrete spørgsmål fra interviewguiden.

Det har været et bevidst etisk valg at udelade bestemte tematikker fra interviewguiden, eksempelvis omkring årsagen til anbringelsen, idet det er vores erfaring, at nogle fortællinger omkring anbringelsen eller vanskelige opvækstvilkår kan være svære at fortælle om. Samtidig har disse tematikker ikke været nødvendige for at få et indblik i de unges oplevelser af støttebehov og deres eventuelle efterværn i overgangen til voksenlivet.

Det har heller ikke været et krav til de unge, at de har redegjort for en biografisk kronologisk historik af deres oplevelser og støttetildelinger. Erfaringer viser, at var de blevet spurgt om dette, ville flere af dem sandsynligvis ikke kunne give sådanne redegørelser for de præcise hændelser og hvornår, hvilket bl.a. skyldes de ofte ømtålelige erindringer, de har, og vilkårene de er vokset op under (Bengtsson & Mølholt, 2018). Manglende erindringer og kronologi viste sig også at være en udfordring i nogle interviews, hvilket interviewet med Carla på 21 år eksemplificerer. Hun fortæller:

Efter jeg er gået ned med stress og har haft de psykiske sygdomme, så har det gjort, at jeg har fået en korttidshukommelse, så jeg kan ikke huske ret meget fra min barndom af. Og hvis jeg spørger min mor, kan hun heller ikke, for hun har været psykisk syg selv.

Det var derfor vigtigt, at interviewene fulgte de fortællinger, som de unge havde på interviewtidspunktet og kunne huske ud fra de stillede spørgsmål med udgangspunkt i tematikkerne. Samtidig var interviewerens under interviewet opmærksom på, at der var en god stemning, og at den unge ikke oplevede det som et pres at skulle svare på spørgsmål, som hun/han ikke huskede eller ønskede at svare på. Der er forholdsvis stor forskel på interviewenes omfang og dybde med enkelte interviews, der varede op imod 2 timer, mens andre alene varede omkring en halv time. Disse forskelle bunder i de unges ønske om at fortælle og uddybe deres erfaringer, samt hvor tilpas de var med interview-situationen.

De unge har modtaget et gavekort til Salling Group på 100 kr. som tak for deres deltagelse, dog med undtagelse af de to unge, som var fængslet under interviewet, da de ikke måtte modtage gavekort, mens de var indsat. Ved disse to interviews sørgede vi i stedet for, at der var sodavand og slik til den unge. De øvrige interviewede unge blev i forbindelse med interviewet desuden spurgt, om de vil deltage i et ungepanel, der som en del af de samlede analyser af efterværnsområdet skal gennemføres af VIVE for Social- og Ældreministeriet. I ungepanelet skal de unge være med til at kvalificere forslag til omlægning af efterværnsindsatsen på baggrund af deres særlige erfaringer med overgangen til voksenlivet, når de har modtaget en støtteindsats i barndommen. De, der ønskede det, kontaktede selv eller fik sendt deres kontaktoplysninger videre til projektlederen for ungepanelet.

Tilgangen til rekrutteringen af informanter, gennemførelsen af interviews og bearbejdningen af data har været funderet på en etisk præmis om, at de unge i forbindelse med undersøgelse ikke lider nogen form for overlast ved deres deltagelse, og at undersøgelsen er baseret på frivillighed (Bengtsson & Mølholt, 2020). Af samme årsag bliver alle fortællinger i denne rapport viderefornidlet med fortrolighed, således at de enkelte udsagn ikke kan spores tilbage til enkelte unge. Alle de unge og andre personer optræder med andre navne, og alle stednavne er ligeledes ændret. Desuden er der ændret på faktuelle forhold i de unges fortællinger, som ikke influerer på de analytiske pointer. Undersøgelsens tidsmæssige ramme har desværre ikke gjort det muligt at lade de interviewede unge læse fremstillingen af deres fortællinger i analyser og citater igennem inden udgivelsen.

1.5.3 Bearbejdning og præsentation af data

I forhold til den analytiske bearbejdning af de 30 interviews er de indledningsvis transkriberet og kodet i det kvalitative databehandlingsprogram NVivo. Kodningen har fulgt et kodetræ, som er udarbejdet med afsæt i undersøgelsesspørgsmålet samt de analysetemaer, der har vist sig centrale både med udgangspunkt i de udarbejdede interviewguides og undervejs gennem interviewene. Af kodetræet fremgår 10 overkoder, som er:

1. Efterværn
2. Anbefalinger
3. Stabilitet og kontinuitet i et børne- og ungeliv
4. Beslutningsprocesser og medinddragelse
5. Relationer
6. Uddannelse og job
7. Bolig
8. Psykisk og social sårbarhed
9. Voksen, alder og hverdagsliv
10. Fremtiden.

Efter kodningen af samtlige interviews er disse koder samlet og fordelt, således at et kapitel primært tematiserer en kode eller to. Koderne kobles derved til de enkelte kapitler. Der er dog koder, som er tværgående, idet de berører tematikker i forskellige kapitler. Dette vedrører eksempelvis koden "efterværn", da denne kode omhandler de unges erfaringer med efterværn, hvor disse erfaringer kan være relateret til den unges boligsituation, relationsdannelse eller eksempelvis job- og uddannelsessituation.

Det centrale for kodningen og opbygningen af kapitler har dels været, at koderne har kunnet besvare undersøgelsens formål og været dækkende for tematikkerne i interviewguiden, dels at der i denne udvikling af koder har været en åbenhed for at følge de perspektiver og pointer, som har været vigtige for de unge at italesætte og fremhæve. Dette handler eksempelvis om koden omkring stabilitet og kontinuitet som et centralt omdrejningspunkt i et børne- og ungeliv. Denne kode går desuden på tværs af kapitlerne, da stabilitet og kontinuitet kan vedrøre den unges boligsituation, uddannelsesforløb eller relationer.

I analyserne er vi gået efter at vise bredden i de unges erfaringer, samtidig med at der løbende er vurderinger af, hvor mange eller få unge som deler specifikke erfaringer. Der er tale om løse angivelser som "mange", "flere", "en del" og "enkelte" for herigennem at give læseren en viden, om erfaringer og oplevelser er mere bredt funderet i datamaterialet eller ej. Vi har i analyserne prioriteret at inddrage mange direkte citater fra de unge for herved sikre, at de unges perspektiver blev belyst med deres egne ord. Citaterne er analytisk udvalgt, således de viser eller understreger analytiske pointer.

I analyserne anvender vi så vidt muligt de unges egne termer og begreber. Eksempelvis fortæller de unge både om systemet og kommunen, hvilket nogle gange er det samme, og andre gange fremgår det, at systemet indbefatter flere aktører end kommunen. Det er således ikke altid klart, hvilke systemer eller aktører de unge henviser til i deres fortællinger. Denne uklarhed i fortællingerne afspejler de unges oplevelser af kommunen

og systemet, hvor de ikke selv præcis er klar over, hvem der egentlig gør og er hvad, og vi har derfor valgt at holde fast i den som analytisk pointe i teksten.

I analyserne henviser vi til begrebet ressourcepersoner, som de unge i deres fortællinger udpeger som personer, der yder dem langvarig hjælp og støtte. Ressourcepersoner kan både have professionelle relationer til den unge, eksempelvis en kontaktperson, og ikke-professionelle relationer, eksempelvis en tidligere plejemor. Betegnelsen professionelle anvendes i rapporten bredt som samlebetegnelse for socialrådgivere, pædagoger, behandlere og andre, som den unge er i kontakt med på tværs af sektorer, forvaltninger og institutionelle kontekster.

Analysen er alene empirisk og forholdes ikke til den eksisterende viden på området, da dette ligger uden for undersøgelsens ramme. Den eksisterende viden, som er skitseret i afsnit 1.4, har dog informeret undersøgelsens design og indgår derfor som indirekte baggrundsviden for undersøgelsens analyser og konklusioner.

1.6 Læsevejledning

Rapportens fokus på unge i efterværns målgruppens oplevelser og erfaringer med støtte under overgangen til voksenlivet betyder, at analyserne er lavet med udgangspunkt i de unges fortællinger. Det er følgelig centralt at fremhæve, at vi ikke vurderer støtteindsatsen i forhold til den enkelte ung og heller ikke evaluerer efterværnsindsatser, men derimod skildrer, hvad de unge selv giver udtryk for, har været værdifuldt, og hvor der har været udfordringer. Når de unge tematiseres i forhold til, hvorvidt de oplever at have fået tilstrækkelig støtte eller ej, er dette vurderinger ud fra de unges egne udsagn, og altså ikke vurderinger og evalueringer af den enkelte kommunale indsats fra vores side. Desuden har det som fremhævet til tider været vanskeligt at vurdere, om støtte og hjælp er givet efter efterværnsparagraffen, eller om det er anden form for støtteindsats, der ligger bag. Der er derfor en række tilfælde, hvor de unge fortæller om værdifuld støtte, men hvor det ikke er muligt fra vores side at vurdere baggrunden for denne støtte. Det centrale for os har været at videregive den unges oplevelse af støtten – uagtet dens baggrund.

Udover dette indledende kapitel, indeholder rapporten kapitel 2, hvor der sættes fokus på fem unges fortællinger, der på forskellig vis tematiserer den støtte, som de unge oplever at have modtaget, og herunder præsenterer, hvad der kan være på spil for de unge i oplevelserne af støtte i overgangen til voksenlivet. Formålet med kapitlet er således at give læseren en indsigt i bredden i de unges fortællinger og deres forskellige erfaringer med støtte og hjælp. Ved at dykke ned i udvalgte unges fortællinger ønsker vi at give indsigt i fortællingerne i deres kontekst, idet oplevelserne af støtte og hjælp under overgangen til voksenlivet ikke kan ses uafhængigt af de oplevelser, der fører frem til det 18. år, selve overgangen, og de forventninger, der er til det efterfølgende liv.

I rapportens kapitel 3 præsenteres de unges oplevelser omkring medinddragelse i beslutningsprocesser og efterværnstildelinger. Her sættes der fokus på de unges oplevelser af myndighedspraksis frem til deres 18. år, og deres oplevelser af de beslutningsprocesser, som generelt har kendetegnet deres opvækst og nuværende liv i forbindelse med at have

en sag hos kommunen. Herunder sættes der fokus på deres oplevelser i forbindelse med tildelingen og afslutningen af efterværn.

Tematikken i kapitel 4 omhandler de unges hverdagsliv og trivsel bredt set. Kapitlet fungerer rammesættende for de unges oplevelser af behov for støtte og efterværn, da det giver indsigt i, hvad der synes at kendetegne de unges hverdagsliv, og herunder sættes der fokus på de unges psykiske helbred og oplevelser af ensomhed.

I kapitel 5 præsenteres de unges fortællinger i forhold til de relationer, som de indgår i. Det handler om relationer til primære omsorgspersoner såvel under deres opvækst som i deres nuværende liv såsom anbringelsesstedets voksne og de biologiske forældre. Herudover handler kapitlet om deres relationer til professionelle, som eksempelvis kontaktpersoner og sagsbehandlere, og endelig præsenteres deres oplevelser af relationer til jævnaldrende.

Kapitel 6 giver indsigt i de unges bolig-, uddannelses- og arbejdssituation. Her præsenteres deres fortællinger i forhold til at skabe deres eget hjem samt at være i og uden for uddannelsessystemet og arbejdsmarkedet. Herunder sættes der også fokus på de unges økonomiske livssituation og de økonomiske ressourcer og -muligheder, som de unge oplever at have.

I kapitel 7 præsenteres 10 afsluttende punkter i forhold til at tilbyde de unge en støtte, der virker.

2 Fem fortællinger om hjælp og støtte

De 30 unges fortællinger om overgangen til voksenlivet viser, at deres erfaringer med efterværn og støtte skal ses i lyset af deres individuelle behov, livssituation og opvækst. Som i resten af rapporten anlægger vi her et ungeperspektiv. Det vil sige, at det er den unges subjektive oplevelse af støtte og hjælp, som er afgørende for, om den vurderes til at have virket. Det er således også de unge selv, som har defineret sig som at være i målgruppen for efterværn.

Selve betegnelsen efterværn er ikke en betegnelse, som flertallet af de unge bruger om den støtte og hjælp, de har modtaget. Efterværn er systemets, kommunens og lovgivningens begreb og ikke ét, som de unge typisk forbinder med deres behov for støtte og hjælp i overgangen til voksenlivet. De unge taler således ikke nødvendigvis selv om efterværn, og når de gør, er det ikke altid afgrænset til indsatser, som er bevilliget via efterværnsparagraffen. For de unge er det ikke vigtigt, hvad støtte og hjælp kaldes, eller hvilke typer indsatser som står bag. Det vigtige for dem er, om den støtte og hjælp, de modtager, modsvarer deres behov – og virker.

Behovet for efterværn og støtte er forskelligt fra ung til ung og afhænger af, hvor den enkelte unge står som 18-årig – er den unge anbragt, eller har vedkommende kontaktperson? Er der udfordringer i forhold til bolig eller økonomi? Er der særlige behov i forhold til psykisk trivsel eller traumer fra barndommen? Er der få eller ingen nære voksenrelationer? Unge, som er i målgruppen for efterværn, står i forskellige livssituationer og har vidt forskellige behov. For at virke skal efterværnet eller anden støtte derfor tage udgangspunkt i den enkelte unges behov og livssituation, og støtten skal løbende kunne tilpasses og justeres på baggrund af den enkelte unges udvikling.

Med baggrund i deres opvækst fortæller alle 30 unge om at have behov for hjælp og støtte i overgangen til voksenlivet. Der er imidlertid store forskelle på, om de har oplevet at få den rette støtte og hjælp, og om de oplevede, at den hjælp, de fik, virkede og blev givet i rette tid. Overordnet kan vi identificere fem typer af fortællinger om, hvordan de unge oplever den hjælp og støtte, de har modtaget:

- a) **Støtte, der virker.** Den unge har i overgangen til voksenlivet oplevet at modtage den rette hjælp og støtte fra de rette personer og på det rette tidspunkt.
- b) **Støtte, der virker på trods.** Den unge har modtaget den rette hjælp og støtte i overgangen til voksenlivet, men har enten selv eller via andre skullet kæmpe for at modtage støtten og hjælpen.
- c) **Uregelmæssig støtte.** Den unge har fået hjælp og støtte i overgangen til voksenlivet, men støtten har alene været periodisk og ofte ikke i det omfang, som den unge havde behov for.
- d) **Manglende støtte.** Den unge har modtaget begrænset støtte og hjælp i overgangen til voksenlivet, og støtten er præget af kampe omkring rette indsats.
- e) **Ingen støtte.** Den unge har ikke modtaget nogen form for støtte og hjælp, selvom den unge havde behov for det.

Baseret på fortællingerne har vi fordelt de 30 unges erfaringer med støtte og hjælp sig på følgende vis:

	Støtte, der virker	Støtte, der virker på trods	Uregelmæssig støtte	Manglende støtte	Ingen støtte
Antal unge	11	4	10	3	2

I dette kapitel dykker vi ned i de unges forskellige erfaringer med hjælp og støtte via fem unge og deres særlige fortællinger: a) Sanne – støtte, der virker, b) Andrea – støtte, der virker på trods, c) Rune – uregelmæssig støtte, d) Camilla – manglende støtte og e) Jonas – ingen støtte. Det er de unges fortællinger i interviewene, som er udgangspunktet for kategoriseringen af dem, men selve kategoriseringen er baseret på analytiske valg. Målet med fortællingerne er at vise, hvordan de unges vurderinger af den hjælp og støtte, de har modtaget, er tæt sammenvævet med deres specifikke livssituation og udfordringer. Herudover er hensigten at give indsigt i, hvordan den hjælp og støtte, som unge modtager, altid er en del af deres øvrige liv og vilkår.

Igennem de fem fortællinger fremgår det, hvor afgørende det er for de unge at få den rette støtte på det rigtige tidspunkt, men også at behovet for hjælp og støtte ikke er statisk, men derimod forandrer sig over tid. Der er tale om eksemplariske fortællinger, som er udvalgt, fordi vi genfinder de erfaringer og problematikker, som de fem unge står over for på tværs af de 30 interviews. Samtidig er der dog tale om unikke og personlige fortællinger fra de fem unge, som derfor ikke 1:1 afspejler andre unges forløb.

Det er vigtigt at fremhæve, at fortællingerne afspejler den unges situation på interviewtidspunktet, og at behov og ønsker om støtte og hjælp kan – og ofte vil – ændre sig over tid. Samtidig er de fem fortællinger baseret på de unges retrospektive genkaldelser, og deres fortællinger er skabt i konteksten af interviewet for at give mening her og nu.

2.1 Støtte, der virker – Sannes fortælling

Sanne er i dag 29 år gammel og er ved at skrive speciale ved universitetet. Hun voksede op under kaotiske familieforhold med voksne, der ikke havde overskud. Sanne kommer ikke regelmæssigt i skole, da hun bliver mobbet og ender med at blive smidt ud af skolen. Hendes forældre var skilt, og hun havde mange konflikter med sin mor. Som 10-årig flytter Sanne hjem til sin far, som dog i den periode har et eskalerende alkoholmisbrug. Faren henvender sig selv til kommunen og beder om hjælp, da han ønskede, at Sanne skulle have en ordentlig barndom. Sanne var gennem anbringelsen tæt knyttet til sin far, mens forholdet til moren fortsatte med at være konfliktfyldt.

2.1.1 Anbringelsen

Sanne bliver som 11-årig først anbragt på en akutinstitution og derefter anbragt på døgninstitutionen Strandhaven. Sanne beskriver sig selv som et stresset, forvirret og misforstået barn, da hun bliver anbragt. Hun fortæller:

Jeg kom op at skændes med alle det første års tid, men så fik jeg ro på [...] Der var faste rammer og nogen, der var der for mig. Jeg fik et sikkerhedsnet

og fandt ud af, at folk ikke ville mig ondt, selvom jeg stadig blev mobbet og havde det rigtig svært socialt med de andre. Men jeg lærte at gå, hvis jeg ikke kunne være i situationen. Og jeg lærte, at ting skulle starte med mig selv. I stedet for at ty til at råbe og skribe, som jeg altid – det var det, jeg kunne, når jeg var magtesløs, ik'. Jamen så lige trække vejret. Jeg fik ro på, og jeg behøvede ikke at være så stresset hele tiden, som jeg havde været [...]. Lige pludselig kunne jeg sænke mine skuldre og fandt ud af, hvordan jeg skulle håndtere konflikter stille og roligt – og blev bedre og bedre til det.

Sanne bliver indskrevet på den interne skole på Strandhaven og går der i 2 år, hvorefter hun starter i en specialklasse på en folkeskole, inden hun starter i en almindelig gymnasieklasse. Sanne får enkelte gode veninder, men hun oplever det som svært rigtig at holde fast i relationerne, når hun bor på en døgninstitution med stor udskiftning i både børn og personale. Sanne oplevede, at de voksne stolede på hende og gav hende større frihedsgrader end de andre børn, da hun "hverken var ungdomskriminel eller tog stoffer".

2.1.2 Overgangen til voksenlivet

Sannes kontaktperson deltager i et møde med kommunen, da Sanne nærmer sig de 18 år. Sammen bliver de enige om, at Sanne skal have efterværn og flytte i en af Strandhavens udslusningsboliger. Hun fortæller:

Jeg var ikke rigtig helt klar til at flytte hjemmefra. [...] Jeg fik lavet en aftale med Strandhaven – det blev for stressende for mig at skulle prøve at styre det hele, og skole og alt muligt, så jeg fik lov til at spise med hos dem om aftenen. Jeg blev også fulgt hjem, fordi jeg er mørkeræd og ikke turde gå over i bygningen selv. Så jeg ved ikke, hvor meget udslusning det i virkeligheden var i sidste ende. Det var for at gøre mit gymnasie færdigt. Jeg tror, at jeg nåede at bo der i et halvt år.

Sanne dropper ud af gymnasiet 2 måneder inden studentereksamen, da hun mister sin far og går ned med stress over presset i gymnasiet. Det er en stor sorg for Sanne at miste faren. I årene efter har hun sin tidligere kontaktperson fra Strandhaven som efterværn, som hun bruger meget i perioden efter farens død. Der er også en anden tidligere kontaktperson, som hun også bibeholder kontakten til efterfølgende. Sanne fortæller:

Jeg var flyttet fra Strandhaven, men de to kontaktpersoner kom til min dimission og sådan noget. De kom også, da jeg blev færdig med min bachelor, der kom min gamle kontaktperson også til min dimission. Jeg har mødtes hvert år og har stadig kontakt med min seneste kontaktperson, fordi Strandhaven blev lukket i 2015, men jeg har prøvet at have kontakt. Jeg bliver helt rørt [stemme ryster], men det var der, jeg flyttede hjemmefra, fordi jeg har boet der i 8 år af mit liv. Det var mit hjem. Så det var lidt hårdt at sige farvel til, for jeg kom altid og hilste på dem om sommeren. Lige pludselig var der ikke det sted at komme hen til, så er jeg bare glad for, at der er nogle af pædagogerne, der gerne vil holde kontakten.

Sanne bor i udslusningsboligen i ca. et halvt år, da hun flytter delvist hjem til sin kærestes forældre. Hun beholder udslusningsboligen og kontakten til Strandhaven, men opholder

sig mest hos kærestens forældre. Hun forsøger at genoptage gymnasiet, men stopper igen, da hun flytter hjem til en ny kæreste i en anden kommune. Her går hun og kæresten fra hinanden, og Sanne flytter ind i et kollektiv og starter samtidig igen på gymnasiet.

Sanne får som 20-årig diagnosen ADHD, og efterfølgende diagnosticeres hun også med en personlighedsforstyrrelse. Da hun flytter, overdrages hendes sag til en ny kommune, hvor hun får tildelt en ny kontaktperson som efterværn. Sanne fortæller om kontaktpersonen:

Nøj, hvor var hun god. Vi trænede sammen og alt muligt. Hun tog med mig til psykiater, det var hende, der sagde, at jeg nok skulle. Jeg ville ikke begynde på medicin, men hun havde sagt, at hun havde en masse unge med ADHD, som tænkte, at det måske var en meget god idé at få en ny udredning eller overveje medicin, fordi der var nok noget om snakken. Jeg troede ikke rigtig på det, "det er sådan en modediagnose, ikke?". Jeg tog det i to dage, og min verden ændrede sig fra den ene dag til den anden. Det var simpelthen en "life changer", da jeg startede på medicin. Så jeg har været på det lige siden og fandt ud af, at jeg havde nogle muligheder, jeg ikke troede, at jeg havde.

Sannes sag bliver overdraget til voksen og handicap, da hun bliver 23 år, og hun får tildelt bostøtte, som fortsat er en hjælp for hende i hverdagen.

2.1.3 Uddannelse og arbejde

Sanne afslutter sin studentereksamen og starter umiddelbart derefter på pædagoguddannelsen. Hun er på uddannelsen i 3 år, men er ramt af depressioner og derfor ofte sygemeldt fra uddannelsen. Hun flytter til en ny kommune for at være tæt på en kusine, som hjælper hende. Her får hun sin egen lejlighed, og hun har fortsat bostøtte, men benytter også et psykiatrisk værested med søde pædagoger, hvor hun kan komme og være nogle dage ad gangen.

Sanne dropper ud af pædagoguddannelsen, da relationsarbejdet er for hårdt for hende. Hun bliver optaget på universitetet og flytter i egen lejlighed i samme by. Hun får igen tildelt bostøtte. Sanne er aktiv som spejder, hvilket hun sætter stor pris på. Under sit universitetsstudie bliver hun også frivilligleder, hvilket giver hende meget energi. Hun fortæller dog, at det til tider kan være vanskeligt at balancere de mange opgaver i hverdagen:

Jeg har rigtig mange forventninger til mig selv og også andres forventninger til mig. Men det er ikke, fordi der er rigtig mange, der har forventninger til mig, det er, fordi jeg giver dem mulighed for at have forventninger til mig, fordi jeg selv stiller dem til mig selv, og tilbyder mig selv i enhver situation. Hvis jeg kan hjælpe, tager jeg rigtig meget ansvar over på mig hele tiden. Men har meget den der med "det forventer de andre, jeg gør, hvis der ikke er nogle andre, der gør det, så må jeg jo gøre det".

Håndteringen af de mange forventninger har betydet, at Sanne måtte opsøge hjælp i psykiatrien, hvilket har fået hende til at tage den mere med ro. Hun er flyttet sammen

med sin kæreste, hvilket hun er glad for. I forbindelse med flytningen har hun skiftet kommune og venter fortsat på, at den bostøtte, hun er blevet tildelt, skal starte.

I forbindelse med sit studie har Sanne været i praktik i en ny NGO og fortæller om erfaringen:

Der har været mange administrative ting: "hvordan skal vi strukturere os?" og alle de her ting. Så alt er nyt. Så jeg har ligesom været med til at etablere noget mere organisatorisk. Det synes jeg er superspændende. Jeg har også fået studiarbejde derude, men det er mere sådan opgavebaseret. Jeg må ikke have et studiejob ved siden af, fordi jeg får handicaptillæg, så jeg må kun tjene 3.000 om måneden. Så det er en rigtig god måde.

Sannes succes med at være i praktik har gjort hende ekstra motiveret til at skrive et godt speciale. Hun håber i fremtiden at kunne få et job i det private erhvervsliv, da der generelt er kommet mere fokus på trivsel og inklusion.

2.1.4 Hvorfor virker støtten?

Det, som gør, at støtten virker, er, at selvom Sanne først sent bliver anbragt og får hjælp, får hun den for hende rigtige hjælp. Anbringelsesstedet kan håndtere de vanskeligheder, som Sanne kommer med og skaber en behandlingsindsats, som giver ro og kontinuitet. Det betyder, at Sanne med tiden bliver integreret i det almindelige skolesystem, hvor hun klarer sig godt. Anbringelsesstedet støtter desuden Sanne i hendes relation til hendes biologiske familie.

Anbringelsesstedet hjælper Sanne til at få efterværn, så hun kan blive på anbringelsesstedet. Det giver tryghed for Sanne at kende voksne omkring sig, som både hjælper med det praktiske og med at strukturere hendes hverdagsliv. Efterværnsordningen tilpasses løbende Sannes behov, eksempelvis da hun ønsker at flytte "hjemmefra", findes der er en fleksibel ordning, som passer til hende. De kontaktpersoner, som Sanne får tilknyttet i årene efter anbringelsen, er kendte voksne fra anbringelsesstedet, som hun allerede er knyttet til og fortrolige med.

Selvom Sanne flytter flere gange mellem forskellige kommuner, bibeholder hun en kontaktperson som efterværn. De kontaktpersoner, hun får, oplever hun som kvalificerede, og at de hjælper hende bl.a. i kontakten til psykiatrien. I perioder er psykiatrien også en vigtig støtte og hjælp for Sanne.

Efter det 23. år forsætter Sanne med at få støtte igennem voksensystemet. Dette er bl.a. bostøtte, hvilket hun oplever som en hjælp og støtte. Sanne formår at være i uddannelse, og selvom hun skifter uddannelse undervejs, er hun i dag ved at færdiggøre en lang videregående uddannelse, hun har et fritidsjob, og hun har et aktivt fritidsliv som frivillig.

I Sannes overgang til voksenlivet har den støtte, hun er blevet tilbudt, virket. Selvom hun som 24-årig fortsat er afhængig af støtte, er hun ved at færdiggøre en længerevarende uddannelse, hun har sin egen bolig og et fritidsjob.

2.2 Støtte, der virker på trods – Andreas fortælling

Andrea er i dag 21 år og er ved at være færdig med en handelsuddannelse. Andrea blev anbragt 3 år gammel og har siden boet i den samme plejefamilie sammen med sin storebror. Storebroren er 3 år ældre og bor i dag i sin egen lejlighed, men fik forlænget sin anbringelse i plejefamilien til det 20. år. Andrea har et godt forhold til sin storebror. Hun ser efter eget valg ikke deres biologiske mor, og deres far døde, da Andrea var helt lille. Hun har også en lillebror, som hun ikke har kontakt til, da hans plejefamilie ikke støtter kontakten.

2.2.1 Anbringelsen

Andrea er tæt knyttet til sin plejemor, som hun oplever, passer på hende og kæmper for hende. Hun trives i familien, og oplever det som et trygt og godt sted at være igennem barndommen. Der er dog nogle ubehagelige minder om møder med sagsbehandlere, som forsøgte at få hende fjernet fra plejefamilien. Andrea fortæller:

En episode, jeg husker tydeligt, var i folkeskolen, at der kommer to damer fra kommunen, som skal have et møde med mig, og det skal foregå på skolen, for det må ikke være hjemme [hos plejefamilien]. Så jeg kommer ind at sidde på et kontor med de to, som begynder at stille de der spørgsmål, hvor man godt ved, hvad de vil have, man svarer, sådan noget: "synes du ikke også, det kunne være meget spændende, hvis du kom hen til, hvor der var nye mennesker og børn, du kunne lege med?". Hvis de havde mit ord, og jeg havde sagt: "jeg vil gerne bo et andet sted", så rykkede de på det. Jeg havde ikke nogen til at tale min sag, og jeg har gået i 7. klasse eller sådan noget. Heldigvis begyndte jeg bare at græde, fordi det var så ubehageligt at sidde der med de to damer, så jeg kunne ikke sige noget. Så fik jeg heldigvis ikke sagt noget. Det var ubehageligt, at de tog en på sengekanten, som man siger, sådan helt forsvarsløs, og så på et sted, som burde være en sikkerhed, som min skole var, hvor man ikke behøvede at tænke på sagsbehandlere og handleplaner, og om jeg nu også kunne blive boende, når jeg kom hjem.

Andrea følte, at de tog hendes sikkerhed væk og brugte en del energi på at frygte, at hun ikke kunne få lov til at blive boende hos plejefamilien. Hun uddyber denne oplevelse:

Det er virkelig en ubehagelig følelse ikke at vide, om det hjem, hvor man ikke engang selv har valgt, at man gerne vil være der, man er blevet placeret der. Så får man et hjem, og så er man ikke engang sikker på, at det hjem er et sted, man kan få lov til at blive, fordi det er for dyrt.

Andrea fortæller, hvordan hun bliver nervøs for at tale med sine sagsbehandlere, da hun frygter, at de vil bruge det, hun fortæller, imod hende. Hun er derfor meget stille, når de er til møder, og lader sin plejemor føre ordet af frygt for at "komme til at sige noget forkert". Andrea har stor tillid til sin plejemor, som har givet hende al den støtte, hun har brug for. Plejemorens uddannelse som pædagog og viden om udsatte børn har ifølge Andrea haft stor betydning for, at hun kunne kæmpe for Andreas og hendes storebrors

rettigheder. Andrea mener, at alle plejeforældre bør have samme baggrund og viden som hendes plejemor, så de kan støtte og kæmpe for deres plejebørns rettigheder.

2.2.2 Overgangen til voksenlivet

Da Andrea nærmer sig 18 år, forstærkes hendes oplevelse af usikkerhed. Både Andrea og plejefamilien mener, at Andrea har behov for at blive boende i plejefamilien. Andrea fortæller:

Jeg var i gang med at tage gymnasiet på det tidspunkt, så jeg var overhovedet ikke klar til at bo for mig selv. Så tror jeg ikke, jeg havde klaret at få min uddannelse færdig [...] Også fordi jeg havde det lidt svært psykisk og havde sådan nogle forskellige ting, jeg kæmpede med, så jeg var overhovedet ikke klar til at kunne bo for mig selv. Derfor var mit største ønske til mine sagsbehandlere, at jeg kunne få lov til at blive boende, så jeg kunne få den hjælp, jeg havde brug for.

Selvom både Andrea og plejefamilien er enige om planen for Andrea, er Andrea nervøs for, at sagsbehandlere ikke vil bevillige videreført anbringelse som efterværn. Hun fortæller:

Jeg vil sige, at perioden op til min 18-års fødselsdag... Mine tanker var over det hele. Jeg var meget nervøs. Det der med uvisheden, om jeg måtte blive eller ikke måtte blive, den var nærmest forfærdelig.

Andrea og hendes plejemor oplever det som en kamp at få efterværnet igennem, og da de modtager handleplanen om, at Andrea er bevillet forlænget anbringelse 1 år frem, er de meget lettede. Andrea oplever det dog stadig som et pres, at efterværnet løbende skal revurderes med risiko for, at hun får det frataget. Hun fortæller om kontakten til kommunen:

Det er bare det der, den følelse af at blive observeret, og man må ikke være for god. Når jeg har sagsbehandlermøder, må jeg ikke vise, at jeg har det for godt, for så er der ikke nogen grund til, at jeg er der [hos plejefamilien]. Ja, for hvis nu de [sagsbehandlerne] er sådan: "det går godt på arbejdet, det går godt med venner, og at jeg er god til at passe på mine penge og kan finde ud af at gøre rent og selv komme op om morgenen, så er der ikke nogen grund til, at du er der længere, så kan du lige så godt komme ud at bo for dig selv". Så det med at skulle passe på, hvad man siger for ikke at vise kommunen, at jeg ikke har brug for det. Det er ikke kun det [praktiske], det handler om. For mig har det også rigtig meget handlet om det psykiske, som har været en udfordring for mig. Og bare fordi jeg kan finde ud af at lave mad og gøre rent, er det ikke ensbetydende med, at jeg kan klare pludselig at stå for mig selv, så det har været uhyggeligt og frustrerende for mig hele tiden at skulle tænke, når de var der, "hvad må jeg sige, og hvad må jeg ikke sige". Så jeg har fået en taktik med, at jeg bare klapper sammen og lader min plejemor snakke. Jeg er bange for, at jeg siger noget, som de kan bruge til at fjerne mig.

Andreas manglende tillid til sagsbehandler og kommune trækker tråde tilbage til hendes tidligere oplevelser, hvor hun oplever, at når hun har fortalt åbent og ærligt om sit liv, er det senere blevet brugt imod hende, eksempelvis i et forsøg på at fjerne hende fra plejefamilien. For Andrea betyder kontakten med kommunen, at hun ikke har fået lov til at være et almindeligt barn og heller ikke lov til at være en almindelig ung. Hun fortæller:

Når man er anbragt, har man højst sandsynligt nok lidt flere vanskeligheder at kæmpe med end et barn, der aldrig har været anbragt. Der er jo en grund til, man er anbragt, så at kommunen ligesom, når barnet fylder 18, konkluderer "så kan du nok komme ud at bo for dig selv". Man ville aldrig gøre det ved sit eget barn. Der ville man sige: "du kan bare få lov at blive her, for selvfølgelig skal jeg nok hjælpe dig med alt det, du har brug for". Så ligesom at kunne tænke tanken, at et barn med langt sværere opvækst har større chance for at klare sig [selv], når de fylder 18 [det er ikke rimeligt].

Det opleves som en ekstra stor udfordring for Andrea, at der ikke er sikkerhed omkring hendes fremtid, og hvor længe hun kan blive boende hos plejefamilien. Hun bliver bekymret, og hendes psykiske problemer forværres. Heldigvis har hun nu fået lovning på, at så længe hun er i uddannelse, kan hun blive boende med efterværnsstøtte frem til sit 23. år. Det har givet Andrea mere ro på og plads til, at hun nu overvejer, at hun måske gerne vil flytte af sig selv inden.

Andrea oplever, at den støtte, hun har modtaget som efterværn, er afgørende for hendes liv og trivsel i dag. Hun fortæller:

Det [efterværn] har betydet alt, ellers havde jeg ikke nogen uddannelse. Jeg tror faktisk slet ikke, jeg ville have været oven vande. Jeg ville ikke have nogle penge, jeg ville ikke have styr på noget. Måske ville jeg også have været alkoholiker, som min [biologiske] mor var. Jeg tør slet ikke tænke på, hvis jeg ikke havde fået den støtte. [...] Det har betydet alt, at jeg har haft nogen, jeg kunne snakke med, som kunne hjælpe mig, når ting blev svært, og at jeg var sikker på, at jeg havde en base, så jeg følte mig tryk i det [overgangen til voksenlivet].

Andrea fremhæver vigtigheden af stabilitet og tryghed, og den finder hun hos plejefamilien, som hun i dag anser for at være sin "rigtige" familie. Hun er taknemlig for den fortrolighed og kærlighed, der er i relationen, og at de er der for hende. I dag er Andrea også frivillig og finder det meningsgivende at forsøge at hjælpe andre børn og unge, som er eller har været anbragt.

2.2.3 Uddannelse og arbejde

Andrea har i 10. klasse været et år på efterskole, da plejemoren kæmpede for, at hun kunne få lov at komme afsted, samtidig med at hun bibeholdt anbringelsen. Andreas bror fik ikke lov til at komme på efterskole af kommunen, da han så ville miste sin anbringelse i plejefamilien. Andrea er taknemmelig for at have været på efterskole ligesom så mange andre unge. Hun forsøgte at skjule, at hun var plejebarn, men opgav til sidst og vælger i dag altid at være ærlig omkring sine familieforhold.

I dag læser Andrea på handelsskolen og klarer sig godt. Bagefter vil hun gerne tage en lang videregående uddannelse. Andrea fortæller, hvor hun ser sig selv om 5 år:

Så tænker jeg og håber, at jeg har mit eget sted, min egen lejlighed, og at jeg studerer medicin og er godt i gang med det og måske er færdig. Det er jeg jo så ikke helt om 5 år, men næsten. Og at jeg stadig har det forhold til min plejefamilie, som jeg har i dag, og at kommunen er ude af mit liv.

2.2.4 Hvorfor virker støtten på trods?

Støtten virker for Andrea, da hun, ligesom Sanne, oplever at få den rigtige støtte. Anbringelsesstedet formår at give hende tryghed og en sikker base både i barndommen og i overgangen til voksenlivet. Tildelingen og fastholdelsen af støtten har dog været en kamp med sagsbehandlere og kommunen. Plejemoren har igennem anbringelsen og i tildelingen af efterværn været aktiv i at fastholde Andreas' behov for støtte. Selvom støtten er blevet fastholdt og tildelt, har kampen for den skabt en usikkerhed hos Andrea og været en psykisk belastning for hende.

Frygten for at miste retten til efterværnet præger Andrea og hendes tro på, at hun også fremover vil kunne få den hjælp og støtte, hun har brug for. Selve det, at hun ikke har ret til at blive boende "hjemme" ligesom de fleste andre unge, medfører, at hun er stresset og oplever sig som anderledes.

Efterværnet har været medvirkende til, at Andrea i dag er i uddannelse og klarer sig godt. Hun har et aktivt fritidsliv og er frivillig, men hun har en konstant frygt for, at hendes positive udvikling kan medføre, at hun frakendes efterværnet.

I Andreas overgang til voksenlivet har den støtte, hun er blevet tilbudt, virket, men det har været en kamp at få og bibeholde støtten. Den processuelle støtte, hun har modtaget ved at blive boende hos sin plejemor, har medvirket til, at Andrea i dag som 21-årig er i gang med en kort videregående uddannelse og gerne vil uddanne sig videre. Hun planlægger efter et selvstændigt voksenliv i fremtiden med egen bolig og arbejde.

2.3 Uregelmæssig støtte – Runes fortælling

Rune er i dag 24 år og bor på et aktiveringstilbud, hvor han også deltager i undervisning. Rune var anbragt, fra han var 4 år til 6 år, hvorefter han blev hjemgivet til forældrene. Han har det dog svært med sine forældre, og som 15-årig vil han gerne flytte på herberg for at komme væk hjemmefra. Han har fra en tidlig alder været involveret i hashhandel med sin far og udvikler selv som 14-årig et hashmisbrug, da han bliver en del af det misbrugsmiljø, som faren færdes i. Rune er i dag først lige kommet ud af sit misbrug via langvarig misbrugsbehandling. Rune oplever hukommelsestab og koncentrationsbesvær, hvilket også afspejler sig i hans fortælling, da han til tider har svært ved kronologi og at erindre specifikke detaljer.

Rune er blevet boende hjemme hos forældrene indtil for nylig. De senere år er deres relation forbedret betydeligt, men Rune har i længere perioder, siden han var 15 år, boet hos venner eller kommet meget sent hjem for at undgå forældrene. I dag har Rune et godt

forhold til sine forældre, som udgør hans primære netværk. Han har afskåret kontakten til alle tidligere venner, da relationerne blev for konfliktyldte. I dag kan han godt føle sig ensom, men fremhæver, at han også har lært at klare sig selv.

2.3.1 Anbringelse og kontaktpersoner

Som lille er Rune anbragt på en døgninstitution sammen med sine søskende. Rune fortæller:

Det var en mørk tid i mit liv, jeg husker ikke så meget af de ting. Jeg husker, de ikke var så gode. Der var nogle ubehagelige pædagoger, som jeg synes, var onde. Jeg var der sammen med mine søskende og oplevede mange dårlige ting derude, desværre. [...] For eksempel, hvis man var faldet og havde slået sig, havde en af pædagogerne sagt, at man var en lille tudeunge, og at man bare skulle holde op med at tude.

Rune bliver hjemgivet til forældrene og starter i en almindelig folkeskole. Allerede fra starten har Rune problemer med at koncentrere sig og være i skolen. Han lavede meget ballade og havde konflikter med lærerne. Der går 3 år, førend han får et specialskoletilbud med få elever og mange lærerressourcer. Den nye skole passer bedre til Rune. Han færdiggør dog ikke sin folkeskolegang på skolen, da han kommer ud i et stort hashmisbrug.

Da Rune er 10 år, får han sin første kontaktperson, og frem til sit 23. år har han tilknyttet en lang række forskellige kontaktpersoner. Rune fortæller:

Det har i hvert fald været godt for mig at have en person, jeg kan binde mig til. Nu har jeg så både haft det [kontaktperson] som voksen og som barn. De gange, hvor jeg virkelig har været glad for en, og hvor de virkelig har gjort det godt, så har det virkelig hjulpet mig meget. Det har jeg virkelig været glad for.

Kontaktpersonerne hjælper Rune med at lave nogle ting, der er gode for ham og til at se forskellige muligheder, eksempelvis i forhold til uddannelse. Rune oplever dog, at udskiftningen i kontaktpersoner har haft en negativ betydning. Han fortæller:

Der var nogen, som jeg var rigtig glad for, som jeg havde i længere tid, i hvert fald over 1 år eller 2. Så er der nogen, som jeg også har været rigtig glad for, som er blevet skiftet ud 3-4 måneder efter. Det havde jeg det rigtig skidt med, rigtig skidt, for jeg havde lige åbnet mig op til personen. Det har jeg bare svært ved at gøre, og så var han væk. Det gjorde, at jeg blev lidt mere lukket over for den næste, for jeg var ikke sikker på, hvor jeg havde ham – om jeg så skulle åbne op for ham og fortælle alt, han havde brug for at vide for at hjælpe mig ordentligt, og så var han bare væk. Det gjorde mig nok lidt mere lukket over for de andre, og at jeg lige mærkede efter, om de ville blive der eller ej.

Rune fortæller, at han generelt oplevede det som svært at have tillid til de voksne omkring ham. Til trods for, at Rune generelt har været tilfreds med kontaktpersonerne, har det været svært for ham at fastholde en struktureret hverdag. Rune bliver som teenager også tilknyttet misbrugsbehandling for unge, hvor han modtager samtaler og i perioder

også går i skole og får færdiggjort sine folkeskoleeksaminer. Han er glad for at have været tilknyttet stedet og fortæller, at de har hjulpet ham med at blive hashfri.

Selvom Rune for det meste har været glad for sine kontaktpersoner og misbrugsbehandlingen, har tiltagene ikke formået at hjælpe ham tilstrækkeligt. Rune fortæller:

Jeg synes godt, man kan føle, at kommunen tjener penge på en som mig. Nogle gange, at de ikke rigtigt gider at få en videre. Der var også en periode i mit liv, hvor jeg havde det rigtig skidt, og var en del af kommunen og sagde, "jeg kan ikke det, I vil have mig til". Der blev de ved med at sige "det skal du" og "kast dig ud i det". Så var der en periode, hvor jeg sagde, "nu er jeg klar, jeg vil alt muligt", og så sagde de, "vent nu lige lidt, tag det roligt". Det fuckede mig rigtig meget op.

Rune oplever ikke, at der er blevet lyttet til ham og de ønsker, han selv havde, og at der generelt blev taget udgangspunkt i hans egen oplevelse af sin egen livssituation. Han kobler det sammen med, at kommunen ikke ønskede at investere i ham, og han oplever sig generelt svigtet i ikke at være blevet hjulpet væk hjemmefra og ud af misbrugsmiljøet.

2.3.2 Overgangen til voksenlivet

Efter Runes hashmisbrug eskaleres i teenageårene, har han svært ved at huske begivenheder og placere tidspunkter. Han husker derfor ikke, hvornår han fik sin folkeskoleeksamen, men han har i dag både 9. og 10. klasse, som han delvis har fået efter at være indskrevet flere år på en produktionsskole. Han endte dog med at blive smidt ud af produktionsskolen, fordi han røg for meget hash.

De seneste 3 år har Rune været på kontanthjælp, hvor han har været tilknyttet en aktiveringsindsats. Rune besluttede, at han ikke længere ville "lave kriminelle ting". Han forklarer om sin tidligere kriminalitet:

Ja, jeg var med til at sælge hash. Jeg stjal ikke fra nogen, slog nogen ned eller røvede, slet ikke i den stil, jeg var bare med til at sælge hash.

Rune er stoppet med at ryge hash og flyttede for halvanden måned siden ind på en aktiveringsindsats, hvor der er bolig og støtte til at deltage i uddannelsesaktiviteter. Rune er positiv over at være flyttet. Han fortæller:

Det er en uddannelse, som ikke fører til faglært arbejde, en uddannelse til ufaglært arbejde. Som ligger ude i [navn på by], som mange bruger. Nogen bruger det som deres sidste udvej, hvis de slet ikke kan lave mere. Der er mange småkriminelle og enkelte kriminelle. Og sådan en som mig, som bruger det til at få styr på mit liv. Inden jeg var her, var jeg på jobcenteret hver dag, fordi jeg ikke kunne stå op om morgenen og møde til tiden. Så valgte jeg at tage herud at bo, for så var jeg på stedet, når jeg skulle op om morgenen. Det har ændret rigtig meget, nu står jeg op hver morgen.

Rune fortæller selv, at han ikke længere har anden kontakt til kommunen end aktiveringstilbuddet. Han har heller ikke længere en kontaktperson. Han sætter stor pris på at

være "fri", men finder også, at det er svært at være flyttet hjemmefra og skulle klare sig selv. Han fortæller:

Der var faktisk rigtig mange ting, jeg havde brug for at lære, som overraskede mig, som jeg skulle blive bedre til. [For eksempel] at børste tænder hver dag morgen og aften, det smuttede tit, når jeg var hjemme. Det med at vaske tøj, det gjorde min mor altid. At selv skulle stå op om morgenen og vide, at hvis du ikke stod op... Det var ikke, fordi min mor plejede at vække mig, men nu var man ligesom sin egen herre og skulle selv stå for sine egne ting. Der var mange ting, jeg havde brug for at lære, som jeg heldigvis er blevet meget bedre til, men som jeg også kan blive bedre til endnu.

Rune kæmper for at få hverdagen til at hænge sammen, men han har en vilje til at kunne klare sig selv.

2.3.3 Uddannelse og arbejde

Rune har haft en vanskelig skolegang og har først sent fået sin afgangseksamen fra folkeskolen. I dag oplever han, at han er godt på vej i den nye uddannelsesaktivitet. Han skal være tilknyttet det næste omtrent halve år, og herefter han skal finde et andet sted at bo. Rune fortæller:

Det, jeg tænker lige nu, er, enten hvis der er en kostskole på den uddannelse, så hopper jeg på det med det samme, ellers prøver jeg at få et sted at bo så tæt på det [fremtidige] uddannelsessted som muligt.

Rune vil gerne starte på en uddannelse og fortæller:

Lige nu arbejder jeg med træ. Når jeg er færdig [i den nuværende uddannelsesaktivitet], der tager jeg en rigtig uddannelse inden for noget med træ. Så vil jeg gerne lave noget med det, det er min drøm lige nu.

Rune afholder sig helt fra hash i dag, for hvis han først ryger lidt, kan han ikke styre det. Han drikker stadig alkohol, men har ingen venner at gå i byen og feste med, så det gør han kun meget sjældent. Han er dog glad for, at han er kommet ud af sit hashmisbrug og fortæller:

Jeg har længe gået og drømt om et normalt liv, og det er begyndt at køre rundt nu. Jeg er begyndt at kunne tage en uddannelse og have et ganske normalt liv med et arbejde. Det har jeg drømt om længe, og det er jeg ved at bygge op. Det går rigtig godt lige nu.

2.3.4 Hvorfor er støtten uregelmæssig?

Støtten, som Rune får igennem sin barndom og videre ind i voksenlivet, opleves af Rune ikke som sammenhængende og koordineret. Selvom Rune får en del støtte igennem forskellige foranstaltninger, så er hjælpen herfra utilstrækkelig, fordi den ikke aktivt formår at forebygge alvorlige sociale problemer for ham såsom et misbrug af hash og periodevis hjemløshed. Kontaktpersonordningen virker i perioder godt for Rune, og han er generelt

glad for sine kontaktpersoner, men oplever sig også presset af de krav, der stilles til ham fra systemets side. Han oplever en række udskiftninger i sin kontaktperson, der medfører, at han udvikler en skepsis over for den støtte, de kan give ham, og det engagement, han møder dem med. De gode relationer til kontaktpersonen tager tid at opbygge, og når en kontaktperson slutter, oplever Rune, at det relationelle arbejde skal starte forfra.

Til trods for hans kontakt til systemet forværres Runes problemer som teenager, og han oplever, at sagsbehandler og kommune ikke lytter til ham og hans ønsker. Hans hashforbrug er igennem teenageårene og i starten af 20'erne så omfattende, at der er store dele af sit liv, han ikke husker.

Støtten, som Rune får i misbrugsbehandlingen, opleves som en hjælp, og efter mange års kontakt er stedet medvirkende til, at Rune kommer ud af sit hashmisbrug. Herudover har stedet en afgørende betydning for, at Rune får sin afgangseksamen fra folkeskolen.

Rune bor i dag midlertidigt på et aktiveringstilbud, hvilket han er glad for. Han kæmper for at holde sig fri af kriminalitet og misbrug af hash. Han ønsker at blive fri for hjælp og støtte fra kommunen og at kunne klare sig selv.

I Runes overgang til voksenlivet er den støtte, han er blevet tilbudt, utilstrækkelig, da den ikke har formået at gøre ham selvstændig. Selvom Rune som 24-årig er kommet ud af sit langvarige misbrug af hash, står han fortsat uden fast bolig, uden uddannelse og uden beskæftigelse.

2.4 Manglende støtte – Camillas fortælling

Camilla er i dag 20 år og arbejder som vikar i en daginstitution. Hun har ikke været anbragt igennem barndommen, og hun bor i dag hjemme hos sin mor, som har været skilt fra Camillas far, siden Camilla var lille. Hun har i teenageårene haft længerevarende perioder med hjemløshed, hvor hun har boet hos venner og veninder. Camilla har tidligere haft et omfattende misbrug af hash og andre euforiserende stoffer. Hun har to tidligere voldsdomme og har siddet flere måneder i både ungdoms- og voksent fængsel. Camilla har gået på mange forskellige folkeskoler. I 9. klasse starter hun på en specialskole, hvor hun får taget afgangseksamen i dansk, matematik og engelsk. Camillas forhold til hendes biologiske far er anstrengt, da han er voldelig over for hendes søskende, så hun ser ham ikke så ofte. Hendes forhold til moren er blevet godt i dag, og Camilla hjælper med at passe sine mindre hjemmeboende søskende.

2.4.1 Kontaktperson

Camilla kommer første gang i kontakt med en sagsbehandler og det kommunale system, da hun er omkring 15 år gammel. Hun er da begyndt at komme på et værested for unge, hvor de tilknyttede voksne er bekymrede for hende og fortæller hende, at de vil lave en underretning på hende til kommunen. Det var i samme periode, hvor Camilla ikke boede hjemme hos sin mor. Hun fortæller:

Der var lige nogle år, hvor jeg havde en ret stram periode med mit forhold til min mor. Jeg kunne ikke rigtig snakke med hende, men det var mest mig, der

var problemet der, fordi jeg var så fucked up med stoffer, så kunne jeg ikke rigtigt sidde og kigge hende i øjnene på samme måde, når jeg levede det liv og sjældent kom hjem. Jeg kom lige hjem for at hente noget nyt tøj eller spise noget mad, du ved. Jeg prøvede altid at time det med dagtimerne, når folk var på arbejde eller i skole. [...] Det er forskelligt [hvor jeg boede]. Nogle fra misbrugs miljøet og nogen jeg har kendt, siden jeg var helt lille. Men det har også været nogle helt fucked typer, fordi vi bare tog stoffer hver dag.

Camilla oplevede også selv, at hun var ude i problemer, som hun havde brug for hjælp til. Hun var derfor med til at skrive underretningen til kommunen og ønskede selv at få en af de voksne fra værestedet som fast kontaktperson. Camilla får bevilliget en kontaktperson, men fortæller, at det ikke kunne blive en af de pædagoger, som hun allerede kendte. Hun fortæller:

Det handler jo om pengene, men de [kommunen] siger, at de havde en [kontaktperson], men så sagde jeg "jeg kan ikke se, hvorfor jeg skal have en, I har, når jeg har en her, jeg har snakket med i lang tid, som jeg kender og stoler på". Men det var de ikke helt enige i.

Camilla ender med at få en kontaktperson fra kommunen, men det var ikke "et godt match", og hun ses derfor ikke med kontaktpersonen. Samtidig opstår der problemer i forholdet til sagsbehandleren, da han er nedladende og mangler respekt for Camilla. Hun fortæller, hvordan forholdet forværres:

Så røg jeg i ungdomsfængsel, og fordi jeg var varetægtsfængslet, måtte jeg ikke have kontakt med nogen ud over ham. Så prøvede jeg at ringe til ham i over en uge, og han tog den ikke og ringede ikke tilbage. Så fik jeg endelig fat på ham, og så blev han ved med at trykke på knapper, så jeg blev sur. Når jeg klikkede og råbte, smed han røret på og sagde, at vi ikke kunne snakke sammen, før jeg havde lært at tale pænt til ham.

Camilla nægter herefter at tale med hendes sagsbehandler. Camillas vilde ungdomsliv med fester og stoffer forsætter efter, at hun kommer ud af ungdomsfængsel. Hun får en voldsdom, som hun afsoner op til hendes 18. år. Hun fortæller:

Efter jeg kom ud af ungdomsfængslet, sagde jeg: "jeg skal slet ikke have noget at gøre med ham [sagsbehandler] der, jeg skal ikke se ham eller snakke med ham". Så begyndte de at true mig med, at de ville lukke mit efterværn, hvis jeg ikke kunne samarbejde med min sagsbehandler. Så sagde jeg: "jamen så må I lukke det, for jeg skal ikke snakke med ham, før han siger undskyld", og han ville ikke sige undskyld.

Camilla kan ikke få en ny sagsbehandler, og da hun heller ikke kan med den kontaktperson, hun har fået tildelt, har hun i perioden efter sin løsladelse ikke den hjælp og støtte, som hun oplevede at have brug for. Camilla får dog tildelt en ny kontaktperson, som hun er gladere for og får etableret et forhold til. Camillas vilde liv forsætter imidlertid, og hun ender med at få endnu en voldsdom, som hun afsoner i et voksenfængsel. Camilla fortæller:

Så røg jeg i fængsel igen, da jeg var blevet 18, og så sagde de, at de ville lukke mit efterværn. [...] Jeg ved ikke engang hvad deres grundlag var, det var mærkeligt. De synes ikke, jeg var så god til at møde – også fordi min kontaktperson ikke kunne bruges, imens jeg sad i fængsel.

Camilla får lov til at få sin kontaktperson igen, da hun kommer ud af fængslet. Hun ville gerne have haft kontaktpersonen, mens hun var fængslet, da hun havde mange bekymringer og frygtede, hvad de andre fanger kunne udsætte hende for. Efter afsoningen flytter Camilla igen hjem til sin mor. Hun fortæller:

Jeg havde brug for efterværnet, fordi jeg blev 19 år i fængslet og var lige kommet ud. Der er rigtig mange ting, der ændrer sig, når man har siddet i fængsel, socialt og sådan noget. Der er mange ting, man ikke dur til på samme måde, fordi du har været lukket inde i et lille samfund i så lang tid, at du ikke helt ved, hvordan du skal fungere, når du kommer ud til den rigtige verden igen. Jeg synes, det er vildt, at man skal så langt, før man kan blive hørt. Det med når jeg siger, jeg har en kontaktperson, fordi det skal være godt for mig. Hvis jeg siger "det her er ikke godt for mig, og det hjælper ikke, fordi jeg ikke gider at snakke med personen", så skal de true med at lukke mit efterværn, og jeg [føler, at] skal have en ny dom for at kunne blive taget seriøst.

Camilla er glad for sin nye kontaktperson, som særligt hjælper hende med at holde styr på møder med jobcenteret og kommunen, men også i forhold til at få styr på den omfattende gæld fra retsomkostninger, som Camilla har i dag.

2.4.2 Overgangen til voksenlivet

Da Camilla kommer ud af fængslet for anden gang som 19-årig, bliver hun tilknyttet en koordinerende indsats i kommunen, som skal hjælpe hende videre. Camilla er dog usikker på, hvad indsatsen handlede om, og fortæller:

Jeg fik noget, der hedder XXX [koordinerende indsats]. Jeg er ikke helt sikker på stadig, hvad det er, fordi der var så mange mennesker inde over mig, da jeg kom ud, at jeg ikke kunne holde styr på næsten, hvem der havde med hvad at gøre. Men det var noget med jobcenteret, hvor de fik skaffet mig noget psykologhjælp, og en mentor, der bookede de der timer. Så havde jeg en mega søde mentor, og lige pludselig stoppede hun bare, og så fik jeg en ny, som var mega mærkelig.

Camilla har i dag alene sin kontaktperson fra tidligere, som er bevilget som efterværn. Hun har i dag et mindre forbrug af hash og er stoppet med at tage andre stoffer. Omvæltningen kom for hende kort efter den sidste løsladelse, hvor moren blev alvorligt syg og fik brug for hendes hjælp til at passe de mindre søskende. Camilla er glad for at have lagt det vilde liv på hylden. Hun oplever, at hun har prøvet mange af de ting, som andre på hendes alder først skal til at kaste sig ud i. Hun har dog fortsat brug for hjælp og støtte. Hun fortæller:

Jeg har lige fået en mega sød sagsbehandler. Jeg nåede at møde hende to gange, så stoppede hun. Så skulle vi have et sidste møde, hvor hun lige skulle

skrive nogle ting ned omkring mit efterværn, om det kunne blive fornyet, og det blev det heldigvis. [...] Jeg ved ikke hvilken sagsbehandler jeg har. [...] Men jeg føler ikke, at sagsbehandlere er noget, jeg har specielt brug for at snakke med. Jeg vil gerne undgå dem, så meget jeg kan, fordi jeg ikke har god erfaring med sagsbehandlere. Så vil jeg hellere bare have min kontaktperson.

Camilla har en del venner, som ikke er ude i problemer, og som hun nu bruger sin fritid sammen med. Hendes venner fra før ser hun indimellem, da hun stadig kommer på værestedet for unge, hvor de også kommer. Hun fester dog ikke med dem mere. Hun er stadig glad for at komme på værestedet, hvor hun føler en stærk tilknytning til flere af pædagogerne. Forholdet til hendes mor er blevet meget bedre siden hendes løsladelse. Det er dog hendes storesøster, som hun primært er knyttet til og som hjælper hende i hverdagen, når hun har brug for støtte og hjælp.

2.4.3 Uddannelse og arbejde

Camilla har ikke den store lyst til at gå i skole. Hun har prøvet at gå på FGU¹, men det fungerede ikke, da Camilla oplevede, at hun var for langt bagud fagligt. Camilla fortæller:

Her forleden skulle jeg hjælpe min lillebror med matematik, han går i 7. klasse, og jeg kunne ikke hjælpe ham [griner]. Der er virkelig nogle ting, jeg har misset. Så hvis jeg snart skal på uddannelse, skal jeg i hvert fald lige have taget nogle enkeltfag eller en 10. klasse inden.

Det er dog ikke mere skolegang, som Camilla i første omgang drømmer om. Hun vil hellere have et fast arbejde med børn og unge og så derigennem kvalificere sig. Camilla har fået sit nuværende vikarjob igennem en kontakt, som en af pædagogerne på værestedet havde til en institutionsleder. Derudover skriver hun ansøgninger til forskellige stillinger:

Jeg får hjælp [på værestedet] nogle gange om torsdagen til lige at skrive ansøgningen, fordi jeg kan godt stave, men kommaer og du ved, jeg er ikke så god med sådan nogle ting. Ellers hjælper de. [...] Det er bare svært, når man gerne vil ind og har to voldsdomme, og gerne vil arbejde med børn. Det kræver lidt ekstra, end hvis du bare kommer med en ren straffeattest. Men jeg fik det [jobbet som vikar], og jeg er super glad for det, og jeg passer det. Så det er bare mit fokus lige nu at arbejde og komme stille og roligt ind i en rutine, som jeg ikke har været i, i alt for mange år.

Camilla har forsøgt at få hjælp gennem jobcenteret til hendes jobsøgning, men fortæller:

Jeg har været i jobcenteret, men det var kontanthjælp, for de sagde, at de ikke kunne sende mig ud på en arbejdsplads med det, jeg gerne ville, på grund af min straffeattest. Og jeg skal ikke arbejde med noget, der ikke interesserer mig. Jeg er blevet så god til, at hvis der er noget, jeg ikke gider, så lader jeg bare være med at gøre det. [...] Jeg har bare fundet ud af, når man ikke har lavet noget i så mange år, og er blevet så god til bare at droppe ting, hvis det

---

¹ FGU: Forberedende grunduddannelse.

bliver for uinteressant, så har du brug for at gøre noget, der virkelig motiverer dig, og du har lyst til at stå op til om morgenen, ellers får du det ikke gjort.

Selvom Camilla i dag har et midlertidigt arbejde, som hun er glad for og passer, er hendes tilknytning til arbejdsmarkedet usikker. Hendes voldsdomme og deraf plettede straffeattest gør det svært for hende at få hjælp fra jobcenteret til at få fodfæste på arbejdsmarkedet. Camilla selv har også den indstilling, at hun ikke vil arbejde med noget, som ikke er meningsfuldt for hende – i så fald vil hun undlade at møde op.

2.4.4 Hvorfor mangler støtten?

Camilla har i den tidlige ungdom manglet støtte til at forebygge, at hun kommer ud i alvorlige sociale problemer med stofmisbrug og hjemløshed. Da hun selv med hjælp fra værestedet opsøger støtte og hjælp, kan hun ikke få bevilget den kontaktperson, som hun kender og ønsker. Der foregår på denne måde kampe om, hvad der synes at være rette støtte for Camilla. Hun tilknyttes kommunens egen kontaktpersonordning, hvilket ikke fungerer for hende, da hun mangler tillid i relationen. Hendes relation til sagsbehandler kører skævt, da Camilla er i ungdomsfængsel, hvilket bevirker, at Camilla i en længere periode med eskalerende problemer ikke modtager hjælp og støtte.

Camilla afviser selv støtte, som hun ikke finder, hjælper hende. Støtten fra værestedet opleves imidlertid af Camilla som en stor hjælp og er et sted, hvor hun igennem sin ungdom er glad for at komme og har tillidsfulde relationer. Værestedet hjælper Camilla med at søge jobs og få et vikarjob.

Camilla oplever, at hun mister sin kontaktperson, da hun igen kommer i fængsel, hvilket er stressende for hende, da hun har brug for voksenkontakten. Hun får en ny sagsbehandler, da hun kommer ud af fængslet, som iværksætter efterværn igen. Camilla tilknyttes også en koordinerende indsats fra kommunen, men hun ved ikke, hvad den indebærer.

Camilla bliver glad for sin nye kontaktperson, der hjælper hende i forhold til økonomi og til deltagelse i møder med det offentlige. Camilla bor hos sin mor, men drømmer om at få et fast arbejde og egen bolig. Hun ryger fortsat hash, men holder sig fri af andre stoffer og det vilde festmiljø, hun engang var en del af. Hun ønsker at blive fri for hjælp og støtte fra kommunen og at kunne klare sig selv.

Støtten til Camilla i hendes overgang til voksenlivet er mangelfuld og har ikke formået at hjælpe hende eller forebygge alvorlige sociale problemer eller en periodevis eskalering af problemerne. Selvom Camilla som 24-årig er kommet ud af sit misbrug af stoffer, har fået midlertidigt arbejde og igen kan bo hos sin mor, er hendes livssituation fortsat skrøbelig. Hun har fortsat et forbrug af hash og har svært ved at se sig selv i en uddannelse.

2.5 Ingen støtte – Jonas' fortælling

Jonas er 18 år gammel og afsoner en dom på 4 års fængsel. Jonas har ikke været anbragt og har heller ikke haft en kontaktperson. Jonas oplever den manglende støtte og hjælp igennem hele hans barndom som et betydeligt svigt fra systemets side. Den manglende

tidligere støtte betyder, at selvom Jonas oplever sig som i målgruppen for efterværn, er han det ikke ifølge reglerne. Det tidlige svigt og den manglende tidlige indsats betyder for Jonas, at han også i dag afholdes fra at få den støtte og hjælp, han oplever at have brug for.

Jonas' forældre er skilt, og forældrene har gennem hans barndom haft et meget højt konfliktniveau. Jonas har primært boet hos sin far og beskriver, at faren har været meget hård igennem opvæksten og stofmisbruget. Jonas fortæller om sin opvækst:

Jeg har en psykisk syg mor. Det har jeg levet med hele mit liv og har altid lavet mad til hende, skullet tjene penge, så der var penge til hende, og det ene og det andet. Jeg har altid haft en meget streng far, meget hård med konsekvenser også. Man har oplevet en del ting igennem livet.

Selvom Joans primært bor hos faren, har han, fra han var ganske lille, passet sin mor, når hun ikke er indlagt på psykiatrisk hospital. Han fortæller, at han i dag har et okay forhold til sin familie, men hans tidligere kriminalitet gør, at han ikke kan flytte tilbage til der, hvor han er vokset op. Jonas starter med at ryge hash sammen med nogle ældre venner, da han er 11 år. Han bliver i de tidlige ungdomsår indlemmet i et kriminelt miljø, hvor han løber ærinder og sælger stoffer for ældre kriminelle.

2.5.1 Manglende anbringelse og kontaktperson

Jonas kommer ud i et hashmisbrug, da han er 11 år gammel, og begynder at hænge ud i et kriminelt miljø. Han fortæller om sin barndom:

Interviewer: Er der nogen der har hjulpet dig som barn, har du fået en eller anden form for støtte?

Jonas: Aldrig.

Interviewer: Der var ikke nogen lærere eller en børnepsykolog?

Jonas: Nej, de har bare smidt mig ud af skoler. Jeg har gået til psykolog, men det hjalp heller ikke. Så har jeg været til psykolog, så skulle jeg fortælle, når jeg kom hjem til min far. Han spurgte: "Hvad har I snakket om?", så skulle man sidde og fortælle, hvad man havde snakket om, og så blev han rigtig sur, fordi man har sagt nogle ting om ham.

Jonas ville som barn gerne have en kontaktperson, som han kunne snakke fortroligt med uden at forældrene skulle vide, hvad de havde talt om. Han ønskede sig en voksenrelation, som man kunne hygge sig med og få gode oplevelser sammen med. Han fortæller om baggrunden for, at han ikke kunne få en kontaktperson som barn:

Det har nok været, fordi de skoler, jeg har gået på, der har lærerne været lidt mere ligeglade. Man kan sige, min far og mor ville ikke have, at systemet vidste alt muligt. De har altid kæmpet mod hinanden og så imod systemet. Så der er ikke rigtigt nogen, der har vist noget, før vi blev ældre.

Jonas vil stadig gerne have en kontaktperson, da han mangler en fortrolig voksen og er bekymret for, om han udvikler sig tilstrækkeligt i fængslet til at kunne få en kriminalitetsfri

hverdag, når han bliver løsladt. Han fortæller, at det kan være svært at holde fast i struktur og ikke ende med at gå i byen hele tiden. Det kunne være godt med en, som guider ham i, hvordan man lever et normalt liv. Jonas fortæller:

Det kunne være fedt, hvis der var nogen, der kunne hjælpe. Men hvis der er en ting, der er [galt] med systemet, så er vi bare et tal i deres hoved. Dem, der har lavet noget kriminelt.

Da Jonas blev varetægtsfængslet som 17-årig, bliver han af sagsbehandlerne fra kommunen stillet i udsigt, at han kan få en kontaktperson. Han fortæller, at han ønsker denne støtte, men han får at vide, at det alligevel ikke kan lade sig gøre, idet han får sin dom. Jonas forsøger at klage over afslaget på kontaktperson, men får afslag på sin klage. Han oplever, at kommunen ikke vil bruge ressourcer på ham, for han er kun et "kriminelt tal" i deres øjne. Han fortæller:

Jeg synes, man burde give det [efterværn] meget, i stedet for, hvis man nu beder om at få efterværn, synes jeg bare, man burde give det. Ikke nødvendigvis at man bare skal give personen alting, men bare en kontaktperson og sådan nogle ting, for det kunne hjælpe meget. Jeg har nemt ved hurtigt at falde tilbage til kriminalitet, når der ikke er nogen at snakke med. Men når jeg har nogen at snakke med, tænker jeg også mere over, om det er det værd. Så det gør meget [...]. Os, der fik hårde domme for hårde ting, det er, som om at nu har vi gjort det her, og nu er vi færdige i vores liv. Vi kommer til at være kriminelle resten af vores liv. Det er lidt sådan, de ser på det, føler jeg.

Interviewer: Hvad gør det ved dig, at du føler, de ser dig sådan?

Jonas: Når de tænker på den måde, føler man også, at man skal være mere ligeglad. Man føler ikke "så må jeg vise, at jeg ikke er kriminel", så føler man mere at "så skal jeg vise jer, hvor kriminel jeg kan blive, og hvor stort et problem I får senere hen".

Jonas oplever sig svigtet af systemet både i barndommen, hvor ingen opdagede hans store mistrivsel og forældrenes alvorlige problem, men også som ung føler han sig til-sidesat. Det er hans erfaring, at de kriminelle handlinger har medført, at han ikke kan modtage støtte, og at den ligegyldighed, han oplevede fra systemets side som barn, fortsætter.

2.5.2 Overgangen til voksenlivet

Jonas fortæller, at han har haft perioder med mange selvmordstanker, men at det går bedre i dag. Han har altid været god til at få venner, men det har ofte handlet om misbrug og kriminalitet, hvorfor Jonas i dag ikke ser dem, da de ikke må komme i fængslet. Hans familie kommer sjældent på besøg, da de bor langt fra fængslet. Når han i dag har brug for nogle at tale med, så er det de andre indsatte, han opsøger. Fængselsbetjentene ser Jonas ikke som nogle, man kan få hjælp og støtte fra, og der er heller ikke tilbud om psykologsamtaler eller anden mental støtte.

Jonas har givet op på at få professionel hjælp og støtte. Han fortæller:

Jeg har det også sådan, jeg gider ikke at kæmpe for noget [hjælp], hvis de ikke gider at give det alligevel. Det er ligesom at spørge, om du må spille med, men du ved, at de ikke gider at have dig med. Det gider man heller ikke.

Jonas oplever, at han har det godt i fængslet. Der er fine fysiske rammer, og han har det godt socialt med de andre indsatte, som han hygger sig med og spiller fodbold med. Han har det fint med, at hverdagen er struktureret, men han glæder sig til at kunne komme på udgang og igen se lidt af verden uden for fængslet.

2.5.3 Uddannelse og arbejde

Jonas bliver blevet smidt ud af fire forskellige skoler og er ofte påvirket af rusmidler i skolen, men han gennemfører 9. klasse. Jonas kommer på efterskole i 1 år med økonomisk støtte fra kommunen, hvilket han beskriver som et godt år, hvor han var mindre opfarende og impulsiv.

Jonas har efterfølgende været et år i lære som bygningsarbejder, men lærepladsen blev afbrudt, da han blev fængslet. Jonas drømmer om at blive pædagog, men tænker, at det er urealistisk, fordi han har så hård en dom. I stedet vil han satse på et håndværksfag, når han kommer ud. Kriminaliteten er dog også en mulighed igen, da Jonas ikke ønsker at ende uden penge. Han fortæller:

Dem jeg har set og mødt – hvor man kan se, dem der har lavet kriminalitet, det kan godt være, de er røget i fængsel, men det er også dem, der har pengene. Det er sådan nogle ting, der altid har fyldt, fordi jeg gider ikke at ende som 40-årig på kontanthjælp og ikke have nogle penge eller noget. Så vil jeg hellere leve med en million om dagen, overdrivelse ikke, men du ved, hvad jeg mener. Det er de tanker, jeg har.

Jonas drømmer om at blive selvstændig og en dag at kunne købe sit eget hus. Han har dog en del gæld, som skal afdrages. Han arbejder i fængslet som tømrer, hvilket han er glad for, men han tjener ikke nok til at kunne afdrage på gælden. Jonas fortæller:

Det [lønnen] er nok til at leve for, men ikke en opsparing. Vi tjener 1.000 kroner om ugen, og vi skal købe mad. Normalt [ligesom] når man også er ude, man skal købe alle de nødvendige ting.

Jonas er usikker på, hvordan fremtiden uden for fængslet vil se ud for ham. Han dømmes om et mere roligt liv, hvor han ser sin familie og har få, ikke kriminelle venner.

2.5.4 Hvorfor er der ingen støtte?

Jonas er helt fra barn ikke blevet set af systemet og har igennem sin barndom ikke fået anden hjælp end skolepsykolog. Forældrene har omfattende problemer og et højt konfliktniveau imellem sig, også rettet mod det sociale system. Ingen af forældrene ønsker at modtage hjælp, hverken til sig selv eller Jonas.

De mange skoleskift og den store mistro, som Jonas oplever, får ikke lærere eller andre professionelle til at reagere, så Jonas udvikler som kun 11-årig et hashmisbrug og bliver

involveret i kriminalitet. Skolepsykologen kan Jonas ikke bruge, da samtalerne udløser farens vrede og fører til yderligere konflikt. Jonas oplever igennem sin barndom at have ansvaret for moren, som er psykisk syg og ikke kan tage vare på sig selv. Han står alene med ansvaret og får ikke hjælp til at passe på moren.

Det er venner, som udgør Jonas' primære støtte i hverdagen, da han er barn, og i dag finder han støtte hos andre indsatte. Jonas har ikke en oplevelse af at have fået hjælp fra professionelle, hverken som barn, som unge eller som indsat. Til trods for omfattende sociale problemer både i hans familie og for Jonas selv, så har det ikke været muligt for Jonas at få adgang til den støtte og hjælp, som ifølge ham selv ville hjælpe ham. Han ønsker sig et liv uden kriminalitet, men har svært ved at tro på, at det sker, når han ikke kan få professionel støtte og hjælp hertil.

2.6 Opsamling: Den rigtige hjælp på det rigtige tidspunkt

Ovenstående fem fortællinger viser, at overgangen til voksenlivet for unge i målgruppen for efterværn er markant anderledes end for flertallet af unge. De unge har betydelige behov for hjælp og støtte i deres overgang til voksenlivet, og denne hjælp og støtte findes ikke automatisk i de unges omgangskreds eller liv. De har derfor behov for indsatser, som sikrer denne støtte og hjælp, herunder at der omkring dem er stabile og kendte voksne, der tager ansvar for og hjælper dem til den rigtige støtte og hjælp.

Sanne og Andrea var anbragt op til deres 18. år og gjorde sig mange tanker om, hvad der skulle ske efter deres 18-års fødselsdag. Disse overvejelser skabte usikkerhed og en oplevelse af at være anderledes end deres jævnaldrende kammerater. For Rune og Camilla betød overvejelserne om fremtiden mindre, men deres kaotiske livssituationer med periodisk hjemløshed betød ikke, at deres behov for støtte var mindre. Jonas er helt afkoblet fra det sociale system, inden han bliver varetægtsfængslet, hvilket forsætter efter hans dom, hvor han får afslag på hjælp og støtte.

Disse forskelle viser, at det er vigtigt at have fokus på, hvilken livssituation den unge er i op til det 18 år, da det er denne livssituation, som også har betydning for, hvilken hjælp den unge har behov for. Alle fem unges fortællinger afspejler omfattende behov for hjælp og støtte i overgangen til voksenlivet, men også at deres behov er meget forskellige, da deres livssituationer er meget forskellige. Fælles for dem er imidlertid et behov for stabilitet og kontinuitet i deres hverdagsliv, således at de får den rette hjælp til at håndtere de udfordringer, som de står med – uanset om de konkrete udfordringer handler om fastholdelse i uddannelse, tag over hovedet, psykiske problemer, misbrug eller kriminalitet.

De fem fortællinger viser tydeligt, at de unge har et begrænset netværk af voksne at trække på. Deres biologiske forældre er stort set fraværende i de unges fortællinger om hjælp og støtte, ligesom andre ikke-professionelle voksenrelationer også er fraværende. De voksne, som primært har taget ansvar for at hjælpe de unge, er professionelle voksne, enten fra anbringelsesstedet, kontaktpersoner, væresteder, behandlingsindsatser eller fængselspersonale. Hvor både Sanne og Andrea har voksne fra anbringelsesstedet, som støtter dem og ser deres behov for fortsat hjælp, så har Rune og Camilla ikke de samme voksne omkring sig, som kæmper for, at de kan få den rigtige hjælp og støtte. Jonas har

tydeligvis ingen voksne i sit liv, som kan hjælpe ham. Til trods for, at både Rune og Camilla i perioder får omfattende støtteforanstaltninger fra forskellige systemer, så oplever særligt Camilla ikke, at denne hjælp virker og faktisk hjælper hende. Desuden oplever hun at måtte kæmpe forgæves for at modtage den støtte, som hun har behov for. Rune oplever, at støtten har været en hjælp i perioder, men tilskriver primært sin egen motivation som drivkraften til positiv forandring. Jonas' manglende støtteforanstaltninger både i barndommen og i dag betyder, at han har svært ved at se, hvordan han kan skabe et selvstændigt voksenliv uden kriminalitet.

Sanne og Andrea fremhæver begge værdien af fleksible løsninger, som løbende tilpasses deres – til tider – skiftende behov. Når Andreas anbringelse hos plejefamilien forlænges på grund af psykisk mistrivsel, eller når Sanne kan bo deltid på døgninstitutionen, oplever de sig begge hørt og forstået i deres konkrete behov. Når Camilla derimod ikke kan få den pædagog som kontaktperson, som hun føler sig knyttet til, eller Rune ikke kan få støtte til at flytte hjemmefra, oplever de, at deres konkrete behov ikke bliver anerkendt eller set. Når de i stedet tilbydes standardløsninger, eksempelvis kommunens egen kontaktperson, oplever de, at deres behov ikke tages alvorligt, men standardiseres for at passe ind i systemet. I disse situationer kan det være svært at tage imod hjælpen, og som Camillas fortælling viser, kan det resultere i voldsomme konflikter mellem den unge og de professionelle. Sådanne oplevelser af tilsidesættelse af behov og med højt konfliktniveau kan betyde, at den unge fravælger støtten, eller at støtten fratages den unge, selvom den unge fortsat har et højt støttebehov. Dette gør sig i særlig grad gældende for Jonas, hvis omfattende problemer aldrig er blevet set eller anerkendt. Han er aldrig blevet tilbudt hjælp og støtte og har derfor ingen konkrete oplevelser med professionel hjælp.

Det opleves af både Andrea og Camilla som usikkert og stressende, at den støtte, de modtager, risikerer at bortfalde, hvis de ikke lever op til bestemte krav. Camilla mister således sin kontaktperson, mens hun er i fængsel, selvom netop opholdet i fængslet opleves som særligt udfordrende og stressende med ekstra behov for voksenstøtte og hjælp. Andrea frygter på den anden side at skulle flytte fra sin plejefamilie, fordi hun er for velfungerende, og overvejer om hun er nødt til at skjule, at det går godt i skolen. Både Sanne og Rune overgår i til voksensystemet og fortæller derfor om, hvordan støtten har kunnet forsætte, og hvordan det har hjulpet dem, at der ikke var en automatisk slutdato på den.

Sanne, Andrea, Camilla og Runes fortællinger afspejler vigtigheden af deres egen vilje til at skabe forandring som den vigtigste motivation for at indgå aktivt i indsatser og tilbud. De unge skal kunne se sig selv i de planer og støttetilbud, som de indgår i, og målene skal være mål, som de selv er med til at sætte og kan se relevansen af. De forskelligartede støttetilbud, som de møder, har derfor størst oplevet virkning, når de bidrager meningsfuldt ind i deres hverdagsliv – de udfordringer, de selv oplever og bidrager med til realiseringen af de ønsker og drømme, de selv har.

Det, som overordnet fremhæves som centralt, er, at den rigtige hjælp er tilgængelig på det rigtige tidspunkt. I de følgende kapitler går vi mere i dybden med, hvad de unge oplever, er den rigtige hjælp på det rigtige tidspunkt samt barriererne herfor. Som de fem fortællinger viser, så er der tale om meget forskelligartede behov for hjælp og støtte,

ikke alene mellem de fem unge, men også for den enkelte unge over tid. De unges behov for hjælp og støtte er således foranderligt og udvikler sig i takt med, at behov og livssituationer skifter. De fem fortællinger peger dog på, at det er vigtigt, at hjælp og støtte tilpasses den unges behov og vilkår, hvis den skal kunne bidrage til at sikre en god overgang til voksenlivet.

3 Beslutningsprocesser og efterværnsindsatser

I dette kapitel belyser vi, hvordan de unge oplever mødet med det sociale system og de beslutningsprocesser, der har været omkring deres overgang til voksenlivet og potentielt set en tildeling og afslutning af efterværn. Formålet med kapitlet er at give viden om, hvordan de unge selv oplever at blive inddraget i beslutninger omkring hjælp og støtte, som har betydning for deres overgang til voksenlivet. Selve beslutningen om, hvorvidt en ung skal bevilges efterværn eller ej, er central for at sikre den rigtige hjælp på det rigtige tidspunkt. Afgørelsen om efterværn er resultatet af en beslutningsproces, som ideelt set bygger på helhedsorienteret viden om den unges støttebehov. Formålet med efterværn er at bidrage til, at de unge støttes til at etablere en selvstændig tilværelse på lige fod med andre unge. Kommunen skal tilbyde efterværn, når det anses for at være af væsentlig betydning af hensyn til den unges behov for støtte. Formålet med efterværn er at bidrage til, at den unge støttes til at etablere en selvstændig tilværelse, herunder understøttes i forhold til uddannelse, beskæftigelse og bolig (serviceloven).

De unges livssituation op til, at de fylder 18 år, er afgørende for, hvilken støtte og hjælp de har behov for i overgangen til deres voksenliv. Eksempelvis har de unge, som er anbragt, op til de fylder 18 år, et stort behov for at kende deres fremtidige boligsituation. Det er forskelligt fra ung til ung, om de ønsker at blive boende på anbringelsesstedet, eller om de ønsker at flytte i udslningsbolig, hybel eller et andet sted. Det er dog for alle unge vigtigt, at de oplever, at de ved, hvad der skal ske, når de bliver myndige. De efterlyser samlet, at der er en plan for, hvad der skal ske, og at det ikke sker pludseligt og uden deres involvering.

Indledningsvis fremgår det, hvordan de unge oplever overgangen til voksenlivet i forbindelse med deres 18-års fødselsdag, og de forventninger, som de møder i forbindelse med at skulle leve et selvstændigt voksenliv. Af kapitlet fremgår et billede af den kompleksitet, som kendetegner de unges møde med det sociale system, og hvordan de ofte har brug for støtte og hjælp i dette møde, bl.a. af ressourcepersoner, der kan hjælpe dem med at omsætte de forventninger, der er til deres udvikling og processer. Kapitlet sætter fokus på forskellige aspekter af processerne i forbindelse med støtte- og efterværnsbeslutninger, herunder også de unges oplevelser af at afslutte et eventuelt efterværn.

3.1 At blive myndig som 18-årig

Et centralt punkt i de unges liv er deres 18-års fødselsdag. På dette tidspunkt overgår de til myndighedsalder og træder som sådan ud af børnesystemet – og skal dermed også forlade anbringelse – medmindre de får bevilliget efterværn. En del unge har oplevet, at der ikke var en konkret plan for, hvad der skulle ske, når de fyldte 18 år. De unges fortællinger kan fordeles i tre grupperinger, når det handler om deres oplevelser i forbindelse med at blive myndige, og helt konkret i relation til deres 18-års fødselsdag. Der er en gruppe af unge, der har positive fortællinger forbundet med at blive 18 år. Dette er ofte de unge, som har en positiv afklaring omkring deres anbringelse og kommende boligsituation i tiden op til og på deres fødselsdag. Herudover er der en gruppe af unge,

som fremhæver deres 18-års fødselsdag som en ængstelig tid, hvor de havde stor usikkerhed omkring, hvad der ventede dem. Endelig er der en gruppe af unge, som ikke husker deres 18-års fødselsdag, og hvor den ikke har været skelsættende, idet de typisk har fortsat det liv, som de levede i forvejen. Deres fødselsdag førte hverken særligt positive eller negative forandringer eller vilkår med sig.

Karoline på 25 år erindrer sin 18-års fødselsdag som noget ganske særligt. Det var forinden blevet besluttet, at hun kunne flytte i udslusningsbolig på sit anbringelsessted, og hendes kontaktpædagog, som hun havde et nært forhold til, kunne fortsætte som hendes kontaktperson i efterværnet, også når hun var flyttet fra anbringelsesstedet. Hendes forhold var derfor afklaret, og fødselsdagen blev fejret i selskab med kontaktpersonen:

[Fødselsdagen] var virkelig, virkelig skøn. Den tilbragte jeg med min pædagog, som senere var mit efterværn. Og jeg havde tit snakket om running sushi på det tidspunkt, og jeg var helt "orhh, running sushi. Så kommer det kørende, så skal man lige gå op og hente det". Og så uden jeg vidste det, havde hun gjort sådan, at vi skulle ud og spise på min 18-års fødselsdag. Og der var jeg nok inde på udslusning. Jeg var nok lige kommet ind i udslusning, inden jeg fyldte 18. Men hun havde reserveret bord til os [...]. Og hun sang, og kom med flag til bordet og var bare så glad. Og så fik jeg spist noget lækkert mad, som jeg længe har drømt om. Og med en person, som kendte mig ud og ind. Og jeg var virkelig... Jeg følte mig tryk, så jeg spiste ret meget den aften.

Karoline oplever en tryk og god fødselsdag, da den nærmeste fremtid for hende er afklaret. Hun ved, at der fortsat vil være stabile og kontinuerlige fortrolige relationer i hendes liv, også efter at hun er blevet 18 år. Andre af de unge udtrykker imidlertid ikke samme glæde, når de erindrer deres 18-års fødselsdag. Tværtimod husker de den som en angstprovokerende periode, hvilket især skyldes stor usikkerhed og manglende afklaring om, hvad der ventede dem på den anden side af 18 år. Frederik på 20 år, der op til sin 18-års fødselsdag var anbragt på en døgninstitution, fortæller:

Jeg tror, jeg synes, det var en rigtig trist dag, jeg tror, det er derfor, jeg ikke kan huske det. Jeg tror, at det var en grim påmindelse om, at nu skulle jeg til at afsted. Det er sjovt, du [intervieweren] nævner det, for jeg har faktisk aldrig tænkt over det. Jeg kan ikke huske det.

Frederik havde ønsket at få forlænget sin anbringelse på døgninstitutionen som efterværn, men fik afslag. Han skulle derfor flytte kort efter sin fødselsdag, og han ender i perioder med hjemløshed. Selvom de fleste unge ikke oplever at blive smidt ud af anbringelsesstedet ligesom Frederik, er det at fylde 18 år en vanskelig tid for flere af dem, da de fra anbringelsesstedet og sagsbehandler oplever øgede forventninger til at kunne klare sig selv. En del af de unge har også selv en forventning om, at når de bliver 18 år, vil de klare sig selv og være frie til selv at bestemme. De ønsker at være fri af systemet og kommunen. Anne på 25 år fortæller:

Altså, jeg har altid glædet mig til at blive 18, fordi så kunne jeg bestemme selv. Sådan er det bare ikke, har jeg jo så fundet ud af efterfølgende. Man kan ikke bestemme selv. De [sagsbehandlere] kan stadigvæk tage beslutninger hen

over hovedet på én [...]. Det er en kæmpe omvæltning at blive 18. Fordi så skal man have kontakt til alle sine sagsbehandlere, fordi man har jo ikke kun én [sagsbehandler]. Indtil jeg blev 18, var jeg sikker på, jeg kun havde en rehabiliteringssagsbehandler, og det var det. Fordi hun var den eneste, der kom ud til mig. Men jeg fandt ud af, jeg har mange sagsbehandlere: økonomisk sagsbehandler, den almindelige, daglige sagsbehandler, altså der er mange sagsbehandlere. Som man lige pludselig... Fordi de snakker jo ikke sammen. Det er i hvert fald den opfattelse, jeg har. At i hvert fald, og nu kan jeg kun snakke for X Kommune, der snakker man ikke sammen. Så skal man selv holde styr på alle de der tove.

Anne og flere af de andre unge oplever, at deres dømmes om at bestemme selv og blive "frie" af systemet hurtigt brister efter deres 18-års fødselsdag. Særligt de unge, som har mere omfattende behov for hjælp og støtte, oplever i overgangen til voksenlivet, at kontakten med forskellige professionelle og systemer er tiltagende og kompleks. De oplever, at der er manglende koordinering mellem forskellige systemer, og at de selv gøres ansvarlige for denne koordinering, fx mellem beskæftigelses- og uddannelsessystemet.

Endelig er der en gruppe af unge, der fortæller, at deres 18-års fødselsdag ikke var en særlig begivenhed i deres liv. Ofte, fordi deres liv fortsatte på samme vis som tidligere, og fødselsdagen betød hverken særlige positive eller negative hændelser. Lasse på 26 år fortæller, at han var hjemme hos sin mor, hvor han boede, på sin 18-års fødselsdag og spenderede den alene foran computeren, som han plejede. Katrine på 24 år fortæller, at hun på sin 18-års fødselsdag fik en brødrister af sin kontaktperson, for det manglende hun, men hendes fødselsdag var ikke en særlig begivenhed, selvom hun i en yngre alder havde forestillet sig den som noget særligt:

Da jeg gik på efterskole og ikke vidste, at jeg fik min egen lejlighed [ungdomsbolig] som 17-årig, så tænkte jeg, at det her med at blive 18 år kunne man bruge som en fejring af "tillykke, nu er du voksen". Men hele min barndom og særligt, fordi jeg flyttede hjemmefra som 17-årig, havde jeg bare følt, at jeg var voksen længe. Ikke sådan voksen-voksen og klar til voksenlivet, men jeg havde alting og vidste godt, hvad det var, så det med at blive 18 var lidt bare endnu en dag for mig.

Katrine fremhæver, at hun på mange måder oplevede sig som voksen. Eller rettere sagt oplevede hun, at hun levede et liv, der krævede en høj grad af selvstændighed og ansvarlighed. Hun fremhæver imidlertid også, at hun ikke følte sig klar til voksenlivet. På den måde udgjorde hendes 18-års fødselsdag ikke en særlig begivenhed.

3.2 At leve et selvstændigt voksenliv

I de unges fortællinger omkring at blive 18 år fremgår der også direkte eller indirekte fortællinger om at blive "voksen" og leve "et selvstændigt voksenliv". Det fremgår eksempelvis tydeligt i ovenstående fortælling fra Katrine, der fremhæver, at hun boede for sig selv, men hun var egentlig ikke klar til at være voksen. De unge italesætter ofte for-

ventningerne til et selvstændigt voksenliv, herunder også forventningerne til udviklingsprocesser, som er en del af kravet til efterværnstildelingen. Nogle af de unge fortæller således, at de "klar sig for godt" til at modtage efterværn, mens andre fortæller, at de har mistet efterværn, fordi de ikke demonstrerede tilstrækkelig med udvikling. Det er derfor væsentligt at se nærmere på, hvordan de unge oplever disse forventninger om udvikling mod et selvstændigt voksenliv, herunder om de har indsigt i vurderingerne af udviklingskriteriet relateret til efterværnsbeslutninger.

De unge fortæller ofte, at de som 18-årige står et andet sted end jævnaldrende unge. Flere af dem har dog en oplevelse af at blive mødt med krav og forventninger fra professionelle, som tager udgangspunkt i generelle antagelser om, hvad man skal kunne som 18-årig. Sanne på 29 år fortæller om en pædagog fra en døgninstitution, som hun oplevede at være efter hende i forbindelse med, at hun flyttede i udslusningsbolig:

Så sagde hun: "Ej, jeg måtte tage mig sammen, for nu var jeg jo blevet 18 år og voksen, nu skulle jeg flytte over i ungeboligen og klare mig selv". Så fik jeg et kæmpe nervesammenbrud. Min kontaktperson fik ligesom talt mig til ro og fik sagt til mig: "Det er ikke, fordi vi bare slipper dig, det kan godt være, du er 18 på papiret, men vi ved jo godt, at du ikke er klar til det samme som en 18-årig".

Andre af de unge fremhæver lignende oplevelser med professionelle, som har vurderet dem og på forskellig vis fundet dem ikke-alderssvarende. Dette skaber en oplevelse af at være anderledes – og som i Sannes tilfælde også en oplevelse af utilstrækkelighed. Det er forskelligt, hvordan de unge oplever sig anderledes, men der er nogle områder, hvor de enten føler, at de har større eller mindre erfaring end andre, hvilket gør, at de oplever at adskille sig fra andre 18-årige. De oplever, at de i mødet med professionelle ofte vurderes negativt; at de enten kan for meget eller for lidt, eksempelvis at de er for selvstændige, når de tror, de kan bo alene, eller de mangler selvstændighed, når de ikke mener, at de er klar til at bo for sig selv. De områder, som flere af de unges fortællinger kredser om, når de oplever sig sammenlignet med andre unge, er:

- Mere selvstændig/mindre selvstændig
- Mere moden/mindre moden
- Mere erfaring/mindre erfaring.

Oplevelsen af at være forskellige fra jævnaldrende unge er gennemgående for de unge og suppleres af et stærkt ønske om at være som andre – ikke mindst at kunne begå sig blandt andre unge. De oplever sig udstillet og bebrejdet for ikke at være som jævnaldrende, og det er derfor vigtigt, at professionelle forebygger og modarbejder denne form for negative oplevelser. De unge ønsker at blive mødt af en forståelse for deres individuelle behov, og at de ikke automatisk og direkte kan sammenlignes med jævnaldrende 18-årige. Som Asta på 21 år forklarer, at hun godt kan finde ud af hverdagspraktiske gøremål såsom at vaske tøj og lave mad og derfor føler sig ældre end sin alder, men "i forhold til sådan et generelt ungdomsliv føler jeg mig måske som én på 17, fordi der er så mange ting, jeg ikke har oplevet".

Når de unge italesætter de krav, som de oplever, der findes til dem fra det sociale systems side i relation til at leve et selvstændigt voksenliv, fremgår det, at disse krav typisk relateres til målbare kompetencer. Det handler eksempelvis om, hvorvidt den enkelte kan udføre praktiske gøremål, har en bolig og følger en uddannelse. Ifølge de unge er det imidlertid vigtigt, at de professionelle omkring dem har blik for deres individuelle behov og ønsker og ikke automatisk tænker dem i forhold til deres faktiske alder og krav om målbare kompetencer. Linea på 20 år står foran at miste sit efterværn, da kommunen umiddelbart vurderer hende til at kunne klare sig selv, mens hun dog selv oplever fortsat at have behov for støtte på parametre, som ikke er i fokus hos kommunen:

Nu snakker de lidt om at tage mit efterværn fra mig, og jeg føler mig slet ikke klar. De kan se, at jeg går i skole, og jeg kan finde ud af at rydde op. Så føler de, at jeg kan klare mig selv, men det føler jeg bare slet ikke selv, fordi der er nogle andre ting, jeg har brug for hjælp til. Selvom jeg kan klare min skole og hverdag, er der stadig nogle personlige problemer. Så jeg synes, det er mega nederen. [...] Også fordi sådan en som mig, jeg har ikke bare en familie, jeg kan gå over til. Jeg er 20 år; det er ikke, fordi jeg er voksen. Der er mange ting, min kontaktperson hjælper mig med, sådan med papir og sådan. Der er mange ting, jeg ikke selv forstår. Så det er meget rart, at man har en at henvende sig til.

Katrine på 24 år fremhæver som Asta, at hun umiddelbart fremstår som selvstændig, men for hende er det vigtigt, at der bliver set mere nuanceret på hverdagskompetencer, og at unge, som er en del af det sociale system, får at vide, at der ikke er en fast formel på voksenlivet, men at det kan variere fra menneske til menneske, hvad der udgør deres liv som voksne. Det er imidlertid ikke det, hun selv har fået at vide. Tværtimod fremhæver hun, at hun automatisk er begyndt at vurdere sig selv i forhold til, om hun lever op til målbare (voksen-)kompetencer eller ej. Hun fortæller, at hun ikke har et stort socialt netværk lokalt, men hun oplever sig ikke ensom. Hun er dog overbevist om, at kommunen ville sætte kryds ved hende som ensom, og på den måde lever hun ikke op til kommunens standard:

Det var virkelig underligt at have den følelse, for det er ikke, fordi jeg føler mig ensom. Jeg har venner, og jeg har stort set venner over hele landet i kraft af, at jeg har været på efterskole. Jeg kan tage til [navn på by] uden problemer, jeg kan tage til [navn på by] uden problemer. Så jeg har masser muligheder. Jeg har et ret bredt netværk. Jeg har også et rimelig bredt fagligt netværk. På den måde tror jeg egentlig også, at kommunen ville krydse det rimelig godt af, men samtidig sige "du har brug for noget mere lokalt".

Hun belyser, at hun frem til sit 18. år og i tiden efter måler sig selv op imod nogle voksenkompetencer, der er urealistiske, og som kun vægter visse aspekter af livet og ikke andre, såsom trivsel. Hun fremhæver derfor:

Jeg tror, det kunne være en fordel at snakke med unge om, at der ikke er et rigtigt voksenliv. Man har en tanke om, at der er et rigtigt voksenliv, og man får også, i kraft af de der handleplaner, en forestilling om, hvordan man skal leve sit liv. "Du skal have styr på de her ting og de her ting, og du skal sørge for at have et godt netværk, du skal have en person, du ved, du kan ringe til,

hvis du har det svært". Det med at få snakket med unge om, at der ikke på den måde er noget rigtigt og forkert. [...] Snak med de unge om, at det er okay at finde ud af, hvad man selv vil, og at man ikke behøver at vide det heller. Det har tit været det for mig med, at jeg har en idé om, at jeg skal leve op til noget uden rigtigt at vide, hvad det er, jeg skal leve op til. Fordi man er bare sådan: "Du skal være voksen", "okay, hvordan er jeg det?"

De unge kommer hurtigt til at kategorisere sig selv i forhold til de målbare kompetencer, som de også oplever, at de bliver målt på i kontakten med det sociale system. Flere af dem fremhæver på den baggrund, at det kan være vanskeligt at få formidlet udfordringerne omkring deres livskompetencer til de professionelle, da udfordringerne oftere handler om sociale og psykiske problemer, eksempelvis lavt selvværd og følelsesmæssige udsving, end om manglende praktisk kunnen. De oplever, at for professionelle fylder deres praktiske færdigheder mest. Følgelig er der ofte ikke et specifikt fokus på sammenhængen mellem social og psykisk trivsel og praktiske færdigheder.

3.3 Overgange og støttebehov i lyset af barndommens erfaringer

I en del af de unges fortællinger er der frustration over mødet med det sociale system i forbindelse med tildelingen af efterværn. De unge spejler ofte disse oplevelser i tidligere oplevelser med systemet og i en barndom, som har været præget af kontakten med systemet. For nogle unge har det vilkår, at de har været anbragt, været relativt uproblematisk igennem deres opvækst, mens andre unge har kaotiske anbringelsesforløb bag sig. For den sidstnævnte gruppe er der ofte tale om oplevelser af konfliktfyldte møder med systemet, som også kommer til at præge deres kontakt med systemet omkring efterværn.

Der er en sammenhæng mellem, hvor velfungerende anbringelse eller kontaktpersonordningen har været igennem barndommen og på, hvordan og om de unge får tildelt efterværn. De tidligere oplevelser med sagsbehandlere og systemet afspejler sig således i de unges fortællinger omkring tildelingen og videreførelsen af efterværn. Simon på 26 år er glad for den bostøtte, han modtager i dag, men han har oplevet sig som en "kastebold" mellem forskellige systemer. Han fortæller:

Jeg har ikke haft så meget indtryk af, at jeg har været med til at vælge, hvor jeg kom hen [blev anbragt]. Det har bare været "random", at jeg blev smidt derhen, og så måtte jeg klare mig med, hvad jeg havde.

De unge, som har oplevet mange skift i anbringelser igennem barndommen, har også en oplevelse af, at de ikke har haft væsentlig indflydelse på deres anbringelsesforløb. Dette afspejler sig i deres oplevelser af tildelingen af efterværn, hvor de også oplever manglende inddragelse og medbestemmelse. De fleste fortæller om gode relationer til enten voksne på anbringelsesstedet eller en kontaktperson, og få nævner gode relationer til en sagsbehandler, men de oplever det ikke, som de har truffet aktive valg om, hvad der skulle ske, hverken igennem barndommen eller i forbindelse med efterværn. De fortæller,

at de er blevet præsenteret for færdige modeller i form af efterværnsindsatser eller overdragelse til voksensystemet, og at der ikke har været fleksibilitet i forbindelse med disse modeller.

Flere af de unge fortæller, hvordan de gennem barndommen har tillært sig at passe ind i systemets forventninger og særlige krav. Sanne på 29 år fortæller:

Hver halve år skulle jeg lave en statusbeskrivelse på mig selv. De dér halvårs statusskrivelser og handleplaner, så jeg har, fra jeg var 11 år gammel, lært at skulle evaluere mig selv og have indsigt i alle mine finurligheder, som der ikke er nogen 11-årige børn, der har. Så på den måde har jeg skullet lære mig selv at kende fra en tidlig alder. Så jeg er et meget reflekteret menneske.

For Sanne har kravene om statusbeskrivelser og handleplaner bidraget til en øget selvindsigt, som hun i dag har glæde af, da det betyder, at hun kender sig selv godt. Hun peger dog på, at systemets krav også har været udfordrende igennem barndommen. For flere af de andre unge opleves kravene i højere grad som urimelige, da de automatisk forventes at have selvindsigt og viden om deres fremtidige behov. Katrine på 24 år oplever det som pudsigt, at hjernen fungerer således, at hendes opvækst som en del af det sociale system nu betyder, at hun altid i sin gøren og laden evaluerer sig selv efter, hvorvidt hun vil opfylde krav og mål fremsat fra et systemperspektiv.

Gruppen af unge, som ikke har været anbragt frem mod det 18. år, har oplevelsen af, at det sociale system har været fraværende igennem deres barndom og ikke rigtig har haft interesse for dem i årene op til, at de fyldte 18 år. Disse unge oplever, at der kun har været begrænset kontakt med systemet gennem deres barndom, eller at kontakten er aftaget, efter de er blevet hjemgivet fra anbringelse. Flere af de unge har igennem deres barndom og op til det 18. år haft en kontaktperson, men begrænset kontakt med deres sagsbehandler. De unge er positive over for deres kontaktpersoner og ønsker at bibeholde dem som efterværn. Både Camilla på 20 år og Rune på 24 år, hvis fortællinger udfoldes i kapitel 2, har erfaringer med, hvordan de som ikke-anbragte havde en barndom med alvorlige sociale problemer, som ikke blev afhjulpet.

De unge kan derfor have omfattende udfordringer ved det 18. år, som gør, at de i vidt omfang har brug for kontinuitet og støtte i overgangen til voksenlivet. Flere fortæller dog, at de har haft vanskeligt ved at få den rette hjælp, eksempelvis forsætte med deres kendte kontaktperson eller få anden form for støtte. Camilla fortæller:

Hvis du ikke er anbragt, er det fuldstændig umuligt [at modtage støtte]. Da jeg var i fængsel, sagde jeg det til dem, jeg havde en socialrådgiver derinde, som jeg var til mega mange møder med, og sagde til hende: "I bliver nødt til at hjælpe én i gang, hvis I sætter mig ud til det samme, ryger jeg tilbage til de samme venner og det samme lortemiljø, og så ses vi om under 1 år igen. Og næste gang skal jeg måske sidde halvandet år". Hun kunne godt se det, men der var ikke en skid hjælp at komme efter. Jeg kom bare ud til det samme.

Flere af de unge, som ikke har været anbragt op til det 18. år, giver udtryk for, at de gerne ville have været anbragt eller have fået mere hjælp og støtte igennem barndommen. De

oplever, at den hjælp og støtte, de kan få efter det 18. år, er yderst begrænset. Videreførelsen af deres kontaktperson sætter de ofte pris på, men som flere af de anbragte unge peger på, betyder det meget, at det er den samme kontaktperson, som forsætter efter det 18. år. En kontaktperson, som den unge har opbygget en fortrolig og måske langvarig relation til, kan således ikke erstattes med en anden, uden det får store omkostninger for den unges oplevelse af at modtage den rette form for hjælp og støtte.

3.4 Betydningen af ressourcepersoner i mødet med systemet

Det fremgår flere gange i interviewene med de unge, at de oplever en udfordring i kontakten med det sociale system. Som det fremgår af ovenstående, kan det være vanskeligt for de unge at omsætte, hvad der kræves og forventes af dem for at opfylde de mål, som er sat, og som potentielt set har stor betydning for, hvorvidt de kan modtage efterværn og hvor længe. I forhold til at imødekomme denne udfordring taler flere af de unge om, at de har haft støttende voksne, som har varetaget deres kontakt til myndighederne og hjulpet de unge med at omsætte beslutninger og krav til, hvad dette betyder i praksis for de unge. Peter på 26 år fik efterværn via videreført anbringelse hos sin plejefamilie og fortæller:

Jeg har været ret god til at sige til min plejefamilie, at de bare skulle sige videre til min sagsbehandler, at jeg havde det godt, at jeg reelt ikke manglede noget. Overordnet set, så har jeg ikke rigtig haft en længere dialog med min sagsbehandler, hvis jeg skal være ærlig.

For Peter og andre af de unge har det fungeret godt, at der har været en plejeforælder eller anden nær voksen, som har stået for kontakten til sagsbehandler. De voksne har med andre ord fungeret som en ressource for de unge i deres kontakt til forskellige former for myndigheder og i omsætningen af regler og beslutninger. De unge fortæller, at de i kontakten med myndighederne har gjort brug af sådanne ressourcepersoner til at kæmpe for dem, tale deres sag og repræsentere deres behov over for sagsbehandler. Som det fremgik af Andreas' fortælling i kapitel 2, kan det endda være ressourcepersonen, som argumenter for, at den unge skal have efterværn, og derved støttes de unge i, hvad der kan opleves som en kamp mod systemet. Denne brug af ressourcepersoner kan imidlertid blive mødt med skepsis fra kommunens side, idet de unge i vidt omfang forventes at kunne repræsentere sig selv og selv redegøre for deres situation og behov. Carla på 21 år fortæller:

De [professionelle] syntes, at det var mærkeligt, at det var [plejemor], der ligesom skulle tale for mig dengang og det der. Men det gjorde hun [plejemor] jo, fordi jeg ikke selv kunne stå op og sige: "Hør nu her, jeg har det sådan og sådan og sådan". Og jeg syntes, det var rigtig svært. Jeg prøvede at vise det ved at råbe om hjælp; det var enten ved at stikke af eller skære i mig selv dengang og alt det der.

Carla oplever, at hendes plejemor er den eneste, som forstår hende, og som hun har tillid til. Det er derfor en hjælp for hende, at hendes plejemor i perioder kunne støtte hende ved at formidle hendes behov videre til sagsbehandleren og psykiatrien. Plejemor bliver

hermed den, som Carla oplever, hjælper hende til at få den rette hjælp fra forskellige systemer. Camilla på 20 år fremhæver sin kontaktperson som en ressourceperson, der støtter hende i møder med kommunen ved at deltage sammen med Camilla og sikre, at Camilla ikke bliver frustreret i en grad, så hun hidser sig op til møderne.

Enkelte af de unge fortæller imidlertid om, hvordan de oplever, at de umiddelbare ressourcepersoner tværtimod har forhindret deres overgang til selvstændighed ved at forlænge deres tilknytning til det sociale system ved eksempelvis at sikre de unge en efterværnstildeling. Signe på 26 år fortæller, hvordan det særligt var hendes plejefamilie, som ønskede, at hun skulle forsætte i efterværn:

Vi talte ikke så meget om det [efterværn], for det var igen meget med retningslinjer. Mine forældre besluttede på det tidspunkt, at jeg ikke var klar til at flytte. Vi fik 1 års ekstra efterværn, og så syntes de stadig ikke, jeg var helt klar. Jeg tror, de overbeviste mig stille og roligt om, at jeg ikke var klar. Jeg var heller ikke særlig tryk ved verden. Jeg havde svært ved at forstå den. [...] De [plejeforældrene] havde ikke forberedt mig på, hvordan jeg indgik med relationer med folk ude i verden, hvordan jeg havde en samtale på lige fod med andre [...]. Så ikke nok med, at de ikke syntes, jeg var klar, jeg var også hamrende nervøs for at gå ud at møde verden og være alene i den.

For Signe var efterværn i form af forlænget anbringelse hos plejeforældrene med til at skabe tryghed, men når hun ser tilbage, var det også med til, at plejeforældrene fastholdt hende i en selvforståelse af ikke at mestre mødet med omverdenen. Det overbeskyttede liv, særligt hos plejefamilier, afspejles i flere unges fortællinger. De fremhæver, at de i opvæksten har haft brug for ekstra beskyttelse, men at den kan blive problematisk, hvis den ikke tilpasses deres udvikling, i takt med at de bliver ældre. Det er vigtigt for de unge, at de får støtte til løbende og i deres eget tempo at blive klar til ungdomslivet og de stigende forventninger om selvstændighed, som møder alle unge. Denne balancegang mellem beskyttelse og selvstændighed er således vigtig at medtænke i vurderingen og tildelingen af efterværn. Den rigtige balance mellem beskyttelse og selvstændighed er afhængig af den enkelte unges behov, situation og udvikling, men i høj grad også af den unges relationer, og i hvilken grad den unge kan og ønsker at trække på disse.

3.5 Inddragelse i beslutninger om efterværn

Enkelte af de unge oplever sig godt inddraget i beslutningen om efterværn og føler, at de har været en del af processen, enten ved, at de selv har haft en god relation til deres sagsbehandler og har oplevet, at de er blevet lyttet til, eller ved, at de, som tidligere belyst, har haft en ressourceperson, der kunne formidle og sikre deres behov. Flere af de unge fremhæver vigtigheden af at have en god relation til sagsbehandler i forbindelse med drøftelserne om efterværn. Søren på 21 år fremhæver, at et sagsbehandlerskifte medførte, at han fik den støtte, han havde behov for, ved at der kom fokus på hans behov for psykiatrisk udredning. Langt de fleste interviewede unge fortæller, at skift i sagsbehandler påvirker dem, og de fleste har ikke haft en længerevarende relation til deres sagsbehandlere. Flere nævner, at de ikke kender deres sagsbehandlers navne, og at de har oplevet mange skift gennem deres opvækst og i deres overgang til voksenlivet. Denne oplevelse af begrænset

kontakt til sagsbehandler står imidlertid i kontrast til den store og magtfulde rolle, som sagsbehandlere har i form af at kunne træffe beslutninger vedrørende de unges liv. De unges fortællinger om kontakten til sagsbehandlerne er derfor ofte viklet ind i fortællinger om en vis grad af ængstelighed og magtesløshed.

De unge gør sig mange tanker om, hvad der skal ske, når de fylder 18 år. Det betyder, at de dels går med en bekymring om, hvad fremtiden bringer, dels frygter de ikke at kunne formidle deres behov til sagsbehandleren på en måde, hvor de lever op til kravene for at modtage efterværn. Naja på 18 år fortæller:

Naja: Jeg var rigtig nervøs for, at jeg ville miste alt fra kommunen [ved det 18. år]. Fordi det hører man jo rigtig tit om. Jeg er jo en rigtig selvstændig person. Hvis du er for selvstændig, så er det rigtig svært at få et efterværn, så jeg blev nødt til at sige, at jeg havde nogle problematikker, jeg ikke havde, for faktisk at få det her efterværn. Desværre [...]

Interviewer: Hvornår blev du så klar over, at du kunne få efterværn?

Naja: Jeg blev klar over det et par dage efter, jeg fyldte 18 år, og jeg synes faktisk, jeg burde have fået det at vide, før jeg fyldte 18 år.

Interviewer: Ja. Hvordan med tiden, hvor du ikke rigtigt vidste, hvor du stod?

Naja: Der var man rigtig forvirret. Skal jeg gå ud og finde en ny lejlighed, fordi så mister jeg alt lige om lidt jo, ikke? Hvis du ikke har efterværn, jamen så kan jeg jo ikke blive boende her. Desværre. Så man var meget utryk ved situationen, "når, men bliver jeg smidt på gaden lige om lidt?". Så jeg føler lidt, det hører man også tit, at "nå, nu fylder du 18 år, så er du ikke noget i kommunens øjne mere". Det burde man faktisk være, når man har været indskrevet i så mange år.

Ligesom Naja oplever det, oplever andre unge også, at den manglende inddragelse i processen omkring efterværn betyder, at de føler sig afvist. Oplevelser af at være mindre værd end andre opstår, når de unge oplever, at de ikke alene har andre opvækstvilkår end andre unge, men også vurderes som mindre betydningsfulde. Dette fører nemt til oplevelsen af at stå alene med ansvaret for fremtiden, selvom systemet i sin tid via anbringelsen overtog ansvaret for dem.

I forhold til at fastholde deres efterværn oplever flere af de unge ligeledes stor usikkerhed og manglende forståelse for deres behov fra sagsbehandlers side. Hanna på 20 år fortæller, at hun kan klare sig selv i hverdagen og klare hverdagens gøremål. Derfor forventer hun ikke at få en kontaktperson, der hjælper hende med at rydde op. Hun oplever imidlertid, at hun står alene i verden, da hun er uden familie og derfor har brug for trygheden i at vide, at hun har nogen at kunne henvende sig til ved behov. Hun oplever dog ikke, at dette er tilstrækkelige behov i forhold til at modtage efterværn, og hun har derfor ikke mulighed for at korrigere vurderingen af hendes efterværnsbehov. Hun oplever, at det er objektive kriterier, som bliver afgørende for sagsbehandler og ikke hendes egen vurdering og vilkår som ung uden støttende familiære relationer.

Enkelte unge oplever, at de slet ikke har hørt om eller været inddraget i beslutninger om efterværn, eller hvilken støtte og hjælp de havde behov for, når de fyldte 18 år. De husker

ikke møder eller andet op til deres 18-års fødselsdag, hvor efterværn eller anden støtte er drøftet. Andre oplever, at der var samtaler op til, at de fyldte 18 år, men at de var indholdsmæssigt tomme. Da Sofie på 19 år bliver spurgt, om der var samtaler op til hendes 18. år omkring, hvad der skulle ske, svarer hun, at det var der, men der blev ikke talt dybdegående om selve overgangen. Da hun opfølgende bliver spurgt, om hun vidste, hvad det ville sige "at blive voksen" i forhold til økonomi, bolig og lignende, svarer hun: "Næ, og jeg har stadig ingen anelse".

Sofie oplever, at der har været samtaler, men at de ikke har hjulpet hende i forhold til hendes overgang til voksenlivet. Hun oplever sig ikke inddraget og fortæller senere i interviewet: "Nogle gange føler jeg heller ikke, jeg har haft en stemme i mine papirer overhovedet". Denne oplevelse finder vi også hos andre af de unge, hvoraf nogle peger på, at de kan have svært ved at deltage i samtalerne, da de ikke ved eller helt forstår, hvad det handler om. Simon på 26 år fremhæver, at hans sagsbehandler taler i "*kode-sprog*", hvor han ikke kan forstå, hvad der bliver sagt, fordi "så skal man høre på paragraf 82, paragraf 85 og paragraf 47, jeg ved ikke hvad". Simon kæmper med psykiske udfordringer, hvilket er medvirkende til, at er svært for ham at deltage i samtaler og møder.

For nogle af de unge betyder deres psykiske og kognitive udfordringer således, at samtaler om efterværn med sagsbehandleren er svære at deltage i. De har vanskeligt ved at forstå, hvad samtalerne handler om, og har svært ved at komme til orde og blive hørt med deres egne holdninger og meninger. I de tilfælde er de unge afhængige af støtte fra andre, som kan bistå dem i samtalerne og kontakten med systemet, også efter de er blevet myndige. Selve kontakten til systemet kan dog opleves som så stressende, at det går ud over de unges trivsel i hverdagen.

Flere unge oplever, at det, de fortæller til samtaler med sagsbehandler, bliver misforstået eller tolket forkert, og at det kan være svært at få korrigeret fejl og misforståelser. Nogle unge har fået udleveret deres sagsakter, og de oplever, at de kan have vanskeligt ved at genkende det, de læser. De ved ikke, hvor sagsbehandler har fået oplysninger fra, og det opleves som at læse om en andens liv og ikke om deres eget. Selv små og for den unge ubetydelige oplysninger og begivenheder kan blive tillagt stor vægt af sagsbehandleren. Flere af de unge fortæller, at de har oplevelsen af, at det kan være tilfældigheder, som får afgørende betydning for, om de tildes efterværn, og det kan være vanskeligt for dem at gennemskue vilkårene for at modtage eller ikke at modtage efterværn.

Carla på 20 år fortæller, at hun indledningsvis modtog efterværn i form af en kontaktperson, som hun så en gang om ugen og var rigtig glad for. Kontaktpersonen mistede dog jobbet, og Carla skulle derfor have en ny. Hun blev indkaldt til samtale på kommunen omkring sit efterværnsbehov, og da hun mødte op til samtalen, oplevede hun at vente uden for døren uden at blive kaldt ind, mens de vedtog, at hun ikke længere skulle modtage efterværn: "*Jeg havde siddet og ventet en hel time ude på gangen, uden nogen kom og hentede mig, og så blev jeg enig med mig selv om at gå hjem*". Hun er blevet træt af at vente og går derfor, hvorefter hun modtager en mail et par dage efter, der fortæller, at "de havde besluttet at afslutte mit efterværnsforløb, og så har jeg egentlig ikke haft noget med kommunen at gøre siden, og det var, da jeg var... Jeg tror lige, jeg har været fyldt... Det har været et par måneder efter, jeg fyldte 19 år". Efter afslaget har hun ikke været i kontakt med sin sagsbehandler. Hun har givet op, da hendes erfaringer

er, at hun ikke bliver lyttet til. Hun forklarer, at de aldrig lyttede til, hvordan hun oplevede sit liv og dets udvikling, så hun mener, at "de skulle lytte mere til barnet, end de skal lytte til, hvad papirerne siger".

Carla peger på, at løbende inddragelse af den unges egne oplevelser og vurderinger er afgørende. Dette afspejles også i flere af de andre unges fortællinger, som viser, at det at blive lyttet til ikke alene er vigtigt for beslutningsprocessens succes, men også så de unge oplever, at de får tildelt den rigtige hjælp og støtte.

Den manglende inddragelse, som Carla oplever, genfindes i flere unges fortællinger, hvor de generelt står med en oplevelse af, at de tildeles ansvaret for deres egen inddragelse. Det gælder både for beslutningsprocesserne op til det 18. år, men i særlig grad efter det 18. år, når deres efterværn skal revurderes. Revurderingen af efterværnet nævnes af flere af de unge som særligt stressende, da de frygter, at deres efterværn tages fra dem, og at de ikke reelt inddrages eller har indflydelse på beslutningen.

3.6 Kendskab til rettigheder og lovgivning

For at være inddraget og få den rigtige hjælp og støtte fremhæver flere af de unge vigtigheden i at kende sine rettigheder. Flere har fået hjælp til at kende deres rettigheder og lovgivningen via nære voksne, der har hjulpet dem, og som tidligere beskrevet ofte har fungeret som ressourcepersoner for dem i deres kontakt med systemet. Enkelte unge fortæller også, at de via sagsbehandlerne har oplevet at få grundig og forståelig viden om deres rettigheder, og hvordan lovgivningen fungerer. Denne vidensformidling har imidlertid været bundet op på konkrete sagsbehandlere, og at de unge oplevede at have en god relation til disse. Derfor kunne orienteringen og indføringen i rettigheder og lovgivning også forsvinde, hvis sagsbehandler skiftede, hvilket er en erfaring blandt størstedelen af de interviewede unge.

Det er dog langt fra alle unge, der har haft sådanne relationer til sagsbehandler eller ressourcepersoner i deres netværk, og de er i særlig grad afhængige af, at sagsbehandler løbende orienterer dem om deres rettigheder og om, hvad lovgivningen på området betyder. Det kan være vanskeligt som ung at forstå den komplekse lovgivning omkring efterværn og dens implikationer. Naja på 18 år fortæller:

Jeg følte lidt, at jeg ikke fik fortalt mine rettigheder. Ikke fordi man har krav på at få fortalt sine rettigheder [...]. Da jeg fyldte 17 ½ år, så havde jeg fået en ny sagsbehandler, som jeg overhovedet ikke kendte eller havde en relation til. Og jeg skulle ligesom forklare hende, hvorfor jeg skulle have efterværn, og det er rigtig svært at forklare en person, som du aldrig nogensinde har mødt. En, der skulle bedømme mig, som ikke havde været der gennem hele den tid. Om jeg skulle have det [efterværn] eller ej. Og det synes jeg var rigtig nederen. Det der med, at man kommer op til nogle møder, hvor man snakker om forskellige ting; hvad der er af krav, hvad indebærer et efterværn og sådan nogle ting. [...] Man bliver bare ligesom kastet ind og får at vide: "Nå, men er du egnet til at få efterværn?", og hvis de ikke synes, du er egnet, så får du bare et nej. Du

får ikke at vide decideret, hvad kravene skal være, for at du kan få det [efterværn]. Det, synes jeg, ikke er fedt.

Naja oplever, at hun ikke får oplyst sine rettigheder og ser det heller ikke som sagsbehandlers ansvar at oplyse hende herom. Hun oplever imidlertid manglende indsigt i beslutningsgrundlaget for efterværn. Lignende oplevelser er der flere af de andre unge, som har, og flere af dem fortæller, hvordan de forsøger at tilpasse sig systemets forventninger for at få efterværn.

Andre unge oplever, at de senere har fået viden om efterværn, og hvad de kunne have søgt om. Signe på 26 år fortæller, at hun ikke kendte til muligheden for at få en kontaktperson. Havde hun gjort det, ville hun virkelig gerne have haft en, da hun "havde brug for at tale med nogen om mine succeser, dem der nu var, men også om al den vrede jeg stadig havde inden i mig. Og min ensomhed. Jeg havde ikke nogen voksne at sparre med".

Ligesom Signe fortæller flere, at de har følt sig overladt til sig selv, og at deres manglende viden om efterværn og andre former for støtte har medført, at de selv skulle tackle alvorlige sociale og psykiske problemer. Nogle unges fortællinger afspejler, at både sagsbehandler og andre professionelle har en tendens til primært at fokusere på de unges mestring af praktiske færdigheder som tøjvask, indkøb og rengøring, mens det, de unge efterlyser støtte til, er hjælp og støtte til psykiske og sociale udfordringer som eksempelvis ensomhed og koordinering af hverdagslivet. Samtidig er det ofte uklart for de unge, hvorfor deres behov vurderes, som de gør i forhold til tildelingen af efterværn. Hector på 25 år fortæller:

Da jeg blev... 22, tror jeg, der havde jeg været i praktik, og det gik egentlig godt med min status, der var sådan styr på det, og der valgte de [kommunen], selvom at jeg sagde, at jeg ikke følte, at jeg var klar, at stoppe mit efterværn, og der sendte vi så en klage ind og fik også medhold. Det, jeg sagde der, det var lidt, at jeg følte, at kommunen stoppede efterværnet, fordi de vidste, at selvom at det stoppede, så kunne jeg egentlig blive boende hos mine bedsteforældre, og jeg følte sådan lidt, at det var uretfærdigt.

Hector oplever, at fordi han er anbragt hos sine bedsteforældre, vælger kommunen ikke at tildele ham efterværn, fordi de regner med, at han alligevel får lov at blive boende, og igen fremgår den manglende oplevelse af at blive taget seriøst i beslutningen omkring efterværnet og dets afslutning.

Flere af de unge oplever, at der er forskellige kriterier for efterværn afhængigt af, hvilken sagsbehandler den unge har, men også hvilken kommune den unge bor i. Denne oplevelse af forskellige vurderingskriterier skaber en usikkerhed om, hvad de kan forvente er udslagsgivende for tildelingen af efterværn. Laura på 21 år fortæller:

I XX Kommune, der skulle det være noget konkret, jeg skulle have hjælp til, det skulle være, hvis jeg havde brug for hjælp til e-Boks eller brug for hjælp til bank eller brug for hjælp til at gå til lægen. Det var sådan nogle konkrete ting, vi skulle finde, men det kan jeg jo godt [...]. Og i YY Kommune handler det om tryghed. Efterværn det er jo en tryghed. Men det var det ikke i XX Kommune.

For Laura bliver det en kamp at få det efterværn, som hun har behov for, fordi den første kommune ikke anerkender hendes behov for tryghed som et grundlag, der kan bevilges efterværn på baggrund af. Laura er taknemmelig for, at den kommune, hun flytter til, anerkender hendes behov, og at hun i dag har efterværn, men hun har grundlæggende mistet tilliden til sagsbehandler og systemet. Hun siger: "Jeg skal kraftedeme ikke have flere kommunemennesker ind i mit liv mere end højest nødvendigt". Enkelte unge har oplevet, at det at flytte til en anden kommune har betydet, at de kunne få det efterværn tildelt, som var blevet afvist i deres forrige bopælskommune.

Oplevelser af modstridende beslutninger mellem forskellige sagsbehandlere eller mellem forskellige kommuner indvirker på de unges tillid til systemet. De unge, som oplever ikke at være orienteret om deres rettigheder eller grundlaget for beslutningerne, peger på, at det fremstår vilkårligt, om de kan få den hjælp, de har brug for, eller hvorfor de fratages tidligere bevilget hjælp.

Flere af de unge skelner ikke selv mellem forskellige systemer, eksempelvis børne- og ungesystemet og voksensystemet, men ser alle sagsbehandlere og ofte også andre professionelle som en del af "kommunen" eller systemet. Det betyder, at systemets til tider forskelligrettede logikker og lovgivning for de unge fremstår uklar og uden sammenhæng – det som Simon i et tidligere præsenteret citat karakteriserer som "kodesprog". Samtidig afspejler de unges fortællinger, at der fra sagsbehandlers og systemets side ofte er en forventning til de unge om, at de kender systemernes opbygning og på egen hånd mestrer at navigere både inden for de enkelte systemer og imellem dem. Når de unge ikke har den nødvendige "systemviden", oplever de ofte, at det får negative konsekvenser for deres "sag", og at de ikke får den rigtige hjælp og støtte tildelt. Samtidig oplever de unge, at de ansvarliggøres for deres manglende "systemviden", og at den manglende viden kan blive brugt som argument for, at de ikke tidligere har fået den støtte og hjælp, som de havde behov for.

3.7 Betydningen af økonomi

Enkelte unge ser en kobling mellem beslutningerne om efterværn og kommunens økonomi. De er bevidste om, at efterværn kan ses som en ekstra udgift og oplever derfor, at sagsbehandler enten ikke bevilger det efterværn, den unge ønsker, eller stopper et efterværn tidligere, end den unge ønsker. Som det fremgår af kapitel 2 i fortællingen om Camilla, oplever hun eksempelvis, at hun ikke kan få den pædagog, som hun har en nær relation til, som kontaktperson, idet kommunen ønsker at bruge egne kontaktpersoner, og hun konkluderer, at "*Det handler jo om pengene*". Det økonomiske rationale om, hvorfor et givent efterværn ikke kan lade sig gøre, opleves af flere unge som en begrænsning, der spiller sammen med den måde, efterværnet vurderes på. De oplever, at det, at de umiddelbart mestrer deres hverdagsliv, bruges som et argument for, at deres efterværn afskaffes.

Jonas på 18 år, hvis fortælling udfoldes i kapitel 2, sidder i fængsel og oplever, at kommunens økonomi spiller en helt central rolle for, at han har fået afvist at få efterværn. Han oplever, at det vurderes, at det ikke kan betale sig at give ham efterværn og investere i ham, fordi han er kriminel.

Økonomi italesættes dog ikke kun i forbindelse med kommunale beslutninger. Flere gange italesætter de unge også deres egen økonomiske situation, og hvordan denne spiller sammen med beslutninger om efterværn. Mikkel på 20 år fortæller:

De [kommunen] sagde, at den paragraf, jeg var flyttet ind med, gjorde, at jeg ikke kunne få penge for FGU'en², og det gjorde, at jeg valgte at sige, at jeg ikke ville være der [på bostedet], fordi det var ikke retfærdigt, at andre på bostedet måtte få penge, men at jeg ikke måtte.

Interviewer: Andre, som var på bostedet, kunne godt få penge, men du kunne ikke?

Mikkel: Nej, jeg kunne ikke, fordi jeg var under den specielle paragraf, der gjorde, at jeg ikke kunne få penge, fordi jeg havde sat mig selv i den paragraf, at jeg ikke var tvangsfjernet. Hvis jeg havde været tvangsfjernet, havde jeg godt kunnet få penge, men fordi jeg ikke var tvangsfjernet, men valgte at flytte selv, fordi min mor ville have, jeg skulle have det bedre, gjorde så, at jeg ikke kunne få penge.

For Mikkel betyder reglerne, at han oplever sig uretfærdigt behandlet af systemet, da han oplever det som forskelsbehandling, at andre kan få penge, som han ikke er berettiget til på grund af de regler, som han er underlagt. Det er uklart, hvad det er for paragraffer, som Mikkel konkret henviser til, og hvordan reglerne præcist har indflydelse, men Mikkels oplevelse er, at reglerne er en hindring for, at han kan få det samme som dem, han bor sammen med. Komplexiteten og uklarheder omkring regler og deres betydning for de unges økonomiske situation skaber utryghed og en erfaring med, at reglerne er ulogiske, hvilket leder til en oplevelse af manglende retssikkerhed.

Modsat Mikkel har andre unge oplevet, at sagsbehandlers forståelse for deres økonomiske behov har været med til at sikre, at de ikke manglede noget. Peter på 26 år fortæller:

Hun [sagsbehandler] var faktisk en haj til sit job. Kunne egentlig godt se, hvad vi havde brug for i forhold til, ja, hvis der manglede penge til en rejse eller et eller andet, så har hun altid godt kunne se de positive følger af de beslutninger.

For Peter var det afgørende at have en sagsbehandler, som forstod vigtigheden af hans behov, også når dette behov krævede ekstra økonomisk støtte. Det er afgørende for de fleste unge, at de ikke ses som en belastning, eller at deres efterværn anses for at være en økonomisk byrde for kommunen. Alle de interviewede unge havde et ønske om at være aktive og om muligt på sigt at kunne forsørge sig selv og klare sig uden professionel hjælp og støtte.

3.8 Efterværnstildeling og -afgrunding

Der er ni af de unge, som på interviewtidspunktet er i efterværn, mens 17 har haft efterværn, og der er fire, som ikke har haft efterværn. I hvert fald ud fra de unges egne hukommelser og den fortælling af processerne omkring deres overgang til voksenlivet, som de

---

² Forberedende grunduddannelse.

fortæller. Som fremhævet tidligere er det dog ikke nødvendigvis sådan, at de unge selv er bevidste om, hvorvidt de har modtaget efterværn eller ej – for efterværn er et begreb, der bruges af myndigheden, hvor de unge i højere grad taler om at være blevet tilbudt en bolig, have mulighed for at bo på anbringelsesstedet efter det 18. år eller få støtte i form af en kontaktperson, da de flyttede for dem selv. De bruger sjældent specifikt ordet "efterværn", og de kan være usikre på, om den støtte, de eventuelt modtager i overgangen til voksenlivet, er efterværn eller tildelt af andre systemet såsom voksensystemet eller socialpsykiatrien. Dette afspejler, at systemets logikker og kategorier ikke automatisk lader sig oversætte for de unge til deres hverdagspraksis og deres behov for støtte.

Af de unges fortællinger fremgår en række forskellige former for efterværn. Nogle har fået forlænget deres anbringelse, mens andre er kommet i udslusningsbolig med tilknyttet kontaktperson. Endnu andre er flyttet for dem selv og har haft en kontaktperson, og nogle har fået psykologisk bistand under overgangen til voksenlivet. Samlet set fremgår det, at de unge er glade for den hjælp, de har modtaget i overgangen til voksenlivet, da den ofte har været med til at gøre en angstprovokerende og uvis periode en smule mere sikker. I det mindste var der nogen, den unge kunne søge hjælp og støtte hos. Magnus på 21 år fortæller eksempelvis, at han flyttede til egen lejlighed som 16-årig fra en institution og fik tilknyttet to kontaktpersoner, hvoraf han stadig har den ene, og der er sket en udskiftning i den anden. Han er glad for efterværnet, som varer i en overgangsperiode, til han skal modtage støtte under voksensystemet. Ud over kontaktpersonerne er han i et gruppetilbud, som mødes et par gange om ugen. I fortællingen fremhæver han, at efterværnet hjælper ham rigtig meget, og kontaktpersonerne sikrer bl.a., at han kommer til lægen ved at hjælpe ham derhen, da han har angst for at tage bussen, ligesom de deltager i selve konsultationen, hvis han har behov for det.

Carla på 20 år fremhæver, at hun fik tildelt efterværn i form af, at hendes plejemor blev kontaktperson, hvilket sikrede den fortsatte kontakt, og det samme gjaldt hendes psykolog. Efterværnet gav således Carla mulighed for fortsat at trække på fortrolige relationer gennem overgangen til voksenlivet. Da efterværnet stopper, rammer imidlertid den usikkerhed, som de unge kan opleve i form af frygten ved potentielt set at miste de fortrolige relationer, som de har opbygget. Carla fortæller omkring afslutningen af efterværnet:

Det var jo ikke min beslutning, at efterværnet skulle stoppe, det var [kommunen], som sagde, at de ikke mente, der skete nogen ændringer i mit efterværn. Og så mente de, at så skulle det simpelthen bare stoppe. Og det skete bare lige nærmest fra den ene dag til den anden.

For de unge kan det opleves som en overvældende og uventet handling, når efterværnet stoppes, især i de tilfælde, hvor de ikke selv har oplevet medbestemmelse og indsigt i forhold til beslutningsprocesserne. Katrine på 24 år fortæller om sin oplevelse af at blive tilbudt efterværn, som hun takkede ja til i sin angst for at stå uden mulighed for at trække på støttende voksne i overgangen til voksenlivet. Hun boede i egen lejlighed efter anbringelse på en efterskole og blev tilbudt at få forlænget sin kontaktperson. Dette takkede hun ja til:

Jeg kan huske, at jeg sagde ja til det med efterværn, fordi jeg blev så angst for det med at stå alene. Ikke fordi jeg på den måde havde problemer med at klare mig selv, men mere det der med, når man har været i systemet i så mange år, og så lige pludselig at skulle stå på egne ben, var meget mere skræmmende, end jeg lige havde forestillet mig. Så det sagde jeg så ja til. Jeg kunne altid skrive til min kontaktperson. Til at starte med havde vi møder hver anden uge. Hver gang, hun kom, drak vi bare kaffe og hyggesnakkede, det var ikke, fordi der nogensinde var nogle problemer at snakke om, så det gav god nok mening efter et år at afslutte det. Jeg tror for mig netop bare, at det var frygten for at skulle stå alene, der gjorde det til et problem for mig. Også fordi det netop kom så pludseligt. Vi gik fra at have møde hver anden uge, til at have dem en gang om måneden, til at have ingen møder. Så det var meget sådan "nu er det slut".

Katrine fremhæver den centrale pointe, at en del af behovet for efterværnsstøtten i overgangen til voksenlivet ligger i, at de unge ofte har været "børn af systemet" forstået på den måde, at de er blevet vant til at indgå i det sociale systems processer og procedurer, så alene det at skulle træde ud af dette system kan være angstprovokerende. Hun fremhæver desuden, at hun på mange måder kunne klare sig selv, men ikke desto mindre kan der være angst forbundet med at skulle overgå til voksenlivet, og det er følgelig vigtigt, at overgangen bliver en proces, som de unge selv kan følge og se sig inddraget i. For Katrine blev det dog en brat afslutning, som kom bag på hende på trods af nedtrapningen af kontaktpersonsrelationen:

Jeg fik efterværn på, da jeg blev 18. Der overgik jeg til efterværn og havde det på, indtil jeg var 19. Egentlig var det kun det år. Jeg havde en støtte-kontaktperson og min socialrådgiver, og jeg tror, vi havde møde en gang om måneden for at blive ved med at følge op på, hvordan det går, og hvilke støttebehov der stadigvæk er. Og så efter et års tid var de sådan "du klarer dig egentlig meget godt, Katrine, vi synes, vi skal afslutte, men hvis du får lyst til det og føler et behov for det, så kan du kontakte os, indtil du er 23, og så kan vi starte det op igen".

Hun uddyber senere i interviewet oplevelsen af efterværnets afslutning:

Jeg tror også, jeg fik sådan en seddel, du ved, de der med lovtekster og rettigheder. Så gik jeg ud fra det møde, og så var det det. Så var det sådan "velkommen Katrine, nu er du alene, nu er du på egne ben". Det var lidt underligt, fordi jeg havde ikke snakket med min kontaktperson om, at hun regnede med, at vi skulle til at stoppe det helt. Så det var meget underligt at komme til det der møde og være sådan "vi tænker, vi stopper". [...] Det var i hvert fald ikke en beslutning, jeg selv var særligt meget inde over. Jeg kom til det møde, og de havde købt kage og alt muligt.

Selvom Katrine på mange måder kan klare sig selv og er bevidst om, at der ikke er et stort behov for kontaktpersonen, som hun heller ikke ser meget, kommer beslutningen om at afslutte efterværnet som et chok for hende, da hun ikke er blevet forberedt på beslutnin-

gen inden mødet. Det fremgår på den baggrund tydeligt, at det ikke kun er vigtigt at indtænke processer i forhold til, hvordan de unge overgår til voksenlivet i forbindelse med, at de træder ud af anbringelse og potentielt set over i et efterværn. Det er også centralt at indtænke processer i forhold til, hvordan efterværnet afrundes på en måde, der giver den unge mulighed for at følge processerne og forberede sig på afslutningen. Det er således vigtigt, at der i hele forløbet tænkes processuelt i forhold til de unges indslusning i efterværn, men også deres udslusning og efterværnets afrunding.

3.9 Opsamling: Uigennemskuelige beslutningsprocesser og manglende inddragelse

For alle de interviewede unge har kontakten med kommunen spillet en afgørende rolle for deres oplevelser af at blive myndige. Det at fylde 18 år opleves af de interviewede unge ikke primært som en symbolsk markering af at blive voksen på papiret, men som en begivenhed der markerer øget ansvarliggørelse. For flere af de unge medfører deres 18-års fødselsdag en meget håndgribelig, og til tider uønsket, ændring af deres hverdagsliv. Det opleves som udfordrende at skulle kende og kunne redegøre for egne behov og for at kunne argumentere for at få adgang til den relevante hjælp og støtte i form af efterværn. Størstedelen af de unge oplever, at de ofte bliver set som et problem, og at deres behov for hjælp og støtte til tider primært ses som en udgift. De oplever, at der er for store forventninger og krav til dem om både selvindsigt og selvstændighed, og at de fra systemets side ansvarliggøres for deres særlige vilkår med en barndom som anbragt eller socialt udsat. De oplever, at der stilles krav og forventninger til dem, der ikke automatisk stilles til andre jævnaldrende unge, og som betyder, at de oplever sig som anderledes end andre unge.

Når de unge bliver myndige, oplever en del af dem at skulle flytte, også imod deres eget ønske. I den forbindelse oplever de, at der er særligt fokus på deres praktiske færdigheder, men for dem handler det at være klar til at kunne tage vare på sig selv og ens fremtid i mindst lige så høj grad om sociale færdigheder og psykisk trivsel. Der mangler for flere et bredere fokus på, at overgangen til voksenlivet for alle unge er en proces, der ikke alene sikres gennem mestringen af bestemte afgrænsede færdigheder. Samspillet mellem forskellige færdigheder, den unges livssituation og trivsel står til tider i modsætning til systemets logikker og korte tidshorisonter. Flere af de unge peger på, at systemets logikker trumfer de unges perspektiv, eksempelvis krav om, at der skal være progression, for at efterværnet kan bevilges eller forsættes. For de unge er kravene til efterværn ofte uklare og giver ofte ikke mening ud fra deres behov for hjælp og støtte.

De unge, som oplever en god proces omkring iværksættelsen af støtte og hjælp, er ofte dem, der bliver hørt om deres egne ønsker og får videreført anbringelse, udslusning eller kontaktperson inden for de rammer, som de selv mener, vil være en hjælp. Hermed oplever de, at efterværn er med til at gøre overgangen til voksenlivet mere skånsom. For disse unge opleves efterværnet som en stor hjælp, der er med sikre, at den unge føler sig anerkendt og tryk.

Flertallet af de unge har alle måttet forholde sig til, at de ikke længere var en del af børne- og ungesystemet, men enten skulle klare sig selv, overgå til voksensystemet eller have

efterværn. Nogle unge har oplevet, at deres efterværn i form af videreført anbringelse er kommet næsten i naturlig forlængelse af deres anbringelse, mens andre unge har oplevet det som en kamp at få bevilget efterværn. I begge situationer har den unge ofte haft en eller flere ressourcepersoner, som har bistået dem i at sikre efterværnet. Disse ressourcepersoner vurderes af de unge at være af afgørende betydning for, at de har fået og fastholder efterværn.

Der tegner sig et mønster i de unges fortællinger, hvor efterværn og succes heraf er tæt forbundet med den unges erfaringer fra barndommen. De unge, der har været i stabile anbringelser, har nemmere ved at få det rette efterværn end de unge, som har oplevet mere kaotiske forløb. Skift i anbringelsessteder, manglende støtte eller ustabile forhold i familien eller et kaotisk ungdomsliv betyder oftere, at den unge ikke får den rigtige støtte, og også risikerer ikke at få bevilget eller at miste efterværnet relativt hurtigt. Flere af de unge, som modtager efterværn, fortæller, at de oplever det som et pres, at efterværnet tages op til vurdering hver halve år. Nervøsitet og usikkerhed omkring de kan forsætte i deres efterværn fylder meget, særligt for dem, hvor det kan betyde, at de skal flytte.

Analysen peger på, at de unge oplever det som vanskeligt at interagere meningsfuldt med sagsbehandlere i overgangen til voksenlivet. Selvom flere unge har positive relationer til deres sagsbehandlere, oplever de meget tit skift af sagsbehandlere. De hyppige skift betyder, at det er vanskeligt at opbygge en relation mellem sagsbehandler og ung, hvilket flere unge derfor opgiver eller ikke ønsker. De manglende relationer betyder, at sagsbehandler ofte har begrænset viden om den unges behov, vilkår og hverdagsliv, hvilket betyder, at flere unge oplever, at deres faktiske behov for hjælp og støtte overses.

Enkelte unge fortæller også, at de via nogle sagsbehandlere har oplevet at få grundig og forståelig viden om deres rettigheder, og hvordan lovgivningen fungerer. Denne vidensformidling har imidlertid været bundet op på konkrete sagsbehandlere, og at de unge oplevede at have en god relation til disse. Derfor oplever flere også, at orienteringen og indføringen i rettigheder og lovgivning kan forsvinde, hvis sagsbehandler skifter. Dette skaber en skrøbelighed i forhold til at sikre, at de unge kender deres rettigheder, men giver også oplevelser af tilfældighed i, hvordan efterværn bevilges.

Flere af de unge oplever, at det er uklart, hvornår man er berettiget til efterværn, og hvilke krav sagsbehandler med rimelighed kan stille. Uklarhed og manglende inddragelse opleves særligt af de unge i forbindelse med, at deres efterværn ophører. Herudover giver flere udtryk for en manglende viden om, hvilke muligheder der er for efterværn, og hvilke rettigheder de har. Der er således ikke alene en implicit forventning om, at de unge kender og kan beskrive deres egne behov i en ung alder, men også at de kender og forstår forskellige velfærdsstatslige systemers opbygning og logikker for tildeling af hjælp og støtte. Der er derfor brug for opmærksomhed på tydelig og stringent formidling af information til de unge, da de ikke automatisk kan forventes at kende børne- og ungesystemet eller voksensystemets logikker, lovgivning og opbygning.

4 Hverdagsliv, trivsel og psykiske udfordringer

I dette kapitel belyser vi de unges hverdagsliv og trivsel ud fra deres fortællinger om, hvordan hverdagen former sig, hvordan de oplever at trives, samt hvordan de fortæller om deres mentale helbred. Det gennemgås, hvordan de unge kan have det svært, samt de strategier og ressourcer de trækker på for at fungere bedst muligt i hverdagen.

I interviewene fortæller 20 af de unge om at have psykiske udfordringer på forskellig vis, som bevirker, at de i perioder har svært ved at få hverdagen til at hænge sammen. En gruppe af disse unge fortæller, at de har én eller flere psykiatriske diagnoser såsom ADHD, autismespektrumforstyrrelse, angst eller depression. I fortællingerne om manglende trivsel i hverdagen trækker en del af de unge tråde tilbage til deres opvækst. Således er der i interviewene nogle af de unge, der ikke ønsker eller ikke kan fortælle om deres barndom, mens andre unge fortæller om en svær barndom præget af manglende trivsel og svigt. Disse unge udtrykker, at deres svære opvækstvilkår skaber tilbagevendende udfordringer for dem i deres ungdomsår, bl.a. i form af manglende tillid og følelse af stress og ensomhed.

4.1 Trivsel i hverdagen

Hverdagslivet er forbundet med en særlig hverdagsrytme, som holder sammen på og strukturerer livets gang. Hverdagslivets rutiner opleves ofte som naturlige, og langt hen ad vejen tages de for givet. Det gælder fx tidspunktet for, hvornår man står op om morgenen, transporten til skole eller arbejde og afvikling af praktiske gøremål såsom madlavning og tøjvask. Hverdagslivet tilbringes for de fleste i vidt omfang i hjemmet, som også for mange opleves som et sted, der er privat, genkendeligt og trygt. Det er i ungdomslivet, at de fleste opbygger de erfaringer og rutiner, som voksenlivets hverdagsliv baseres på. Det er i overgangen til voksenlivet, at de fleste lærer at opbygge rutiner og strukturer, som gør, at de kan imødekomme voksenlivets forventninger. Eksempelvis selv at kunne stå op om morgenen og møde på et bestemt tidspunkt.

De unge, der fortæller om at have forholdsvis rutineprægede og strukturerede hverdagsrytmer, knytter gerne deres fortællinger til, at deres hverdagsliv er struktureret omkring, at de er i gang med en uddannelse eller har fast arbejde. En af de unge, William på 25 år, som arbejder i et håndværksfag, fortæller:

[En almindelig dag] er total voksen-kedelig, føler jeg. Jeg står op, børster tænder, så tager jeg tøj på, kører på arbejde, skifter til arbejdstøj, er der fra 8 til 16, kører hjem og spiser aftensmad, ser serie eller spiller computer og hopper i kassen.

Selvom William beskriver sin hverdag som "voksen-kedelig", fortæller han også, at han er glad for sit arbejde og hverdag. De øvrige unge, som er i uddannelse eller har fast arbejde, fortæller om lignende almindelige hverdagsrutiner: Vækkeuret ringer på samme tid hver morgen, dagen går med uddannelse eller arbejde, hvorefter de gerne har aftenen

derhjemme alene eller med deres kæreste og laver aktiviteter såsom at lave mad og se tv. Linea på 20 år fortæller om sin dag inden interviewet:

Jeg stod op klokken 7 og gjorde mig klar. Tog i skole, fik fri klokken 15. Så tog jeg i kiosken og købte lidt slik, tog hjem, ryddede op og tog opvasken, så serier, købte pizza og gik tidligt i seng.

Linea oplever, at hun succesfuldt har skabt en hverdag, hvor hun følger en særlig rytme, som hun trives i. Hun fortæller: "Jeg kan godt lide, at der er struktur, det er jeg faktisk ret stolt af mig selv over. Det har været meget svært i mine yngre dage". I sammenligningen med sin tidligere hverdag føler hun stolthed over selv at have skabt en velfungerende struktur, som hun trives med.

Kun få af de unge nævner i interviewene at have faste eller organiserede fritidsinteresser. De fortæller dog om mange ting, som de godt kan lide at lave i deres hverdag, eksempelvis træning, madlavning, computerspil, lytte til musik, køre motorcykel, gå i byen og se tv. Disse aktiviteter har forskellige funktioner for de unge. Laura på 21 år fortæller, at hun træner meget og bruger træning som en hjælp i perioder og situationer, hvor hun føler sig ramt af stress. Hun forklarer: "Jeg føler lidt, jeg kommer ud med en masse aggressioner, når jeg træner og sådan vrede og spekulationer". Flere unge fortæller også om, at de er gode til at spille computerspil. Simon på 26 år fortæller: "Det [computerspil] er noget, der gør mig glad i hvert fald, og noget, der gør, at jeg har noget at lave". Flere af de unge, som spiller en del, fortæller, at det også er en måde for dem at være social med venner på, da de spiller sammen online.

Anne på 25 år fortæller, at hun nyder at lytte til musik, der for hende virker som terapi og hjælper hende til at finde ro. Klara på 20 år fortæller, at hun finder mening og ro i spiritualitet. Frederik på 20 år fortæller, at han bruger meget af sin fritid på at lave mad fra bunden. Interessen for mad opstod, da han som teenager boede på en døgninstitution:

Vi skulle lave mad der [på institutionen] hver torsdag. Vi får selv lov til at vælge, hvad vi laver, og så fandt jeg ud af, at jeg rigtig godt kan lide at lave mad. Så lavede jeg mere og mere avanceret mad, og pædagogerne var bare med på det og gav mig lov til at udfolde den del.

For Frederik er det rart at lave mad, og han oplever, at han er god til det. Madlavningen er et af flere samstemmende forhold, som betyder, at han i dag efter en meget turbulent periode omkring sin 18-års fødselsdag oplever at have en god og stabil hverdag. Det, han fremhæver som særlig vigtigst for sin trivsel i dag, er, at han nu har sin egen bolig og kunne etablere sit eget hjem. Frederik har tidligere erfaringer med hjemløshed og fortæller:

Hvis jeg skal vælge en ting, så er det, at jeg har fået mit eget sted at bo, at jeg har et sted, som er mit hjem. Det har helt klart været den største faktor for mig. Jeg har en god hverdag, fordi jeg har en god helhedsoplevelse. Jeg er glad for min uddannelse, venner, min kæreste og det sted, jeg bor.

Som Frederik giver udtryk for, er det sjældent ét enkelt forhold, der skaber en god hverdag med høj trivsel. Det er kombinationen af en række forhold, som tilsammen giver en

oplevelse af en velfungerende hverdag, der som helhed opleves som god og stabil. Her spiller trivsel i uddannelse og beskæftigelse en central rolle, men det gør nære venner og gode kæresteforhold også.

Flere af de interviewede unge udtrykker på samme vis som Frederik stolthed og glæde over at kunne strukturere og organisere en velfungerende hverdag, eksempelvis i egen bolig og ved at passe uddannelse eller arbejde. Når hverdagen følger faste rutiner, opleves og beskrives den ofte af de unge som relativt begivenhedsløs og kedelig. De værdsætter dog denne begivenhedsløse hverdag. Særligt fremhæves det strukturerede og stabile hverdagsliv som positivt, hvis deres barndom og tidlige ungdom har været præget af svære oplevelser og manglende struktur såsom urolige familieforhold, skift i boligforhold og brudte relationer.

4.2 Uforudsigelighed i hverdagen

En del af de unge, som på interviewtidspunktet ikke er i gang med en uddannelse eller har fast arbejde, beskriver deres hverdag som forholdsvis ustruktureret og præget af tilfældigheder. Det gælder blandt andre Simon på 26 år, der som en af sine primære beskæftigelser går i et behandlingsforløb to dage om ugen. Han fortæller: "Ellers vågner jeg, når jeg vågner, og laver, hvad jeg har lyst til det meste af dagen". Ligeledes fortæller Sofie på 19 år: "En almindelig hverdag... Jeg vågner lidt, når jeg har lyst, fordi jeg ikke rigtig har noget at stå op til". Både Simon og Sofie fortæller, at det er rart, når de skal noget i løbet af dagen. For Simons vedkommende er det, når han skal til sit behandlingsforløb, og for Sofie er det, når hun får besøg af sin kontaktperson derhjemme. Disse faste holdepunkter er dog ikke nok til på daglig basis at strukturere deres hverdag, og de fortæller begge om dage, hvor de ingenting foretager sig, og at de savner fastere rutiner i deres hverdagsliv.

Til trods for, at flere af de unge ønsker mere struktur og faste gøremål i deres hverdagsliv, har en del af dem svært ved at se sig selv kunne indgå i fuldtidsuddannelse eller regulær beskæftigelse. Simon fortæller:

Jeg har været hjemmegående i et godt stykke tid nu. Det er også det med, at jeg har en mindre frygt for at finde fast arbejde, for jeg frygter, at jeg lige pludselig ikke møder op til tiden eller sådan noget, fordi det bliver for svært for mig. Og at skulle stå i en situation, hvor jeg måske ingen indkomst har.

Simon oplever ikke, at han har ressourcer og overskud til at kunne indgå i et fast fuldtidsarbejde. Han frygter, at hans lange periode i ledighed vil gøre det svært for ham at overholde faste arbejdstider. Han frygter, at han hurtigt fyres og som følge heraf vil stå uden indtægt. Simon fortæller videre, at han er glad for det behandlingsforløb, han følger, men også at det tager en del af hans energi og overskud. Han fortæller, at han ikke føler sig presset til at tage et arbejde, men han oplever heller ikke, at der er forståelse for, hvorfor det er svært for ham at varetage et arbejde. Blandt andet oplever han, at hans tidligere plejeforældre tolker hans manglende beskæftigelse som "dovenskab".

Et par af de unge fortæller om, hvordan deres hverdagsliv er karakteriseret ved uregelmæssige døgnrytmer. Søren på 21 år fortæller, at han i lange perioder er aktiv på internettet, sommetider i 20 til 30 timer uden at sove. En anden ung, Oliver på 18 år, fortæller, at han arbejder fuldtid i nattelivet, og at det derfor varierer, hvor meget søvn han får. Sådanne uregelmæssige og omvendte døgnrytmer betyder, at det i perioder kan være svært for de unge at koordinere deres hverdagsliv med andre aktiviteter, eksempelvis møder med professionelle eller uddannelsesforløb. Uplanlagte brud i hverdagen som at miste sin bolig, uddannelse eller arbejde eller at miste nære relationer, kan i særlig grad påvirke de unges trivsel i hverdagen og negativt påvirke deres overskud. Sådanne ændringer kan medføre, at de unge på sigt oplever, at deres ressourcer begrænses, så det bliver vanskeligere at organisere og strukturere deres hverdag og opnå et selvstændigt voksenliv.

At kunne strukturere en velfungerende hverdag, hvor de unge selv har skabt en fast rytme, så de kan klare praktiske gøremål, uddanne sig eller gå på arbejde, forbindes ofte med selvstændighed og det at blive voksen. Når det ikke lykkes for dem at skabe et stabilt hverdagsliv, medfører det en følelse af nederlag og af ikke at være en ansvarlig voksen. Karoline på 25 år har en historik med psykisk sygdom, misbrug og periodisk hjemløshed. På interviewtidspunktet bor hun på et herberg, hvilket hun, iblandt andre forhold, ikke oplever stemmer overens med en voksen, selvstændig tilværelse:

Når man tænker voksenliv, så tænker man som det første praktisk. Man har sit eget sted, og man kan håndtere alle de regninger og mad, og man har overskud til enten uddannelse eller arbejde. Måske have en familie. Det er sådan meget voksent, altså meget selvstændigt. Og ikke være i misbrug eller et eller andet. Så det at være på et herberg lige nu, der er jo ikke.... I forhold til den betegnelse, jeg lige har snakket om, det passer ikke overens, fordi jeg bliver taget hånd om af en anden person ved at blive påmindet om: "Du skal lige de her ting her". [De] minder mig om, at jeg skal ud ad døren, så jeg ikke er indenfor hele dagen.

Karolines fortælling viser, at det kan opleves som et nederlag ikke at passe ind i forståelserne af, hvad et succesfuldt voksenliv er. Dette skal ses i lyset af, at hun tidligere har boet i egen bolig. Om den tid fortæller hun, at hun havde svært ved at overskue hverdagens praktiske gøremål, eksempelvis betaling af regninger.

Samlet set peger de unges fortællinger således på, at mens nogle oplever at have en struktureret hverdag, som de sætter pris på, er der imidlertid også en del af de unge, som oplever, at de har et hverdagsliv, hvor tiden flyder, de har omvendte døgnrytmer, og de kan ikke selv finde en struktur. Dette må de til tider have professionel hjælp til. En hjælp, som nogle har, mens andre mangler den. De fortæller imidlertid også om en manglende forståelse for, at det kan være vanskeligt for dem at leve et hverdagsliv som mange andre, og især fremhæver de stress, depression, misbrug eller psykisk sygdom som faktorer, der kan bevirke, at det er vanskeligt for dem selv at skabe det strukturerede hverdagsliv, som de også forbinder med et voksenliv.

4.3 Ensomhed i hverdagen

Et tema, som berøres i flere af de unges fortællinger om deres hverdagsliv, er en større eller mindre grad af ensomhed. Ensomheden er ikke en fast størrelse, som den enkelte unge enten oplever eller ikke oplever, men er et aspekt af hverdagslivet, som kan være mere eller mindre fremtrædende. For nogle unge opleves ensomhed som et svært og grundlæggende vilkår i deres hverdagsliv, mens det for andre opleves mere afgrænset og primært er knyttet til særlige omstændigheder og begivenheder. Uanset, er oplevelserne af ensomhed ensbetydende med, at de unge har et begrænset netværk eller et netværk, der ikke kender dem særlig godt.

En del af de unge udtrykker, at de har brug for at kunne trække sig og have ro derhjemme, og at de på den måde prioriterer tid alene. Alenetiden fungerer som genopladning til igen at tage ud og være sammen med andre mennesker og præstere på eksempelvis en uddannelse. For andre er en stor del tid alene udtryk for, at de psykisk ikke magter en fast hverdag ude af hjemmet. Det kan opleves som en nødvendig isolation for at få det bedre. Magnus på 21 år, der er sygemeldt med stress og depression, fortæller, "[der skal gå] tid, hvor jeg ikke skal tænke på andre og være på".

Visse af de unge beskriver en dobbelthed i at være alene. De betegner sig selv som "asociale" eller "introverte", der har brug for at være alene, men samtidig kan det at være alene også være en psykisk belastning. Anne på 25 år fortæller:

Jeg er super introvert, når jeg er derhjemme. Jeg nyder mega meget mit eget selskab. Så det tror jeg er ret heldigt. Fordi så omvendt, når jeg har det rigtig godt, så kan jeg ikke fordrage at være alene. Jeg synes, det er forfærdeligt at være alene, fordi så er der også bare meget rum til at tænke. For jeg har altid været rigtig meget præget af tankemylder. Og katastrofetanker. Jeg er aldrig hjemme, hvor der ikke kører et eller andet fjernsyn eller radio, fordi så er der bare alt for stille. Så løber ens tanker hurtigere, har jeg lært.

Anne tydeliggør den dobbelte oplevelse, som flere af de unge har, hvor de har stort behov for at være alene, men samtidig finder det er svært at være alene og ikke have andre mennesker omkring sig. Behovet for selskab kan for nogle unge tydeliggøre, at de har et begrænset socialt netværk. Linea på 20 år beskriver sig selv som en "lidt asocial type", der ikke ser mange mennesker i sin hverdag. Hun oplever, at det særligt er, når hun har det svært, at ensomheden bliver svær og tydelig. Hun fortæller, "Det kan være [svært i] perioder, hvor man tvivler meget på sig selv og føler, at man ikke har nogen, der kan bakke op om en". Linea oplever at være meget alene, både i hverdagen og ved at mangle nære følelsesmæssige relationer. Hun beskriver videre, at det oftest er, hvis hun står i pressede situationer på sin uddannelse, at hun føler sig ensom, da hun netop ikke har nogen at søge støtte hos. Linea mindes også overgangen fra at bo på et opholdssted til at bo selv som været forbundet med ensomhed. Hun fortæller om sin 18-års fødselsdag, hvor hun kort forinden var flyttet fra opholdsstedet og i egen lejlighed:

Jeg kan huske, at jeg følte, det var en rigtig trist dag [18-års fødselsdag]. Jeg var vant til, da jeg boede på opholdssted, at jeg blev vækket med morgenmad og fik sunget fødselsdagssang for mig, og nu boede jeg alene, og der var ikke

rigtigt nogen der... Det var rigtig trist, synes jeg. Jeg følte bare, at jeg var helt alene, og så boede jeg også bare et lortested.

For flere af de unge er mindet om deres 18-års fødselsdag forbundet med tristhed, da netop denne dag bliver symbolsk for deres manglende netværk. Søren på 21 år var kort forinden sin 18-års fødselsdag flyttet ind på et behandlingstilbud og fortæller, at medarbejderne ikke bemærker, at han har fødselsdag. Søren gør dem selv opmærksom på det, hvorefter de går i gang med at bage kage til ham. Han får ikke noget af kagen, da han fortrak til sit værelse og havde behov for at *"passe mig selv og tøj lidt op"*.

Nogle unge fortæller, hvordan de for at imødekomme ensomheden har anskaffet sig et kæledyr, oftest en kat eller hund, som giver dem selskab i hverdagen. Det gælder bl.a. Laura på 21 år, som har anskaffet sig en kat. Hun fortæller:

Det [at have katten] betyder utrolig meget. Altså virkelig en tryghed. Folk var sådan: "Ej du skal ikke have en kat" – jo, jeg skal fucking have en kat (...). Så er man heller ikke sådan helt alene.

Laura tager vare på katten i sin hverdag, og hun har fået både uddannelse og arbejde, men tidligere har hun oplevet alvorlige psykiske udfordringer i sit liv. Hun fortæller, at "inden jeg blev uddannet, der gik jeg faktisk ned med stress på grund af min familie og på grund af min barndom". Laura formåede at færdiggøre sin uddannelse og fortæller, at hun på trods af sin stress undgik en sygemelding. Hun boede i den samme plejefamilie i alderen fra 8 år til 18 år og ser i dag plejefamilien som sin rigtige familie, hvor hun henter støtte og har nære relationer til plejefamiliens børn og øvrige familiemedlemmer. Lauras fortælling viser, at de unge kan opleve psykiske udfordringer, selvom de har haft en god og vellykket anbringelse, da deres særlige familieforhold og opvækstvilkår kan påvirke dem løbende ind i deres ungdoms- og voksenår.

4.4 Psykiske udfordringer i hverdagen

Forskellige psykiske udfordringer i hverdagen fylder i mange af de unges fortællinger. Særligt for de unge, som har psykiatriske diagnoser, fylder deres psykiske udfordringer og mentale (mis-)trivsel en del. Selvom den enkelte ung ikke specifikt oplever psykiske udfordringer i form af en psykiatrisk diagnose, fortælles der dog ofte om udfordringer i hverdagen såsom at have vanskeligt ved at overskue krav og forventninger eller vanskeligheder ved at indgå i sociale sammenhænge. Det skal imidlertid bemærkes, at flere af de unge, som oplever en række udfordringer i hverdagen, er kendetegnet ved, at disse udfordringer ikke får deres hverdag til at falde fra hinanden eller i udgangspunktet forhindrer dem i at tage en uddannelse eller gå på arbejde. Dette skyldes for nogle unge, at de har et netværk omkring sig, som støtter dem i hverdagen praktisk og følelsesmæssigt. Flere har desuden lært, hvordan de håndterer og undgår de situationer, som kan skabe psykisk mistrivsel og udfordre deres hverdag. Endelig skal det bemærkes, at en række af de unge har en stærk drivkraft til at klare sig selv på trods og således eksempelvis opretholder et hverdagsliv, hvor de synes velfungerende på trods af, at de kæmper med psykiske udfordringer.

Flere af de unge fortæller, at de har en eller flere psykiatriske diagnoser, som igennem deres barndom og ungdom har påvirket deres hverdagsliv. Nogle har oplevet så alvorlige

depressioner eller været så plaget af angst, at de har afbrudt deres uddannelse eller ikke kunnet arbejde, er kommet ud i misbrug ved at selvmedicinere, eller at de har isoleret sig og ikke kunnet overskue udefrakommende forpligtigelser og andre mennesker. Deres psykiske sygdom kan således have alvorlige konsekvenser på hverdagslivet og trivsel samt deres muligheder for at leve selvstændigt og selvforsørgende. Denne gruppe fortæller derfor om helt særlige og specialiserede støttebehov, som er rettet mod at hjælpe dem til et fungerende hverdagsliv på trods af deres alvorlige diagnoser.

En del af de unge fortæller, at de i en periode eller tilbagevendende gange har været syge med stress og depression, som kan være opstået i forlængelse af, at de har fået en psykiatrisk diagnose eller i kombination med andre begivenheder. Flettet ind i deres fortællinger om psykisk mistrivsel fremhæves faktorer såsom deres svære opvækst og familieforhold, eller at de har en oplevelse af at møde for mange krav og forventninger fra deres omgivelser. Nogle af de unge beskriver desuden, at de har et lavt selvværd eller oplever, at de ikke har tilstrækkeligt overskud og ressourcer til at honorere de krav og forventninger, som følger med at få en uddannelse, et arbejde og at bo selv. Karoline på 25 år fortæller, at hun har måttet afbryde to uddannelser, da hun har haft det for psykisk dårligt til at forsætte. Hun fortæller:

Lige nu er jeg ikke i gang med noget. Fordi ... altså, jeg har været ret uheldig på det seneste. Med min ekskæreste og min sambo, der skete også nogle ting dér. Og så fik jeg stress og depression, og så kunne jeg ikke fortsætte mine studier. Jeg stoppede ellers mit sygeplejestudie og tænkte: "... altså det var et godt studie, men jeg er blevet mentalt påvirket". Jeg havde ikke overskud. Jeg havde alle de fysiske symptomer på stress og depression. Så dem [symptomerne] var jeg nødt til at stoppe. Men så startede jeg på en anden uddannelse, sådan en grunduddannelse, og så startede jeg på hovedforløbet, men der fandt jeg så ud af, at jeg var ikke kommet mig over min stress eller min depression. Så jeg var nødt til at sætte en stopper for den også. Og så prøve at, for første gang siden [en forældres død], at fokusere indadvendt. Og løse de problemer, jeg har inden i, inden jeg starter på noget, og jeg ødelægger det selv.

Karoline beskriver, hvordan forskellige faktorer og begivenheder spiller sammen: At hendes opvækst, tabet af en forælder og senere usunde relationer til kæresten og en sambo har betydet, at hun er gledet ind og ud af psykisk mistrivsel. Dette samspil har betydet, at hun er blevet "mentalt påvirket", og at hun ikke har haft overskud til at gennemføre de uddannelsesforløb, hun indtil videre er startet på. Karolines fortælling viser, hvordan livs-omstændigheder i samspil med negative begivenheder kan gøre det vanskeligt at skabe en struktureret og overkommelig hverdag. Det gælder for en stor del af de unge, at deres særlige opvækstvilkår i barndommen i forskelligt omfang påvirker dem videre i deres ungdoms- og voksenår.

Anne på 25 år har en autismediagnose. Hun har som barn været på et bosted og i et skoletilbud, som har været særligt henvendt børn og unge med autisme. Hun fortæller, at hun med tiden har lært sig selv godt at kende i forhold til, hvad der kan udfordre hende i hverdagen. Hun fortæller:

Når der er rodet omkring mig, så er det rodet inde i mit hoved. Det er sådan en ret basic ting, som nok også gælder for mange andre, men det er meget tydeligt ved mig. At så glemmer jeg ting og glemmer lige at sætte tingene i opvaskemaskinen. Og glemmer at støvsuge og små ting, som jeg ellers går rigtig meget op i normalt. Det glemmer jeg. Jeg kan glemme aftaler, og det går jeg ellers også ret meget op i. At huske mine aftaler. Glemmer, hvilken tid jeg skal på arbejde, og bare sådan små ting.

Anne har haft en kontaktperson, som har hjulpet hende med at genkende og håndtere sine autismerelaterede udfordringer og støttet hende i at finde strategier, så tingene ikke vælter for hende i hverdagen. Overgangen til voksenlivet var dog vanskelig, da hun blev vurderet til at kunne bo selv. De praktiske ting bliver imidlertid for svære for hende, og hun tilbydes i stedet plads på en institution, hvor hun dog er i "konstant stress" som følge af for mange lyde og andre sanseindtryk. Anne oplever, at det er svært at have en diagnose, som er usynlig for omverdenen, og som medfører, at hun ikke passer ind nogen steder. Hun fortæller: "Jeg har enten været for god eller for dårlig. Og det har været svært for mig".

Andre unge fortæller ligeledes, hvordan det at leve med ADHD og autismespektrumforstyrrelse kan være en udfordring for dem ind i deres unge voksenliv. William på 25 år arbejder i et håndværksfag og har ADHD. Han fortæller, at det kan være vanskeligt for ham at bevare overblikket, og at det "med mange hurtige informationer kan det godt glippe". Han fremhæver videre, at hvis han på sit arbejde får mange informationer på kort tid, så "kokser hovedet". I stedet trives han bedre med flere mindre og afgrænsede opgaver.

For både Anne og William er det med tiden lykkedes at få en hverdag til at fungere, men andre unge fortæller, at de ikke kan få den støtte og hjælp, de har brug for. Magnus på 21 år er sygemeldt med stress og depression og har ikke været i arbejde, siden han 3 år forinden blev færdiguddannet. Han fortæller, at han har været tilknyttet psykiatrien, men at de ikke kunne hjælpe ham, og at han derfor ikke har været i behandling for sin stress og depression. Han fortæller:

Det [ledighed] kommer sig af stress. Jeg tror, jeg havde lidt for mange bolde i luften. (...) Jeg fik taget min 9. klasse og startede på gymnasiet. Jeg kunne godt mærke, at jeg begyndte at sakke meget bagud, grundet at jeg ikke sov særlig meget. Så i stedet tog jeg mig en erhvervsuddannelse og blev færdig med den. Efter det gik det bare ned ad bakke. (...) Jeg sad og skrev ansøgninger, og lige pludselig brød jeg fuldstændig sammen, og så kunne jeg bare ikke mere.

Magnus fortæller, at han formentlig havde for mange bolde i luften, men har ikke som Anne og William strategier for, hvordan han håndterer sine psykiske udfordringer. For Magnus er mistrivlsen blevet mere permanent. Han kan have gode og dårlige dage, men tror ikke længere på, at han vil være i stand til at varetage et arbejde eller begynde på en uddannelse. Hans kontaktpersoner har betydet meget for ham, og han fortæller, at de er årsagen til, at han "er her i dag". Han fortæller, at han er bekymret over udsigterne til at skulle overgå til voksensystemet og få en ny kontaktperson, som ikke vil have de samme muligheder for at yde støtte. For Magnus, som ikke selv oplever, at han har fået en specialiseret

behandlingsmæssig hjælp til sine psykiatriske diagnoser, kan et skifte i kontaktperson udfordre hans trivsel, da han er dybt afhængig af den relationelle tryghed, som hans nuværende kontaktpersoner giver ham.

Enkelte af de unge udtrykker, at de har haft det så psykisk dårligt, at de har haft tanker om selvmord. De fortæller på forskellig vis, at deres omstændigheder har virket for overvældende og uoverskuelige til, at de kunne magte dem. Deres depressive tanker har hængt sammen med en følelse af at være alene i verden, eller – som Sanne på 29 år fortæller – har hun tidligere kunnet tænke, at "... det ville være nemmere, hvis jeg ikke var her læn- gere". I de situationer har Sanne, som det også fremgår af hendes fortælling i kapitel 2, formået at række ud efter og modtage støtte og hjælp.

Katrine er 24 år og fortæller, at hun altid har været i fuld gang med uddannelse, men igennem sit uddannelsesforløb fik hun det imidlertid dårligere og dårligere. Til sidst fik hun det så dårligt, at hun måtte opsøge hjælp, men hun oplever dog, at det kan være vanskeligt for de unge både at opsøge hjælp og få den hjælp, de har behov for:

Da jeg var omkring 19-20 år, kort efter jeg var stoppet med efterværn, der havde jeg det skidt. Jeg gik til lægen, og jeg fik en henvisning til lokalpsykiatrien, med obs på depression. Jeg kan huske, at jeg sad til den her samtale. Der var en sygeplejerske, og så var der en socialrådgiver. Socialrådgiveren spurgte på et tidspunkt: "Har du lyst til at dø?". Det var lidt en anden måde at spørge på, end om man havde selvmordstanker [griner]. Jeg var sådan: "Nej, men jeg har heller ikke lyst til at leve". Så var han sådan: "Okay, men jeg skriver, du ikke har lyst til at dø". Fair nok. Så kom de også frem til: "Men din hverdag fungerer jo, så vi giver dig ikke noget hjælp". Så var det, jeg gik i lang tid, indtil jeg startede i næste udredningsforløb, hvor de var sådan: "Du har en personlighedsforstyrrelse og alt muligt andet, så nu kan du få alt det her hjælp". Og jeg var sådan: "Okay". [...] Jeg venter selv lige nu på mit behandlingsforløb, der er 3-6 måneders ventetid. Det er lang tid at vente, hvis man har det skidt. Især fordi hos rigtig mange psykisk syge har de også et misbrug ved siden af med enten alkohol eller stoffer. I mange af behandlingsforløbene må du ikke opstarte, hvis du har et misbrug. Så er det også svært for nogen at få at vide: "Så 3-6 måneder, hvad siger du?". Hvis du går til det private, er der også mega lang ventetid. Der er typisk 6 måneder til 1 år hos psykologer. Det er jo vanvittigt et eller andet sted.

Katrine peger på, at det kan have store konsekvenser for de unge, hvis de ikke modtager den støtte og hjælp, de har brug for, på tidspunktet, hvor de har brug for den og rækker ud efter hjælp. De unge kan eksempelvis få et eskalerende misbrug, der fjerner dem endnu mere fra et struktureret hverdagsliv og sociale sammenhænge. Dette understreger, hvor afhængige de unge er af at modtage kvalificeret psykiatrisk behandling og støtte.

Af fortællingerne om de psykiske udfordringer fremgår det imidlertid også, at mange af de unge klarer sig på trods af disse udfordringer. Som det fremgår i ovenstående citat med Katrine, noterer socialrådgiveren omkring hende, at hun klarer sig, for det gør hun. Hun er i uddannelse og har klaret sig godt igennem sit liv på trods af sit anbringelsesforløb og udfordringerne under opvæksten. Derfor fremstår hun på mange måder som en

succeshistorie. Dette er dog ikke ensbetydende med, at Katrine og andre unge ikke samtidig kan kæmpe med andre former for udfordringer. Disse udfordringer er blot nogle andre, eksempelvis ensomhed, end at have et stabilt hverdagsliv og møde til tiden. Dette fremhæver nødvendigheden i at se helhedsorienteret i vurderingen af de unges liv og være nysgerrige på nuancerne i deres opretholdelse af hverdagslivet.

4.5 Opsamling: Et godt hverdagsliv er vigtigt for trivsel

De unges fortællinger viser, at et godt og stabilt hverdagsliv er afgørende for deres trivsel og dermed overgangen til et selvstændigt voksenliv. I de unges fortællinger optræder der et varieret billede af, hvor rutinepræget og struktureret deres hverdag er. Nogle af de unge lever hverdagsliv med en høj grad af rutine og struktur, mens andre unge har en mere uforudsigelig og omskiftelig hverdag. Samtidig er flere af de unges hverdagsliv foranderligt – ligesom for andre unge. De unge kan opleve, at hverdagen over tid udvikler sig mod større grad af genkendelighed og rutine. De fortæller imidlertid også om oplevelser af perioder præget af omskiftelighed og kaos, som betyder, at de næsten ingen faste rutiner har, og at strukturen i hverdagen skrider. De unges oplevelser af hverdagslivets forudsigelighed og deres trivsel hænger sammen, således at unge med et stabilt hverdagsliv også fortæller om en højere grad af trivsel. Højere trivsel har i de unges fortællinger en direkte sammenhæng med deres tilknytning til både uddannelse og beskæftigelse. Viden om udformningen af og stabiliteten i den enkelte unges hverdagsliv giver således et indblik i støttebehovet og er samtidig en vigtig ramme for, at støtten fungerer.

De unge i undersøgelsen fortæller om forskellige strategier, som de benytter for at få et stabilt og fungerende hverdagsliv og passe på sig selv, eksempelvis i form af at skærme sig mod ensomhed. De kan have en stor bevidsthed om egne udfordringer, som de aktivt forsøger at håndtere, ofte med hjælp fra professionelle såsom kontaktpersoner eller bostøtte. De kan også udføre mindre aktiviteter i hverdagen såsom at træne, lytte til musik, være hjemme, få et kæledyr eller spille computer.

Det er i de unges hverdagslivs rammer, at støtte og efterværnsindsatser skal fungere. En betydelig del af de unge, vi har interviewet, lever hverdagsliv, som er struktureret omkring uddannelse eller arbejde. For de unge, som tidligere har haft et mere omskifteligt hverdagsliv, kan rutinen og strukturen føles som en positiv forandring, som de værdsætter og er stolte af. Når hverdagen følger en fast struktur, kan den opleves og beskrives af de unge som ret begivenhedsløs. Det begivenhedsløse bliver ofte værdsat og set som positivt, særligt hvis deres liv tidligere har været præget af svære og uroskabende begivenheder såsom svære psykiske problemer eller tab af nære relationer.

Flere af de unge, som ikke er under uddannelse eller i arbejde, lever ustrukturerede og uforudsigelige hverdagsliv. De fortæller, hvordan et sådant hverdagsliv uden indkomst og uden eventuel egen bolig ikke er det selvstændige og selvforsørgende liv, de oplever, at de gerne vil og burde have. Den enkelte ung kan opleve, at forskellige forhold kan stå i vejen for, hvorvidt han eller hun kan honorere en selvstændig livsførelse. Det gælder særligt i forhold til at have det svært, være syg med stress og depression, være i et misbrug eller af andre årsager opleve, at der ikke er ressourcer og overskud til et selvstændigt liv, hvor hverdagen ikke er understøttet af professionelle eller offentlige ydelser.

Psykiske udfordringer kan påvirke de unges hverdagsliv. En stor del af de unge fortæller, at de kæmper med forskellige former for psykiske udfordringer, enten i form af at have en diagnose eller ved at de mangler trivsel i hverdagslivet, oplever ensomhed eller har vanskeligt ved at afkode de sociale koder. I de unges fortællinger er der forskel på, hvor alvorlige og vedblivende psykiske udfordringer er og udvikler sig over tid. Tyngden hænger ofte sammen med forekomsten af en eller flere psykiatriske diagnoser (eksempelvis ADHD, autismespektrumforstyrrelser, stress, angst og depression) samt manglende behandling. Desuden spiller det negativt ind, hvis den unge har haft en ustabil opvækst med mange skift (herunder kaotiske familieforhold og brud i nære relationer) og har en vedvarende oplevelse af ensomhed. Flere unge nævner også en negativ indflydelse af et stort, samlet forventningspres i forhold til bolig, uddannelse eller arbejde samt vedvarende usikre boligforhold.

Det er forskelligt, hvordan disse forhold opleves af den enkelte unge, og hvordan forholdene spiller sammen både med hinanden og med de unges øvrige vilkår. Samlet set fremgår det dog, at der for en betydelig del af de unge er behov for et fokus på psykiske udfordringer og manglende trivsel i hverdagslivet. Dette gør sig også gældende for de unge, der umiddelbart synes at klare sig godt ved at have en struktureret hverdag og være i gang med uddannelse.

Der er også fortællinger blandt de unge om, hvad der har hjulpet dem til at leve et mere stabilt hverdagsliv med øget trivsel. Det handler især om at have viden om egne udfordringer og modtage støtte til at håndtere udfordringerne. Det er vigtigt for de unge, at de ikke oplever sig alene, men får hjælp eller ved, hvor de kan modtage hjælp.

Når de oplever psykiske udfordringer, fremgår det i deres fortællinger, at deres trivsel og hverdagsliv forbedres og stabiliseres, hvis der er den rette støtte, og der er stabile rammer i hverdagen både i forhold til bolig og aktivering, men også i forhold til sociale relationer, og nem adgang til hjælp og støtte. På baggrund af fortællingerne er det muligt at udpege nogle opmærksomhedspunkter, der kan være med til at forebygge eller afhjælpe psykiske udfordringer i hverdagslivet. For det første er det vigtigt, at den unge får støtte til at forstå og genkende stressfaktorer for derved bedre at kunne foregribe dem samt få redskaber til at håndtere dem. For det andet er det vigtigt, at den unge får støtte til at organisere hverdagens praktiske gøremål i et tempo, der tilpasses den unges trivsel og udvikling. For det tredje er det helt centralt, at der er tilbud om den rette og tilstrækkelige psykologiske og medicinske behandling. For det fjerde er ikke tidsafgrænset adgang til stabile relationer såsom kontaktpersoner, plejeforældre eller pædagoger vigtigt for, at den unge oplever at have støttende og langvarige relationer omkring sig. For det femte er stabile boligforhold vigtige, ligesom disse boligforhold tilgodeser individuelle behov, eksempelvis ro og privatliv, socialt samvær eller tilknyttede støttefunktioner.

5 Relationer og sociale netværk

Dette kapitel handler om de unges netværk og sociale relationer såvel til professionelle som til biologisk familie og jævnaldrende. Indledningsvis præsenteres de unges fortællinger i relation til primære omsorgs- og støttepersoner, hvilket ofte vil sige anbringelsesstedets voksne og den biologiske familie. Herefter sættes der fokus på de unges relationer til forskellige former for professionelle, som de omgås i deres hverdag, fx kontaktpersoner, sagsbehandlere og psykologer. Endelig omhandler kapitlet afslutningsvis de unges relationer til jævnaldrende, både i forhold til at indgå i venskabs- og kærlighedsforhold.

Samlet set peger de unges fortællinger på, at deres netværk og relationer kan karakteriseres som skrøbelige. De har et begrænset netværk, som de er yderst afhængige af, da de ikke ved, hvem de kan ty til for støtte, hvis de mister de få relationer, som de har. Samtidig fremgår det, at de relationer, hvor de oplever stabilitet og kontinuitet, er særligt vigtige, om relationen så er til omsorgspersoner, professionelle eller jævnaldrende. Det er tydeligt i fortællingerne, at de unge, som har oplevet mange og skiftende relationer, er ekstra opmærksomme på vigtigheden af stabile relationer gennem længere tid, da det giver mulighed for at opbygge en tillidsfuld relation. De mange og skiftende relationer betyder for disse unge, at de ofte har oplevet mennesker deltage i deres liv uden at have særlig interesse i deres færden og trivsel. Følgelig fremhæver de det som unikt og særligt, når de kan mærke, at andre mennesker udviser en reel interesse i dem og eksempelvis spørger ind til, hvordan de trives. Denne interesse kan dog være en mangel, som det eksempelvis fremgår af fortællingen fra Signe på 26 år:

Det kan tælles på én hånd, hvor mange gange, der er nogen, der har spurgt mig, hvordan jeg har det, siden jeg er flyttet [fra plejefamilien]. Og jeg er 26. Jeg var lidt over 20, da jeg flyttede, så det er på 6 år.

5.1 Relationer til primære omsorgspersoner

I de unges fortællinger hænger fortællinger om relationer tæt sammen, således at fortællinger om relationen til anbringelsesstedets voksne eksempelvis er viklet ind i fortællingerne om relationen til de biologiske forældre. De unge kan således fremhæve stærke relationer til plejeforældre, som til dels overtager rollen som "far og mor", da relationen til de biologiske forældre er begrænset. Andre gange fortæller de unge om fortsatte relationer til de biologiske forældre, og at de har haft vanskeligt ved at falde til på anbringelsesstedet og opleve en relation til eksempelvis plejeforældre. Endnu andre gange fortæller de unge om begrænsede relationer til såvel anbringelsesstedets voksne som til de biologiske forældre, og at de også har manglende tiltro til de forskellige professionelle, de møder som en del af det sociale system. Det er især denne gruppe af unge med manglende tillid til voksne og det sociale system, som maler relationer og et stabilt socialt netværk.

Af de unges fortællinger til deres primære omsorgspersoner fremgår samlet set en skrøbelighed, fordi relationerne ofte betragtes som nogle, der hurtigt kan slutte. Dette gælder eksempelvis i forhold til relationerne til anbringelsesstedets voksne, der kan afsluttes i forbindelse med, at den unge ikke længere er anbragt på stedet. Flere unge beskriver, hvordan de rationelt godt ved, at de ikke kan have en forventning om, at relationerne forsætter efter endt anbringelse. Alligevel har mange en oplevelse af svigt, når relationerne ikke videreføres. I forhold til deres biologiske forældre har nogle unge også erfaringer med brudte relationer. Relationen til forældrene kan være valgt fra af den unge selv, idet forældrene kæmper med så væsentlige udfordringer i deres hverdagsliv, at relationen lægger en stor byrde på de unges tid og opmærksomhed. En del af de unge har desuden forældre, der er afgået ved døden. Når vi i det følgende vælger at opdele de unges forskellige former for relationer i eksempelvis "anbringelsesstedets voksne" og "biologiske forældre", så er det en analytisk skelnen, da relationerne fra de unges perspektiv ikke nødvendigvis opleves som adskilte.

5.1.1 Relationer til anbringelsesstedets voksne

De unges relationer til de voksne, de har mødt på deres anbringelsessted, hvad enten de har været anbragt i plejefamilie eller på institution, skabes fra første møde. Den indledende periode i relationsdannelsen er vigtig, da den ofte er sammenfaldende med tilvænningen til nye rammer i anbringelsen. De, der er blevet anbragt sent eller har skiftet anbringelsessted, har skullet vænne sig til at være i anbringelse, og for nogen er denne tilvænning lykkedes, mens andre aldrig er faldet til. Rammerne, som de unge møder på anbringelsesstedet, når de anbringes sent, er typisk væsentligt anderledes end dem, som de oplevede hjemme. Eksempelvis fremhæver Anne på 25 år, at hun var vant til at måtte alt og kunne bestemme selv, da hun boede hjemme, men så kom hun på døgninstitution, hvor alt indledningsvis blev oplevet som "kæft, trit og retning". Efter et års tid fortæller Anne videre: "... fandt jeg ligesom ro i det. At det var rart, når der var nogen, der kunne tage en beslutning en gang imellem".

Sara på 18 år fremhæver ligeledes, at da hun kom på institution som 16-årig, havde hun en skepsis over for professionelle, som gjorde, at hun ikke ønskede at skabe relationer til de voksne på anbringelsesstedet. Samtidig skulle hun lære de nye rutiner, der var på stedet, hvilket hun fandt svært. Efter noget tid på stedet finder Sara dog ud af, at "... de vil mig jo noget godt. Og når man får den følelse, så er det jo også klart, at man hellere vil samarbejde. Så da jeg ligesom åbnede op, og hellere vil samarbejde end at diskutere alting, så begyndte det jo også at gå bedre". Det er således en proces for de unge at acceptere anbringelsesstedet, og det kan tage tid for dem at danne relationer til de voksne på stedet.

Denne skepsis handler ikke kun om de voksne på anbringelsesstedet, men kan også være relationen til de biologiske forældre. Katrine på 24 år fortæller:

Jeg ville virkelig ikke være anbragt, jeg var også ved at stikke af fra efterskolen et par gange. Jeg var meget sådan "jeg har ikke brug for at være her, jeg har brug for at være derhjemme". Jeg er ikke sikker på, at jeg egentlig havde så meget lyst til at være derhjemme, men jeg følte en forpligtelse over for mine

forældre og følte, at jeg skulle sørge for, at de ikke følte sig som dårlige forældre, bare fordi jeg var blevet anbragt.

Den unge kan således opleve at stå i en loyalitetskonflikt mellem de biologiske forældre og anbringelsesstedet, som kan gøre det svært at danne nye relationer. Fortællingerne viser, at det er en proces at falde til et nyt sted og vænne sig til at være i nye omgivelser og knytte bånd til nye mennesker. Relationer er således ikke noget, der enten er eller ikke er. De skal skabes og opbygges. Stabilitet er en afgørende faktor i relationsdannelsen, hvad enten der er tale om anbringelse i en plejefamilie eller på en institution.

Laura på 21 år oplevede stabile og fortrolige relationer til sine plejeforældre. Hun fortæller:

Jeg ser dem jo som mine forældre. Jeg kalder dem bare ikke mor og far, for det har jeg aldrig gjort, det måtte jeg ikke for min mor. Men jeg holder jul med dem, jeg holder helligdage med dem, jeg passer deres andre plejebørn, jeg passer deres hund.

Efter at være flyttet fra plejefamilien og i egen lejlighed i en alder af 18 ½ år har Laura sin plejemor som kontaktperson, og generelt bruger hun plejeforældrene i hverdagen, som "det, man normalt ville spørge sine forældre om og få sine forældre til at gøre, det bruger jeg dem til". Hun fremhæver således, at den uformelle kontakt er vigtig, hvor hun ubekymret kan spørge plejeforældrene til råds i hverdagen. For Laura er relationen til plejeforældrene blevet til en velfungerende forældrerelation.

Flere unge fremhæver relationen til deres plejeforældre som afgørende. Da Peter på 26 år bliver spurgt, hvilke relationer han trækker på i sin hverdag, fremhæver han:

Det er altid min plejemor og plejefar. Begge to. Jeg ser dem jo som min kernefamilie, så det er jo ret naturligt, at jeg snakker med dem om alt. Også hvis jeg har nogle problemer, så snakker vi jo altid om det og finder en løsning.

Peter er desuden flyttet hjem til plejeforældrene igen efter at have boet i egen lejlighed en tid, da plejeforældrene tilbød, at han kunne bo hos dem under sin uddannelse og spare sine penge sammen til at rejse. Andre unge fortæller om, hvordan deres plejeforældre har hjulpet dem i forhold til kontakt til kommunen og bistået dem i at komme godt videre i uddannelse og bolig.

Det fremgår af de unges fortællinger om oplevelsen af stabile relationer til anbringelsesstedets voksne, at disse relationer er nogle, som de også kan trække på i tiden efter anbringelsen, hvilket er med til at skabe kontinuitet i de unges liv. Disse velfungerende relationer har en fleksibilitet, således at de unge kan bruge relationerne som ressourcer til at få den støtte og hjælp, som de har brug for på et givent tidspunkt.

I nogle af de unges fortællinger om tiden i anbringelse er der imidlertid en skrøbelighed i ellers velfungerende relationer, eksempelvis ved at kontakten kan dø ud, når de unge forlader anbringelsen og ikke længere har en formel relation til anbringelsesstedets voksne. Frederik på 20 år fremhæver, at han savner personalet på institutionen, han har været anbragt på. Han fortæller:

Jeg er også skide taknemmelig for det sted, jeg blev anbragt, og taknemmelig for de mennesker der arbejdede der. Men ja, hvis jeg kunne få frit valg på alle hylder, ville jeg gerne have, at man havde en kontakt til de kontaktpædagoger, man havde haft, og at de kom og tjekkede, om man var okay og snakkede med én.

Personalet på institutionen er dem, der kender Frederik bedst, men da han flytter fra institutionen og fra kommunen, kan han ikke få dem tilknyttet som kontaktpersoner i sit efterværn. Han besøger stadig institutionen og er glad for at gense personalet, men han finder det samtidig underligt, at der nu bor nye unge. Det fremgår af hans fortælling, at tilknytning ikke kun vedrører det at have en velfungerende relation til de voksne på et anbringelsessted, men at anbringelsesstedets fysiske rammer i sig selv udgør en vigtig form for relation for de unge. Anbringelsesstedet symboliserer for nogle af de unge deres "barndomshjem".

Det er ikke altid, at de unge fortæller om stabile og fortrolige relationer til anbringelsesstedets voksne. Nogle unge oplever, at der ikke har været tilstrækkelig fokus på og interesse i at skabe en nær relation. Desuden fremhæver flere, at kemien ikke har passet mellem dem og anbringelsesstedets voksne, hvad enten det er professionelle på en institution eller plejeforældre.

Camilla på 20 år fremhæver, at hun forventer, at folk, der uddanner sig til at arbejde med unge i udsatte positioner, må forventes at have en interesse i at indgå i relationer med dem og støtte dem, men hun har dog ofte oplevet voksne, der ikke kunne kommunikere med hende. Desuden har der været alt for mange inde over gennem hendes anbringelse. Hanna på 20 år beskriver, hvordan hun under sin opvækst boede i en plejefamilie, fra hun var 9 år til hun var omtrent 13 år, hvor plejeforældrene var okay, men de havde vanskeligt ved at vise den interesse og omsorg for Hanna og hendes søster, som de havde brug for. Hanna følte sig derfor aldrig "hjemme" i plejefamilien, og hun fremhæver: "det er jo ikke, fordi de ikke kunne lide mig, og det var heller ikke, fordi jeg ikke kunne lide dem, men man passede bare ikke ind, altså man følte sig ikke som en del af den familie overhovedet", og hun pointerer videre, at "der var ikke så meget kærlighed, og det havde vi især rigtig meget brug for, og det fik vi ikke". Hun flyttede videre til sin onkel og tante, hvor hun til gengæld følte sig hjemme og faldt til.

Naja på 18 år har boet hos forskellige plejefamilier og på forskellige institutioner, siden hun blev anbragt som 10-årig. Hun fremhæver, at hun i sin hverdag ikke har oplevet støttende voksne, der eksempelvis interesserede sig for at hjælpe hende i hverdagen med blandt andet lektier. Da hun bliver spurgt, hvad hun så gjorde i forhold til at finde støtte og hjælp i hverdagen, svarer hun: "Jeg brugte mig selv", og hun uddyber, at hun klarede sig selv og stod på egne ben.

Stabilitet og fortrolighed fremstår således centrale tematikker i de unges fortællinger om deres relationer til anbringelsesstedets voksne enten i form af, at der har været en stabilitet og fortrolighed eller i kræft af dets fravær. Signe på 26 år fremhæver imidlertid også det yderligere aspekt, at der kan være en stabilitet og kontinuitet i forhold til anbringelsesstedets voksne, men at denne ikke nødvendigvis bygger på fortrolighed, men nærmere på en frygt. Under anbringelsen kan det nemlig for det første være en frygt for, at man bliver smidt ud, hvis man ikke indordner sig og lader være med at klage, hvis der

er forhold, som den unge er utilfreds med. Derved kan det opleves som en svær balancegang at skulle bo der, hvilket også kan præge den efterfølgende relation til anbringelsesstedets voksne. På den ene side er relationen den eneste eller primære form for voksenkontakt og -støtte, som den unge oplever at have adgang til, men på den anden side er relationen ikke præget af tryghed og mangler derfor fortrolighed. Som Signe fremhæver, så var det ikke "et rigtigt hjem", hun havde under anbringelsen, men det var alene anbringelsesstedets voksne hun havde som voksne i sit liv. For ikke at være helt alene, forsøgte hun at fastholde relationen til dem. Denne frygt for, hvad det kan betyde ikke at bibeholde relationen til anbringelsesstedets voksne, bærer flere unge med ind i voksenlivet, på trods af at relationerne er præget af manglende fortrolighed.

5.1.2 Relationer til biologiske familie

Betydningen af relationen til anbringelsesstedets voksne må oftest ses i lyset af de relationer, som de unge har til deres biologiske forældre, da en række af de unges biologiske forældre ikke kan være en ressource for dem i hverdagen. Hermed bliver afhængigheden af anbringelsesstedets voksne større både under selve anbringelsen og i høj grad også i overgangen til voksenlivet efter anbringelsens ophør.

De unges nuværende relationer til deres biologiske forældre er primært kendetegnet ved at være ustabile, hvilket ikke er overraskende, da flere fortæller om, at relationen allerede var ustabil under deres anbringelse. Klara på 20 år fortæller, hvordan hun hver anden weekend besøgte sin biologiske mor, mens hun boede hos en plejefamilie. Hun skulle egentlig også have kontakt til sin biologiske far, men vælger at bryde den. Hun fortæller:

Min far skulle komme og hente mig nogle gange oppe ved min mor, og jeg gav mig til at græde hver evig eneste gang og havde ikke lyst til at tage med ham hjem. Til sidst blev der bare lavet en aftale om, at samvær med min far, det blev stoppet. Da jeg så fyldte 13 år, der kom jeg ind på kommunen og sagde til dem, at jeg ville ikke have noget med min far at gøre overhovedet.

Flere år efter har Klara genetableret kontakten, men den er stadig meget ustabil, idet hun fortsat er usikker i relationen. Hun fortæller: "Jeg ved, det er nemt at brænde nallerne, når man ikke lige ved, hvor han er henne, og om det er alkoholen han fortrækker den dag, eller om det er at være far". Det kan give skyldfølelse for de unge ikke at se deres biologiske forældre. De ønsker, at de er en del af deres liv, men kan samtidig blive belastet af de problemer, som forældrene selv slås med.

Der er således en stor kompleksitet og ambivalens i fortællingerne omkring relationen til de biologiske forældre. På den ene side har de unge nogle forventninger til, hvordan det burde være – at forældre yder støtte og omsorg, men på den anden ved de unge, at deres biologiske forældre ofte ikke kan leve op til forventningerne. Overordnet set fremhæver de unge, at de ikke kan bruge deres forældre som en ressource i forhold til at være et sted, hvor de kan finde omsorg, støtte, engagement, økonomisk støtte og vejledende rådgivning. Derfor fravælger flere at inddrage deres biologiske forældre, når de har behov for hjælp eller oplever udfordringer i hverdagen. Eksempelvis fortæller Linea på 20 år, at hun kan smalltalke med sine biologiske forældre, men kan ikke bede dem om

hjælp, og generelt set har de aldrig kunnet give hende den støtte og hjælp, som hun har behov for.

Selve anbringelsen og det, at den unge i perioder af barndommen ikke har boet sammen med sine biologiske forældre, har en betydning for relationen. Simon på 26 år fortæller:

Jeg burde måske bruge hende [den biologiske mor] lidt mere, men jeg føler heller ikke rigtig, at jeg har den samme connection, som jeg burde have. Det har også lidt at gøre med, at jeg aldrig rigtig har boet sammen med hende eller haft hende som en del af mit liv. Jeg har været mere eller mindre på egne ben lige siden, jeg var helt lille. Det er lidt ærgerligt, men sådan er det bare [...]. Jeg føler mere som sådan, at min mor har et behov for at se mig, end jeg har et behov for at se hende. Det er også en af grundene til, at jeg kun kommer hjem, når det er hende, der beder om at få mig på besøg.

Simon oplever, at det er krævende for ham at indgå i relationen til sin mor, og at den ikke har den naturlighed, som han forventer, at den ville have. Han er dog meget bevidst om den rolle, hans særlige opvækst spiller for relationen og den manglende fortrolighed til moren. Flere andre unge fremhæver også, at den manglende fortrolighed i relationen til deres biologiske forældre hænger sammen med en oplevelse af, at forældrene via anbringelsen har frasagt sig ansvaret for dem. Anne på 25 år fortæller, hvordan hun er blevet mødt af sin biologiske forældre i tilfælde, hvor hun har spurgt dem om hjælp:

"Det må du spørge kommunen om, det er deres ansvar", fordi de jo tog forældremyndigheden fra dem. Så var de sådan: "Det er ikke vores ansvar mere, det er kommunens ansvar". Så jeg blev lidt kommunens barn i deres øjne. Og det var svært hele tiden at få at vide: "... det må du spørge kommunen om". "Men det er lørdag, og kommunen har lukket, hvad skal jeg gøre?"

Sådanne afvisninger betyder for nogle unge, at der mangler følelsesmæssige bånd og samhørighed til deres forældre, og at der ikke er base for, at den unge kan skabe en stabil og fortrolig relation via de biologiske forældre.

Enkelte unge har imidlertid også fået skabt en relation til deres biologiske forældre i løbet af opvæksten. Det kan bl.a. være sket på initiativ af og med hjælp fra de voksne på anbringelsesstedet. For Carla var det plejeforældrene, som støttede hende i at få genskabt kontakten til hendes biologiske mor, som hun havde mistet kontakten til. Carla på 21 år fortæller:

Hun [plejemor] har hjulpet os rigtig meget med at skulle skabe kontakten til hinanden igen og holdt nogle møder med mig og min mor. Og ligesom prøvet at genskabe det der følelsesmæssige bånd, som man skulle have skabt dengang, jeg var barn. Og på en eller anden måde så er det sgu lykket for hende.

Andre unge fremhæver ligeledes, hvordan de har genfundet en balance i relationen til deres biologiske forældre, således at de nu, i deres unge voksenliv, har en god kontakt.

Ikke alene de biologiske forældre, men også søskende, indgår ofte som betydningsfulde i fortællingerne. Flere unge har dog erfaring med, at søskendeforhold kan være komplekse med hel-, halv- og stedsøskende-forhold, som de ikke nødvendigvis er vokset op sammen med og for nogle knap nok kender. Eksempelvis fortæller Sanne på 29 år om sine søskende, der udgør tre ældre brødre og en ældre søster:

Min storesøster blev adopteret som 15-årig, men kom i pleje som 2-årig. Min storebror kom i pleje som 5-årig. Min anden storebror flyttede til sin far, da han var 6 år, og min sidste storebror han var 15 år, da jeg blev født, så han flyttede til sin mor og flyttede hjemmefra 2 år efter. Jeg nåede at bo med ham i 2 år.

Sanne har et godt forhold med flere af sine søskende i dag, også selvom de ikke har delt hverdag sammen i barndommen. Flere unge nævner også andre familielignende relationer, som er vigtige for dem. Især svigerfamilien eller eks-svigerfamilien har flere unge brugt som en støtte og som et sted, hvor de har kunne finde den fortrolighed og det tilhørsforhold, som de ellers har manglet. Klara på 20 år fortæller eksempelvis: "Jeg har været super, super heldig at have en mega dejlig svigerfamilie, som har været der 100 procent. Havde jeg ikke haft dem der, havde jeg jo nok manglet en del støtte stadigvæk".

Det fremgår således tydeligt af flere af de unges fortællinger, at deres biologiske familie og andre familielignende relationer uden for anbringelsen er vigtige. Selv når disse relationer ikke er kendetegnet ved stabilitet og kontinuitet, er de ofte alligevel betydningsfulde for de unge, og flere betragter dem som deres primære sociale fundament i overgangen til voksenlivet. Fortroligheden i relationen er dog vigtig for, at der kan skabes en fælles fortælling og familiefølelse, som bygger på ansvar over for hinanden og muligheden for at kunne bruge hinanden i situationer, hvor der er brug for støtte og hjælp.

5.2 Relationer til professionelle

De unges fortællinger omhandler også relationer til forskellige grupper af professionelle i omsorgssystemet – det kan være til sagsbehandlere, kontaktpersoner eller psykologer. Ofte er der tale om mange forskellige professionelle og forskellige typer af relationer. Kendetegnende for de unge er, at de gennem deres liv har stiftet bekendtskab med mange mennesker, der via deres profession på den ene eller anden måde er i berøring med de unges sag og hverdagsliv. De unge fortæller om, hvordan de ofte forventes at investere i disse relationer i form af at (gen)fortælle deres livshistorie, således at den professionelle får et kendskab til den unge og dennes liv og behov. At skulle indvie andre i deres liv og levned kræver imidlertid mange ressourcer af de unge, som fremhæver, at det kan være både omkostningsfyldt og belastende. Karoline på 25 år fortæller:

Det tærede ret meget på mig at få en ny person [professionel], fordi så skal jeg til at snakke forfra, fordi vedkommende ikke kender noget til mig – selvom der står noget på papiret, men det er jo ikke alt, der står på papiret. Så det irriterede mig ret meget ved at møde en ny person.

Selvom relationen på sigt kan vise sig at blive værdsat, så har de unge gentagne erfaringer med relationer, der ikke fungerer eller afbrydes efter kort tid, hvorefter de så igen oplever at stå med ansvaret for at opbygge en ny relation til en ny professionel.

Alle de unge har en relation til deres sagsbehandler, men denne relation er oftest først en, de unge taler om, når de direkte bliver adspurgt. Relation fylder ikke meget i de unges bevidsthed, hvilket bl.a. skyldes, at de ofte bruger ressourcepersoner i deres kontakt til sagsbehandlere (se også kapitel 3). Adspurgt om deres oplevelser af sagsbehandlerne tager de unges fortællinger udgangspunkt i, hvorvidt de kender sagsbehandler og oplever at have "en god kemi" med sagsbehandleren eller ej. De starter således ofte deres fortælling med enten "det er en virkelig sød sagsbehandler", hvor de oplever sig mødt i øjenhøjde og forstået, eller også starter de fortællingen med "vi kunne slet ikke sammen, vi var ikke et godt match", hvor den unge fortæller om ikke at opleve sig mødt og forstået. Begge erfaringer er typiske, og ofte fortæller de samme unge om begge erfaringer, da de har haft en række af sagsbehandlere inde over deres sag.

Laura på 21 år fremhæver, at hun gennem tiden har haft 10 forskellige sagsbehandlere. Hun fortæller:

Altså hende, der lige er gået på barsel, fantastisk, hun er simpelthen den bedste sagsbehandler, jeg nogensinde har haft. Hun svarer mig simpelthen bare, når jeg skriver, om det er søndag eller kl. otte om aftenen, hun svarer mig [...]. Første gang, jeg møder hende, der siger hun: "Du skal slet ikke forklare, hvad der er sket i dit liv, jeg har læst din sag". Det der med, at man ikke skal til at fortælle sit liv på ny hver evig eneste gang.

Der er således stor forskel på relationen, og med Lauras nye sagsbehandler er der ikke er samme kemi, da hun "er totalt forvirret". Skiftet i sagsbehandler fra en, som de unge har en god kemi med til en, som de føler sig langt mindre trygge ved, skaber usikkerhed og betyder, at de unge ofte trækker sig fra relationen og dermed ikke opsøger sagsbehandler for hjælp og støtte. De vil hellere klare sig uden at kontakte sagsbehandler, hvis de har dårligere erfaringer med den sagsbehandler, de har.

Kontaktpersoner er en anden gruppe af professionelle, som mange af de unge har relationer til. I modsætning til sagsbehandlere fylder kontaktpersoner meget i de unges fortællinger. Det er kontaktpersoner under de unges anbringelse, men også under deres efterværn, og særligt fylder fortællingen om kontaktpersonen meget, når det har været en kontinuerlig og stabil relation i den unges anbringelse, som den unge kender godt. Nogle relationer er af en sådan karakter, at de fortsætter efter endt efterværn, hvorved relationen vedbliver og bliver ekstra betydningsfuld for den unge. Relationerne til kontaktpersoner er meget forskelligartede, og det er også forskelligt, hvilke personer der bliver kontaktperson. For nogle unge er der tale om kontaktpersoner fra en kommunal eller privat indsats, for nogle er kontaktpersonen en fra den unges omgangskreds, og for andre er kontaktpersonen en voksen fra anbringelsesstedet.

Laura på 21 år var skeptisk overfor at skulle have en kontaktperson i sit liv. Hun fortæller om sin skepsis omkring ordet "støttekontaktperson":

Jeg hader ordet støttekontaktperson, det lyder simpelthen så dumt. Men der var jeg så heldig, at det er min plejemor... fordi jeg sagde, jeg skal kraftedeme ikke have flere kommunemennesker ind i mit liv mere end højest nødvendigt.

At kontaktpersonen er Lauras plejemor betyder, at relationen er langt mere fleksibel, end den nok havde været, hvis det havde været til en kontaktperson, som Laura ikke havde anden form for relation til. Laura fremhæver, at hun nogle gange fortsat overnatter hos plejeforældrene, som hun betragter som sine forældre, og at de ikke har et skematisk udgangspunkt for at mødes, men at de naturligt bibeholder den relation, som de har opbygget under Lauras anbringelse.

Af flere unge, som tidligere har været anbragt, fremhæves det, at det har været svært, når de ikke kunne få en kontaktperson fra deres tidligere anbringelsessted, eksempelvis hvis de har skiftet kommune, efter de har forladt anbringelsen. Nogle unge fortæller, at de med vilje er blevet boende i kommunen, hvor de var anbragt, udelukkende for at kunne få en kontaktperson fra deres anbringelsessted og således en, som de har kendskab til. De unge er dermed bevidste om vigtigheden af at have stabile voksne i deres liv og udarbejder selv strategier for, at det kan lykkes, når systemet ikke understøtter deres behov.

Karoline på 25 år fortæller således, at hun efter anbringelsen bevidst har bosat sig i samme by, hvor døgninstitutionen lå, netop for at hendes kontaktperson fra institutionen kunne følge hende først gennem udslusningsboligen og siden videre, da hun flyttede ud i egen lejlighed, som efterværnsstøtte. For Karoline var det en proces at vænne sig til at bo for sig selv og tage vare på sig selv, hvilket kontaktpersonen var afgørende for. Hun fortæller:

Det var første gang, jeg havde mit eget sted. Og skulle sørge for mine egne regninger og finde ud af, hvordan det ene og det andet fungerede. Og jeg var bare helt lost med, hvordan det fungerede, men hun [kontaktpersonen] var der heldigvis, dengang jeg stadig boede på udslusning, hvor hun blev tilknyttet udslusningen, og hjalp mig med, hvordan man håndterede forskellige regninger, og hvad man skal holde øje med og... Hun lærte mig PBS. Så den var ret nem at overskue. Og hun kom og besøgte mig, sådan 1-2 gange om ugen alt afhængig af, hvordan jeg havde det. Hun sikrede sig, at jeg boede fint nok, og jeg havde mad og ikke manglede nogen regninger eller gik i gæld.

At kunne mestre pligter og gøremål såsom at strukturere hverdagen og få betalt sine regninger, fremhæves af flere unge som centrale fokuspunkter i kontaktpersonsrelationen. Samtidig påpeger de unge, at det er vigtigt, at kontaktpersonen ikke alene har et praktisk fokus, men også tør gå de unge på klingen. En kontaktperson skal turde gå bag om den facade, som nogle unge forsøger at opretholde og ikke blot lade sig spise af med et "det går godt nok". Flere fremhæver, hvor centralt det er, at kontaktpersonen virkelig interesserer sig for den unge og støtter den unge i de (hverdags-)udfordringer, der er, også selvom den unge umiddelbart ikke ønsker at tage hånd om disse.

Kontaktpersonerne indtager således forskellige roller i relationen til de unge. De kan dels støtte de unge i at strukturere hverdagen og få styr på økonomien, dels de kan hjælpe med svære tanker, venskaber og andre relationer og derved være en form for "ledetråd"

i forhold til livskompetencer. Sara på 18 år fremhæver kontaktpersonens rolle i forhold til, at hun får styr på sine tanker:

Så har min kontaktperson været god til at snakke med mig. Det der med, at når jeg har for meget i hovedet, så har jeg brug for at læsse af. Og så hjælper hun mig med at placere indtrykkene, eller hvad man siger. Og sortere, hvad der ikke skal være. Hvad jeg nok burde huske, og hvad jeg nok ikke skal huske.

Flere af de unge anser således deres kontaktpersoner som afgørende for deres hverdagsliv og trivsel. Det er dog ikke alle, som alene har positive erfaringer med kontaktpersoner. Særligt det at have mange skiftende kontaktpersoner opleves opslidende og gør, at den unge ikke får den relation til kontaktpersonen, som er afgørende for, at personen bliver en hjælp og støtte. Ud over den store omskiftelighed mens de har ordningen, så peger flere af de unge på usikkerheden omkring, at de under alle omstændigheder mister kontaktpersonen, når deres efterværn afsluttes. Carla på 21 år fortæller, at det var voldsomt, da hendes efterværn sluttede. Hun fortæller: "Der mistede jeg både min plejemor som kontaktperson, men jeg mistede også min psykolog igennem 5 år". Nogle unge får tildelt en ny kontaktperson – eller bostøtte – ved overgangen til voksensystemet, selvom de ønskede at bibeholde den kontaktperson, som de allerede kendte. Sådanne skift i professionelle alene som resultat af, at den unge skifter system, forøger ikke alene mængden af professionelle i de unges liv, men gør også, at de oplever, at deres relationer ikke bliver anset som værdifulde. Dette opleves af flere som et paradoks, da formålet med kontaktpersoner ofte netop er hjælp baseret på relationsdannelse.

En sidste form for relationer til professionelle, som fylder i nogle unges fortællinger, er deres relationer til voksne, som de møder i forskellige former for gruppetilbud eller tilbud tilknyttet frivillige organisationer. Disse relationer er for nogle unge meget vigtige, men ofte er de der i mere afgrænsede perioder, og relationerne er ikke på samme måde som i forhold til kontaktpersoner præget af en frygt for at miste dem. Disse former for relationer fremstår som mere fleksible og ikke bundet op på samme forvaltningsmæssige struktur som sagsbehandlere og kontaktpersoner. At der fremgår en større usikkerhed i fortællingerne om sagsbehandlere og kontaktpersoner kan imidlertid også skyldes, at de unge i højere grad oplever sig i en form for afhængighedsrelation til disse, da de netop gennem deres forvaltningsmæssige position kan være vejen til ydelser, støtte og tilbud for de unge.

5.3 Relationer til jævnaldrende

Relationer til jævnaldrende er vigtige for de fleste unge. Især fire tematikker står frem. For det første fortællinger om at have et begrænset antal venner, for det andet udfordringer med og behov for at skabe tætte og fortrolige venskabsrelationer, der kan bruges som en form for familiær ressource for den enkelte, for det tredje handler fortællinger om, hvordan man skaber nye venskaber, og for det fjerde om vigtigheden af kærlighedsforhold.

Flere af de unge fortæller, at de ikke har et stort netværk af jævnaldrende. Simon på 26 år fortæller:

Jeg har haft en masse gode venner. Jeg har bare det problem, at eftersom jeg har flyttet så meget rundt igennem min opvækst, så er mine venskaber blevet lidt præget af det. Så selvom jeg finder gode venner, så så snart jeg flytter et andet sted hen, og der kommer lidt for langt imellem os, så har jeg svært ved at holde kontakten.

En del af årsagen til, at Simon i dag ikke har et stort netværk og mange venner, er, at han har haft en opvækst præget af mange flytninger og stor ustabilitet. Mikkel på 20 år fortæller, at han ikke har en stor omgangskreds, og at han ikke "er den mest sociale person i verden". At han bruger sin tid foran computeren, men her indgår han imidlertid i virtuelle relationer omkring computerspil, og han har et par venner, han spiller med. Især spiller han meget med sin barndomsven, som han "har kendt lige siden det gamle bosted". Flere af de interviewede unge mænd fortæller, at de ligesom Mikkel bruger tid foran computeren. Både som et aktivt tilvalg af et online fællesskab og for nogle også begrænset adgang til andre former for fællesskaber.

De unge vælger til tider selv at trække sig fra sociale relationer. Det kan skyldes oplevelser af nederlag, herunder mobning. Ligesom Rune på 24 år fortæller nogle af de unge, at deres begrænsede antal venner hænger sammen med, at de har svært ved at have tillid til andre. Rune fortæller:

For at være ærlig har jeg ikke rigtig nogle venner lige nu. Der er sket alt muligt i min tid, hvor jeg har knyttet mig til nogen, som jeg troede, jeg skulle være venner med resten af livet, for så at miste dem og så igen blive endnu mere lukket. Så jeg har ikke rigtig venner, jeg er blevet meget bestemt om, hvem jeg vil have, og hvis de så er på en måde, jeg ikke bryder mig om, eller gør ting, jeg ikke bryder mig om, får de ikke lov til at komme så tæt på, at de bliver mine venner.

Runes tidligere erfaringer og skuffelser gør, at hvis han skal indgå i en venskabsrelation, skal den være helt særlige, og han stiller høje krav til, hvad der skal karakterisere relationen.

Venskabsrelationer skal ofte kunne noget særligt for de unge. Mange taler om, at de har få relationer, men dem, de har, er til gengæld meget tætte og fortrolige relationer, en form for selvvalgt familie. Oliver på 18 år fortæller eksempelvis, at det er hos vennerne, han søger støtte og hjælp, frem for hos familien eller kommunen. Han fortæller:

Jeg har det meget med, jeg gider ikke rigtig vise noget, hvad kan man kalde det, svaghed. Eller hvad jeg kan kalde det. Jeg gider ikke vise, at jeg er udfordret over for min familie. Og heller ikke rigtig over for kommunen, for at være helt ærlig. Så jeg tager den lidt med mine venner, fordi det er lidt mere... De kan tage det lidt mere personlige, og der kommer ikke til at være nogen konsekvenser, ud over at jeg siger det til dem. Det kommer der lidt til at være med familien, og så kommer jeg til at høre på det. Eller hvis det er kommunen, så kommer der til at komme en eller anden konsekvens for det.

Det er en lille selekteret flok, som Oliver føler sig fortrolig med, og tilsvarende fremhæver Anne på 25 år, at hendes veninde udgør det primære relationsfundament: "Mine veninder

er min familie. Jeg ville sagtens kunne cutte mine forældre af og så kun have mine venner". Hun fortæller videre, at hun tidligere har været fokuseret på at skabe sig et stort socialt netværk, for at det kunne udgøre en form for socialt sikkerhedsnet:

Jeg har ikke mange venner, men dem jeg har, er det tætteste jeg har. Og jeg har også lært nu her, som jeg er blevet voksen, at det er okay ikke at have 8.000 venner. At mine 5 venner så bare er der altid. Jeg går rigtig meget op i, at man har gensidig respekt, og at man er der for hinanden, når man har brug for det. Og det er dem, jeg har nu. Men jeg har også brugt mange år på at sortere fra. Fordi jeg ville jo bare gerne have så meget, som jeg overhovedet kunne få. Fordi hvad nu, hvis nogle af dem gav slip, hvem havde jeg så?

Det fremgår tydeligt af Annes fortælling, at der er en social skrøbelighed i hendes fortælling om venskaber, som genfindes i flere af de andre unges fortællinger. Det handler ikke kun om at have venner eller ikke have venner, men at de venner, man har, udgør den eneste omsorgsfulde og fortrolige relation, som de unge har adgang til – særligt, hvis de ikke har kontakt til primære omsorgspersoner i form af voksne fra anbringelsesstedet eller biologiske forældre.

Der fremgår til tider strategier i de unges fortællinger i forhold til, hvordan de kan skabe sig et større netværk, også til unge, som ikke er en del af gruppen af unge, der har været anbragt. I nogle unges fortællinger fremgår der en tydelig skelnen mellem unge, der har været anbragt, og unge, der ikke har, og der er en særlig værdi i at skabe relationer til unge uden anbringelseserfaringer. Klara på 20 år fremhæver, at flere unge med anbringelsesbaggrund bør introduceres til forskellige fritidsinteresser og interessefællesskaber såsom strikke- og bogklubber, hvor de kan møde andre mennesker, således de ikke kun møder andre med anbringelsesbaggrund, for: "Bliver man ved med at hænge fast i det samme, rykker man sig heller ikke ud af det, og jeg synes ikke, det er min identitet, at jeg har været plejebarn. Jeg er så meget mere end det". Hun fortæller, at unge sagtens kan mødes på tværs af forskellige opvækstbaggrunde, og der kan opstå venskaber, når man opdager, at "en person, som har haft den her perfekte kernefamilie, man altid har drømt om... Jeg synes, det er sjovt den måde, at vi stadigvæk kan minde utroligt meget om hinanden, men være fra så forskellige punkter i vores liv".

Selvom det kan være befriende at møde unge, der ikke har en anbringelseshistorik, fremhæves det også som rart at være sammen med andre med en lignende historie. Det at være sammen med andre tidligere anbragte giver flere af de unge en oplevelse af at være der for hinanden og betyder, at der er en fælles erfaring at trække på og spejle sig i.

For nogle kan det dog blive en udfordring at omgås andre unge med lignende fortællinger, når de fælles erfaringer skaber udfordringer, som kommer til at fylde for meget i nære venskabsrelationer eller et kærlighedsforhold. Carla på 21 år fortæller, at hun har vanskeligt ved at bruge kæresten som én, hun kan læsse af på, da han har sine egne udfordringer at kæmpe med:

Jeg vil ikke lade mine problemer gå ud over ham. Og jeg siger også til ham, fordi han har det nogle gange med at læsse af på mig, så siger jeg til ham, at det vil jeg ikke have, at han skal. Fordi begynder han at læsse for meget af på

mig, og jeg får for meget på mine skuldre igen, så knækker jeg sammen. Så jeg har sagt ham, at han skal bruge den, altså han er jo selv inde over psykiatrien lige nu, at han skal bruge den psykiater eller hans mor, og så bruger jeg min egen mor, hvis jeg synes, noget er svært. Fordi jeg kan simpelthen ikke bære mere på mine skuldre end det, jeg har nu.

At det kan være vanskeligt at indgå i relationer, hvor man forventes at bære andres udfordringer, kan således være en stor udfordring, særligt når man som ung har sine egne udfordringer. Carla fortæller her med udgangspunkt i et kærlighedsforhold, men flere af de andre unge fortæller lignende fortællinger med udgangspunkt i bekendtskabs- eller venskabsrelationer. De fortæller, at de i disse relationer må overveje ikke at komme til at føle sig presset og giver mere i relationen end det er muligt for selv at kunne være i relationen. I de tilfælde risikerer venskabsrelationen at forværre den unges skrøbelighed frem for at være en værdifuld ressource.

5.4 Opsamling: Oplevelsen af at høre til

Dette kapitel sætter fokus på de unges relationer til primære omsorgspersoner, professionelle og jævnaldrende. Samlet set peger fortællingerne i retning af en stor kompleksitet i forhold til at have og skabe relationer, hvem end disse relationer er til.

På den ene side fremhæver de unge ofte behovet for og glæden ved nære relationer. De taler om støttende relationer, der er "guld værd" og vigtigheden i at have fortrolige relationer, som de unge kan åbne sig over for, når de oplever udfordringer i hverdagslivet. De fremhæver også, at de ikke-biologisk skabte nære relationer er centrale for dem, idet de sjældent kan bruge forældrene som de ressourcepersoner, de oplever, at andre kan. Derfor er de ekstra afhængige af den støtte og omsorg, som de kan finde hos andre, hvilket især er anbringelsessteders voksne eller kontaktpersoner. Det kan imidlertid også være hos eksempelvis en kærestes familie.

På den anden side fremgår der af fortællingerne imidlertid også en stor usikkerhed omkring relationerne. De unge taler ofte om en usikkerhed eller ligefrem en skepsis i forhold til at skulle danne relationer og føle sig tryk i disse. De har ofte oplevet skift i personer, der har en stor indflydelse på deres liv, og følgelig er de blevet tilbageholdende med at binde sig til nye eller åbne op for mennesker, således at de kan få en støttende og omsorgsgivende rolle i de unges liv. Det gælder, hvad enten det handler om omsorgsgivere eller jævnaldrende. De fortæller også, at det ikke nødvendigvis kun er dem, der trækker sig fra at indgå i nære relationer, men at de eksempelvis på baggrund af opvæksten i anbringelse ikke har dannet nær relation – eller "connection" – med deres biologiske forældre. Til tider kan de biologiske forældre også finde på direkte at trække sig fra den støttende og ansvarshavende rolle i forhold til de unge, idet forældrene oplever, at de unge ikke længere er deres ansvar. De unges liv er ude af forældrenes hænder og lagt over på det sociale system.

De nære relationer er centrale, idet de unge herved kan danne bånd og tilhørsforhold i forhold til deres nærmeste omgivelser. At danne bånd til de nære omgivelser er med til at skabe en fundamental sikkerhed og tryghed for den enkelte og følelsen af en rød tråd, der rækker tilbage og frem i tiden. For nogle af de unge er dette bånd tydeligt, idet de fortæller, at de eksempelvis har fundet sig til rette hos deres plejeforældre, og det er her, de hører

til. Andre fortæller, at de har en nær kontaktperson, som de er fortrolige med og har en nær relation til. Der skabes nogle familiære bånd, som er centrale, men herudover er det også vigtigt med de brobyggende bånd og altså herved bånd, som rækker ud til nye fællesskaber, som giver den enkelte oplevelsen af at høre til i det omgivende samfund også.

Flere af de unge fortæller, at de udfører frivilligt arbejde, har et fritidsjob og går til fritidsaktiviteter, som er med til at skabe de brobyggende bånd til deres sociale omgivelser. Hermed væves de unges liv ind i deres lokalsamfund. Samtidig er der dog også mange af de unge, der fortæller, at de ikke rigtig indgår i venskabsgrupper og ofte sidder hjemme og eksempelvis spiller computer. At spille computer er i sig selv ikke en udfordring, men hvis det kommer til udtryk som en tilbagesøgning fra de sociale omgivelser, udfordrer det potentielt set den unges mulighed for at indgå i relationer med andre, og det udfordrer de unge, som i forvejen har et spinkelt socialt netværk.

At danne bånd med og bygge broer til de nære sociale omgivelser er følgelig centralt for de unges oplevelse af at høre til. Relationer som et centralt omdrejningspunkt i de unges liv fremstår tydeligt gennem de unges fortællinger, og eksempelvis taler de ikke om begrebet "efterværnsindsats" eller lignende, men om relationer. Det er heri, at den enkelte indsats måles på dens værdi for den unge. I den forbindelse er det vigtigt, at de unge oplever stabile og kontinuerlige relationer, og de udtrykker især glæde ved efterværnsindsatser, når de oplever videreførte relationer fra deres anbringelse, som de har opbygget en fortrolighed med. Det er dog ikke nødvendigvis sådan, at stabilitet og kontinuitet i sig selv fører til fortrolighed i en relation. Eksempelvis peges der på, at en ung sagtens kan have vokset op hos en plejefamilie, men at der i denne plejefamilie ikke findes en fortrolig relation, og at den unge ikke nødvendigvis føler sig "hjemme" i familien, men dog kan se en værdi i, at relationen videreføres som efterværn, for hvis relationen ikke er til stede, hvad findes der så?

6 Bolig, uddannelse, arbejde og økonomi

Omdrejningspunktet i dette kapitel er de unges fortællinger om bolig, uddannelse og arbejde med fokus på, hvad de fremhæver som vigtigt for en god overgang til voksenlivet. Som vi har berørt i de foregående kapitler, er de unges samlede trivsel og udvikling hen mod et selvstændigt voksenliv afhængig af en række forhold og kan oftest ikke isoleres til enkeltstående faktorer. De unges boligforhold, uddannelsesforløb og arbejds erfaringer må nødvendigvis ses i sammenhæng med de unges øvrige livsvilkår såsom deres hverdagsliv og mentale helbred, deres møde med systemet, samt hvilke netværk og relationer de er omgivet af og kan trække på.

Samlet set peger fortællingerne på, at de unge ofte har et ambivalent forhold til at bo for sig selv i egen bolig. At have sin egen bolig er på den ene side ensbetydende med, at de unge kan bestemme over sig selv og opleve en frihed, som ofte har været ønsket gennem deres opvækst. På den anden side følger der dog en masse forventninger og krav med til det at have egen bolig, der bl.a. sætter fokus på voksenlivet og dets ansvar. De unge skal betale husleje, sørge for madlavning og lignende praktiske opgaver, der muliggør det at være i egen bolig. Desuden bliver boligen ikke nødvendigvis det forventede hjem, hvor den unge oplever en tryghed og stabile rammer.

At de unge oplever en tryk base og stabile boligforhold er bl.a. centralt for, at de oplever et fundament og en motivation for at kunne tage en uddannelse. De unge har ofte en ustabil skolegang bag sig med stort fravær i folkeskolen og en række skoleskift, og det generelt at føle sig tryk er derfor vigtigt. Når de unge fortæller om skoleerfaringer og uddannelsesforhold, fremstår selve det at indgå i uddannelsessystemet på mange måder som vanskeligt og fremmed for dem. For en del er det svært at tilpasse sig såvel det faglige som det sociale. Der er dog flere fortællinger, hvor de unge klarer sig godt i uddannelsessystemet, men disse unge synes dog stadig at opleve, at det at indgå på en uddannelse er fremmed og krævende.

6.1 Bolig

Boligen danner et betydningsfuldt udgangspunkt for hverdagsliv og trivsel. De unges fortællinger viser, at det er mere end blot et fysisk sted, hvor de opholder sig, har deres ejendele, spiser og sover. Boligen er et sted, hvor man skal føle sig tryk og hjemme. Det betyder, at stabilitet omkring boligforhold er vigtig, så boligen fungerer som en base, hvor de unge kan finde ro og slappe af og som en base for deres øvrige hverdagsliv. Fortællingerne afspejler et ønske om at føle et tilhørsforhold, hvilket kan skabes igennem en bolig, som den unge er glad for.

Sammenlignet med mange jævnaldrende oplever de unge i anbringelse, at overgangen ved det 18. år samtidig markerer en potentiel ændring i deres boligsituation. Det opleves af dem som en væsentlig ændring på et ofte sårbart tidspunkt i deres liv, hvor der stilles øgede krav til dem om selvstændighed og valg af uddannelse. Flere af de unge udtrykker modsatrettede følelser omkring at bo alene. På den ene side er der et stort ønske om frihed til at leve et selvstændigt voksenliv; på den anden side er der en frygt for ikke at kunne

klare sig selv og stå alene. Flertallet af de unge fortæller, at de som 18-årige ikke oplevede sig klar til at bo alene.

Flere af de unge har gode erfaringer med at modtage efterværn, så de kan blive boende på deres anbringelsessted, men en del fortæller også, at de senere pludseligt mister dette i form af videreført anbringelse. Laura på 20 år fortæller:

Jeg fik lov til at bo ved min plejefamilie, efter jeg blev 18, fordi jeg kom direkte hjem fra efterskole. Jeg stod og skulle flytte hjemmefra, og jeg skulle starte på uddannelse. Det var lige mange ting oveni hinanden, og det kunne kommunen godt se til allersidst. Så... jeg fik lov til at blive [hos plejefamilien], men jeg skulle ud hurtigst muligt.

Laura fortæller videre, at hun ønskede at "lande; komme hjem fra efterskole, starte på uddannelse, blive 18, men det mente de [kommunen] ikke". Hun oplevede, at hun "stressede rundt", og at det var "totalt kaos". Laura oplevede det som et pres at skulle bo for sig selv, mens andre af de unge oplever et stort ønske om at bo for sig selv. Peter på 26 år fortæller:

Peter: Op til [at fylde 18 år] var jeg forholdsvis klar til at flytte ud. I mit sind skulle jeg bare ud i samfundet, finde mig et arbejde og være – ja, bare være normal.

Interviewer: Så du havde også lyst til at flytte i egen lejlighed?

Peter: Ja, det havde jeg villet i lang tid. Om jeg var klar, det var så et andet spørgsmål. Men man tager bare en dag ad gangen.

For nogle unge fungerer det således godt at flytte efter endt anbringelse. Flere får hjælp til at finde en bolig og får tilknyttet en kontaktperson i starten. Dette sætter de pris på, da det kan være vanskeligere at bo alene, end de regnede med. Carla på 21 år fortæller:

Det var egentlig sådan, at jeg fik valget om at blive boende, til jeg blev 23, eller jeg kunne vælge at flytte hjemmefra. Men stadigvæk have efterværn. Og så sagde jeg egentlig dengang – og det fortryder jeg godt nok – at jeg gerne ville flytte hjemmefra, men at jeg fortsat gerne ville have det der efterværn og stadig være godt knyttet til Mette [plejemor] og sådan noget der.

Carlas plejemor blev hendes kontaktperson, da hun som 18-årig flyttede i egen lejlighed. For Carla var det afgørende, at det var plejemor, som fortsat støttede hende, da hun flyttede i egen lejlighed. Det fremgår af Carlas og Peters fortællinger, at selvom de unge som 18-årige kan have et ønske om at bo for sig selv og stå på egne ben, er det ikke sikkert, at de er klar til det, når de først får deres egen bolig. De modstridende ønsker og oplevelser kan skyldes omgivelsernes forventninger og italesættelse af, at anbragte unge som 18-årige bør bo selv, samt de unges eget ønske om at bo selv, samtidig med at de kan have tvivl om, hvorvidt de er klar til det. Som det fremgår af Carlas fortælling, er det ofte en proces for de unge at kende til deres egne behov i forbindelse med at skulle bo for sig selv og eksempelvis skulle forlade anbringelsesstedet. Carla peger således på, at hun i tilbageblik gerne ville være blevet boende, men det er først, når de unge har prøvet at bo alene, at de egentlig ved, hvad det indebærer. De kan frygte, hvad det vil have af konsekvenser, hvis de vælger at flytte for sig selv. I nogle tilfælde har de haft mulighed for at flytte tilbage

til anbringelsesstedet, hvis de fandt ud af, at de ikke ville bo alene alligevel, men typisk er der ikke mulighed for at komme tilbage, når de først er flyttet.

Det er således ikke et spørgsmål om, at den unge ved 18 år enten er klar til at bo alene eller ikke er. De oplever ofte konfliktende ønsker og behov i forhold til, hvad de i praksis er klar til. Ligesom for deres jævnaldrende bør udflytningen til egen bolig ske som en del af en længerevarende proces, hvor den unges ønsker og behov sættes i centrum. For at trives i egen bolig er det vigtigt, at den unge er klar til og bliver aktivt støttet i at etablere sin bolig som en tryk base.

6.2 Usikre boligforhold og hjemløshed

Som ovenstående analyse afspejler, er der stor forskel på, hvor stor sikkerhed og stabilitet der er i de unges boligsituation. I forbindelse med, at de skal etablere sig i egen bolig, fortæller flere, at de har boet forskellige steder, og en del fortæller om periodevis usikre boligforhold, hvor de bor midlertidigt hos venner og familie. Det er mere reglen end undtagelsen, at de unges boligsituation, efter de fylder 18 år, er omskiftelig og usikker. Dette kan der være flere årsager til. Det kan skyldes den tidsbegrænsning, der eksempelvis findes i kommunalt anviste boliger som en del af et efterværn. De unge oplever ofte at skulle flytte med kort varsel, og derfor ser de sig nødsaget til at tage de boliger, der er tilgængelige for dem på et presset boligmarked. De kan derfor ende i en bolig, hvor eksempelvis boligens kvalitet eller husleje medfører, at de hurtigt må flytte igen. Desuden er de i forhøjet risiko for at stå helt uden bolig, hvis de eksempelvis mister deres bolig og ikke let har adgang til en ny. De har sjældent adgang til et støttende voksen-netværk såsom forældre, de kan flytte ind hos i perioder, hvor de oplever usikre boligforhold.

Flere af de unge fortæller, at de på grund af efterværnet bor med en udløbsdato eller en deadline for, hvornår de skal videre, og at deres situation og (manglende) udvikling betyder, at de ikke kan blive i deres efterværn. Selvom jævnaldrende unge også i vidt omfang oplever usikre boligforhold i ungdomsårene, peger flere af de unge på, at der er en væsentlig forskel på dem og andre unge. Andre unge kan nemlig i reglen flytte hjem til deres forældre eller få støtte fra deres familie, hvis deres boligforhold i en periode er usikre, men den mulighed har flertallet af de interviewede unge ikke.

På baggrund af fortællingerne er der stor forskel på, om de unge kunne få lov at blive i deres anbringelse efter det 18. år, og hvor længe anbringelsen er blevet forlænget. Nogle af de unge fortæller, at overgangen til egen bolig kommer for tidligt og for pludseligt i forhold til, hvad de var klar til. Samtidig var kontrasten for stor i forhold til den støtte, de havde på anbringelsesstedet. Frederik på 20 år boede på en døgninstitution, da han fyldte 18 år, og fortæller:

Op til at jeg blev 18 år, så begyndte min kontaktpædagog at fortælle mig om efterværn. Jeg forstod det sådan, at fordi jeg var velfungerende, klarede mig godt i skolen og socialt, og jeg havde ingen problemer med hverken stoffer eller kriminalitet, så kunne de godt tænke sig, at jeg flyttede ud. Det havde jeg det overhovedet ikke godt med, jeg kunne virkelig godt lide det sted, jeg var anbragt.

Frederik fortæller videre, at han betragtede døgninstitutionen som sit hjem, og det var især det tilknyttede personale, han ikke ønskede at flytte væk fra. Han får senere at vide, at han kunne få efterværn og få lov at blive boende "på den betingelse (...), at jeg blev på min ungdomsuddannelse. Så da jeg droppede ud af min ungdomsuddannelse, mistede jeg det privilegie". Frederik fortæller, at der ikke var enighed omkring beslutningen blandt de professionelle omkring ham:

Så vidt som jeg havde forstået, var det sagsbehandler og kommune, der havde besluttet det, selvom jeg havde været til psykolog og fik erklæret en mellem-svær depression, og han sagde, at det ville være meget dårligt for mit mentale helbred, hvis jeg blev tvunget til at flytte, men det betød ikke særlig meget for deres holdning. Jeg ved, at min kontaktpædagog pressede på med, at jeg skulle have lov til at blive, men så snart jeg ikke var på den ungdomsuddannelse, var det noget med, at de ikke så nogen udvikling hos mig og ikke nogen grund til, at jeg skulle bo [på institutionen].

Frederik oplever, at han på trods af sin depression og deraf manglende overskud til at blive på sin uddannelse bliver smidt ud af døgninstitutionen. Han ender med at flytte fra institutionen uden en anden fast bolig og ender følgelig i hjemløshed. Han bor i en længere periode hos familie og venner, inden han får plads på et kollegie, og siden får han sin egen lejlighed. Andre af de unge fortæller også om periodevis at overnatte hos venner og familie, og at konfliktyldte forhold til eksempelvis forældre og kæresten har betydet, at de har flakket rundt og overnattet hos venner og veninder. Som følge heraf har nogle af de unge i perioder endt i hårde miljøer med stoffer og vold.

Ligesom Frederik oplevede Anne på 25 år også, at hun blev smidt ud fra sit opholdssted som 22-årig. Hun fortæller: "Så sagde kommunen "nu skal du flytte, vi har fundet en lejlighed, og vi har opsagt [den anden bolig]. Der er en måned, så flytter du"". Herved fremgår det ikke som en beslutning, hun blev inddraget i. Hun har siden boet i egen lejlighed med støtte fra en støttekontaktperson, og det betyder meget for hende, at det er hendes egen lejlighed, og at hun selv kan bestemme, hvor længe hun vil bo der.

I forhold til, at boligens kvalitet og reglement kan føre til boligskit, fortæller Klara på 20 år, at hun har afslået kommunens tilbud om en akutbolig. Hun måtte ikke have sin kat med, og hun står derefter på egen hånd i sin boligsøgning. Sammen med kæresten flytter hun derfor midlertidigt ind hos kærestens forældre. En anden af de unge, Carla på 21 år, fortæller, at dårlige boligforhold har medvirket til flere boligskit:

Vi [Carla og kæresten] flyttede rimelig meget dengang. Det var sådan lidt svært at skulle finde sig til rette, og den lejlighed, vi boede i før, var der skimmelsvamp i. Og det kunne vi jo selvfølgelig ikke bo i, når der var skimmelsvamp. Vi blev begge to pisse syge. Men så flyttede vi til [adresse på landet], og der begyndte jeg egentlig at få det godt igen, der var ro.

Flere af de unge fortæller, at udvalget af boliger kan være begrænset, der hvor de bor, og at de på grund af tidspres eller egen opsæthed efter at flytte får sagt ja til en bolig, der ikke passer til deres behov. Anne på 25 år bor på et tidspunkt i et bofællesskab sammen med fire andre unge, hvor hendes behov konflikter med de andre unges, hvilket

er stressende for hende. Hun bliver derfor til sidst så ivrig efter at flytte væk fra bofællesskabet, at hun takker ja til den første lejlighed, hun bliver tilbudt:

Hvis jeg altså skal tænke tilbage på det for 3 år siden, så ville jeg ønske, at der var nogen der havde sagt "ro på, det behøver ikke gå så stærkt, det her". Fordi den lejlighed jeg bor i, er lidt noget lort. (...) Der er mega lyd. Altså, når de går ude på opgangen, jeg har seng lige ud til opgangen, så er jeg nogle gange i tvivl om, om der er nogen, der er gået ind i min lejlighed. Og så bor jeg i en udsat opgang. Så den er fyldt med narkomaner og misbrugere, altså du ved. Og det er egentlig først noget, der er begyndt at irritere mig nu her, fordi vores opgang jo så altid lugter.

De unges usikre boligsituation, der ofte er præget af mange skift såvel i deres begyndende voksenliv som igennem deres opvækst, opleves som stressende for de unge. Det har medført, at det tiltagende er vanskeligt for dem at finde sig til rette i nye midlertidige boliger og skabe sig en tryk base, hvor de oplever sig hjemme. De oplever, at de står alene med deres boligudfordringer, og at deres handlemuligheder begrænser sig til at overnatte hos venner og familie eller på herberg.

6.3 Uddannelse

De unges erindringer om deres grundskoletid er ofte præget af stort fravær, manglende trivsel og faglige udfordringer. De har ofte oplevet et eller flere skoleskift, udfordringer med at koncentrere sig i undervisningen, mobning, hashmisbrug, eller at de har lavet "ballade" og ikke har følt sig motiverede for at følge undervisningen. Sofie på 19 år fortæller:

Jeg har aldrig været vild med skolen, men lige så snart jeg så ikke har været i skolen, så har jeg savnet at gå i skole. Og så ja, så tror jeg bare, jeg havde jo mange problemer dengang, altså jeg havde meget en attitude. Så jeg tror – jeg ved, det er derfor, jeg blev smidt ud af alle skolerne. Du kan jo ikke snakke tilbage til en lærer, og jeg gjorde det til alle.

Interviewer: Kom du på en god skole til sidst, hvor du havde lyst til at færdiggøre 9. eller 10. klasse?

Sofie: Ja, men det var så også en skole, hvor du kun skulle være der to gange om ugen, så det var meget nemt.

Ligesom Sofie fortæller flere af de unge, at skiftet til en specialskole gav dem en ramme og en støtte, som betød, at de kunne trives socialt og fagligt i deres skolegang. Enkelte af de unge fortæller, at deres skolegang før deres anbringelse var præget af fravær og manglende støtte i hjemmet til skolearbejdet, mens dette ændrede sig efter anbringelsen, hvor de fik støtte til at indhente faglige huller og få en afgangseksamen. For nogle af de unge skyldtes deres udfordringer i grundskolen ikke manglende faglige evner, men sociale udfordringer, manglende motivation og manglende skolestøtte i hjemmet. For andre unge betød kognitive udfordringer imidlertid, at de ikke kunne følge med fagligt, og derfor kom de langt bagud i skolen. En lille gruppe af unge fortæller, at et omfattende misbrug af hash har haft store negative konsekvenser for deres indlæring i grundskolen.

Disse faglige mangler spiller ind på, hvilke erfaringer de unge har videre i uddannelsessystemet. De fleste af de unge har gjort sig erfaringer fra flere forskellige uddannelser og haft studiepauser undervejs, mens enkelte andre har fulgt en mere lige vej, hvor de er gået direkte fra grundskole til ungdomsuddannelse og videre til en videregående uddannelse. Peter og Signe har begge gået på gymnasiet og derefter på universitetet. De fortæller, hvordan det var en særlig tid, hvor de skulle finde sig til rette socialt, lære sig selv at kende og afprøve sig selv på nye måder, socialt og fagligt. Signe på 26 år fortæller:

I gymnasiet får jeg lidt en frisk start. (...) Jeg har da helt klart nogle issues, det er mest pigerne, jeg clasher med af en eller anden årsag. (...) Så starter jeg på universitet efter gymnasiet og møder nogle mennesker, der er mere fordomsfri. Jeg starter i noget rusvejledning, som er en samling mennesker, der er ret meget ligesom mig. Nogen, der måske ikke faldt til i gymnasiet, nogen, der er blevet drillet lidt og gerne vil lære sig selv og hinanden at begå sig socialt.

For Signe bliver det at komme på universitetet et vigtigt vendepunkt for hende socialt, da hun her oplever at blive inkluderet i et fællesskab i mødet med andre unge, som kan spejle nogle af hendes egne oplevelser. For andre af de unge fylder både sociale og faglige udfordringer i deres møde med uddannelsessystemet, og de fortæller om uddannelsesforløb, der er præget af brud og nørklede veje hen imod uddannelser, som de kan gennemføre. Enkelte af de unge udtrykker, at de ikke har den store lyst til at tage en uddannelse; at de helst vil hoppe den del over og arbejde sig frem til det, de gerne vil i fremtiden. De unge fortæller om at droppe ud af uddannelser med årsager som "jeg var ikke klar", "det var ikke lige mig", eller "det fungerede bare ikke". Det kan være svært for de unge selv at sætte en præcis finger på, hvorfor forskellige uddannelser ikke har fungeret for dem. Generelt ses imidlertid et mønster blandt de unge, der får afprøvet lidt forskelligt, at de senere ender på en uddannelse med et indhold, der føles rigtigt, og som giver mening for dem. Frederik på 20 år er droppet ud af to ungdomsuddannelser og fortæller:

Igennem folkeskolen har jeg klaret mig super godt, jeg har fået rene 12-taller. Så jeg vidste, at det ikke havde noget med mine faglige evner at gøre, jeg vidste, at det ikke var mine faglige evner, der holdt mig tilbage, så jeg begyndte at tænke: "Hvad fanden er det så?"

Frederik fortæller, at han finder ud af, at det skyldtes en blanding af manglende interesse i det faglige, og at han oplevede ikke at passe ind i det sociale miljø. Han fortæller:

Da jeg fandt ud af, at jeg hellere ville lave noget med mennesker, kom jeg på den her uddannelse. Jeg har fået lov til at komme ud i praktik, som har været en meget større motivation for mig, fordi jeg kommer ud i et område, hvor jeg bliver udfordret. Jeg har altid haft så nemt ved alt det faglige, men da jeg kom ud i praktik, var der et sted, hvor jeg kunne forbedre mig væsentligt og virkelig blev udfordret. Det har været så fedt.

De unges motivation er ofte central for, at de trives i deres uddannelser og gennemfører. De unge, som gennemfører deres uddannelser, er stolte af det, og flere fortæller, at de føler en særlig stolthed over at bryde med normen om, at tidligere anbragte ikke opnår uddannelse. Endvidere sammenligner de sig med deres familieophav, hvor der for flere

ikke er tradition for at uddanne sig. Simon på 26 år fortæller: "Jeg er den første i min familie, der nogensinde har gennemført en gymnasial uddannelse". Laura på 21 år har for nylig færdiggjort en uddannelse inden for sundhedssektoren og fortæller:

Jeg havde nok lagt et rimeligt stort pres på mine skuldre, da jeg starter på min uddannelse, for jeg er den eneste i min familie, der har taget en uddannelse, og der var jeg også sådan, for normalt så får man jo ikke hue på, men man kan godt få hue på alligevel, så det skulle jeg have. Jeg er den første i min familie, der har fået hue på, så det var jo en stor dag for mig den dag, jeg blev færdig.

Andre af de unge har ikke afsluttet deres uddannelser, og de belyser forskellige barrierer for at fastholde og gennemføre deres uddannelser. Disse barrierer er sjældent knyttet til én faktor, men er et samspil mellem forskellige faktorer i den unges liv, eksempelvis manglende skolegang eller psykiske udfordringer. Dårlige oplevelser med tidligere skolegang, med mobning og dårlige sociale relationer medfører utrygge rammer for læring og udvikling senere. Mikkel på 20 år fortæller:

Der er ikke rigtig nogle af mine skoler, der har været rare at være på. Der har været mobning, og især når man er den mindste, så er det ikke særligt sjovt. Det er tit den, folk går efter.

Interviewer: Er der nogle voksne, som tog hånd om noget af det?

Mikkel: De voksne var gode til at håndtere det, men det skete bare i så store mængder med flere unge, så der var meget at håndtere.

Interviewer: Går du med overvejelser om en ny uddannelse?

Mikkel: Lige nu går jeg den stille og rolige vej, hvor jeg skal i praktik [i et servicefag] til at starte med og så lige bygge mit selvværd op igen, og så vil jeg starte på uddannelse.

Mikkel udtrykker, at han gerne vil uddanne sig inden for et håndværksfag. De fleste unge drømmer ligesom Mikkel om at få en uddannelse, som de er glade for, og som kan føre dem til et job, som de ligeledes bliver glade for. De kæmper som Mikkel for, at det skal lykkes, også selvom flere af dem går igennem nederlag og starter på nye uddannelser.

6.4 Arbejde og økonomi

Erfaringer med arbejde fylder ikke så meget i de unges fortællinger som uddannelse. Flere af de unge har primært arbejdserfaring fra studiejobs, fritidsjobs eller praktik. Det betyder meget for de unge, der har et arbejde, at de arbejder med noget, der interesserer og motiverer dem. Sofie på 19 år har en sporadisk tilknytning til arbejdsmarkedet og fortæller:

Nu er jeg blevet mere med at arbejde, men tit så ender jeg alligevel med at sige op ikke? Og så få et nyt arbejde, du ved.

Interviewer: Ja, hvilken slags arbejde har du?

Sofie: Altså lige nu der har jeg jo ikke noget, men ellers så har jeg været tjener, tøjbutik, sådan lidt forskelligt. Jeg har også været nede i en klinik faktisk som

assistent. Jeg prøver bare en masse ting, fordi det er sådan, jeg tror, det er nemmest for mig at finde ud af, hvad jeg har lyst til i fremtiden. Hvad har jeg lyst til at blive.

For Sofie er det svært at finde det arbejde, hun har lyst til og som kan motivere hende, så hun ender tit med at sige op. Samtidig fortæller hun, at hun værdsætter den struktur, et arbejde giver hende, da det giver hende noget at stå op til om morgenen og afholder hende fra at gå ofte i byen. Hun fortæller:

[...] Det gør, at jeg bliver meget mere stabil. Du ved, så kan jeg ikke bare gå ud og drikke, så kan jeg ikke bare gå ud og gøre de der ting. Så vågne op og have noget, den følelse savner jeg.

De unge, som har et fast arbejde, fortæller, at de generelt er glade for den struktur, det giver til deres hverdag. For flere giver det også øget selvværd at være en del af en arbejdsplads. Klara på 20 år fortæller:

Jeg begyndte på produktionsskolen ude i [by]. Hvor jeg egentlig også gik og arbejdede som hjælper, og det var faktisk super hyggeligt. Og jeg elskede det super meget. Jeg var ikke så god til at være mødestabil, men når jeg så kom, så var jeg rigtig god til det, jeg gjorde. Det kan godt være, at jeg ikke er særlig god til at møde, men når jeg møder, så går jeg fandeme op i det, jeg laver. [Jeg har] Altid fået enormt meget ros også.

Det, at arbejdet giver anerkendelse, er en stor motivationsfaktor, men flere af de unge fortæller, at deres psykiske udfordringer kan gøre det svært at indgå på en arbejdsplads. Anne på 25 år, der har en autismespektrumforstyrrelse, fortæller, at hendes omgivelser antog, at hun ikke skulle have et arbejde, men skulle på førtidspension. Hun oplever disse antagelser om, hvad autister kan og er gode til, som fordomsfulde. Anne fortæller:

Så da jeg så gik i ressourceforløb til fleksjob, så blev jeg så afprøvet i de forskellige jobs, også Netto. Fordi at det var det bedste sted for mig, jo. Og der var jeg i 3 uger, så gad jeg ikke mere. Så kom jeg bare ikke, fordi hvad er meningen med det. Altså, i mit hoved, der skal alting give mening. Og det gjorde det ikke. Og så gik der så et halvt år, og jeg blev tilknyttet et fleksjob og skulle finde ud af, hvad jeg ville. Og vi var ude og se på [at arbejde på] folkeskoler, men der er ikke rigtig nogen, der vil have en autist ind, for man ved jo godt. Man har læst, hvad en autist er, altså. Det ville de ikke have ind.

Efterfølgende finder Anne et sted, hvor hun er velkommen indledningsvist 5 timer om ugen, og senere er hun gået op til 15 timer om ugen. Der er flere af de unge, der ligesom Anne har brug for at finde jobs, der passer til dem og de særlige udfordringer, de har.

For flere af de unge er det at have et arbejde også vigtigt for at få deres økonomi til at hænge sammen. Linea på 20 år fortæller om at få råd til at bo for sig selv:

Det [at få økonomien til at hænge sammen] er meget op ad bakke. Nu har jeg lige fået et job, så lige nu kører det godt, men før kørte det ikke så godt.

Interviewer: Hvem hjalp dig med at få det job?

Linea: Det var noget, jeg selv fandt.

Interviewer: Så det var også på dit eget initiativ og fordi, du synes, det var svært at få økonomien til at hænge sammen, så du tænkte "jeg finder et job", eller hvad?

Linea: Ja, men det er også nogle gange det, der kan være nederen ved at være godt anbragt, fordi bare fordi man gør tingene godt, føler de [kommunen] ikke, at man har brug for hjælp med andre ting. Ligesom man føler, at man skal gøre sig selv dårligere for at få hjælp.

De unge fortæller, at de oplever, at de står meget alene med at administrere en ofte lille økonomi. De har ofte relativt få penge at leve for, og det kan være en kamp at få økonomien til at hænge sammen. Asta på 21 år er på SU, hun arbejder og er stolt af at kunne klare sig selv. Hun fortæller:

De gange, jeg har taget SU-lån, har jeg altid betalt det tilbage, mens jeg har læst eller sådan, så har jeg bare arbejdet ekstra, fordi jeg har ikke lyst til at have lån. For eksempel med indskud [til bolig] har jeg jo haft behov for at tage det, men så har jeg bare betalt det af sådan efter og så bare levet lidt sparet på andre punkter, men det er også det, jeg har aldrig følt, at jeg har manglet noget, mens jeg har boet ude.

Det er vigtigt for mange af de unge, at de har godt styr på deres økonomi. For de unge, som har siddet eller sidder i fængsel, er det dog svært. De fortæller, at de har ret omfattende gæld, som de har svært ved at se sig komme ud af. De forsøger at leve deres hverdagsliv uden at tænke for meget på gælden og hvordan de skal kunne afdrage den. De unge, som er på offentlige ydelser, der ikke er SU, oplever også at have udfordringer med økonomien. Enkelte unge får deres penge administreret, da de tidligere har erfaringer med at bruge for mange penge og optage lån.

Det at kunne passe et arbejde og have styr på sin økonomi forbindes af mange af de unge med et selvstændigt voksenliv, som de fleste ønsker. Enkelte har svært ved at se sig ud af deres stramme økonomi eller omfattende gæld, hvilket påvirker deres fremtidsdrømme og -muligheder.

6.5 Opsamling: Vigtigheden af stabilitet

Bolig, uddannelse, arbejde og økonomi er vigtige forhold, som de unges fortællinger viser kan rumme både store og svære udfordringer, men også betydelige succeser, når de unge oplever at lykkes. De unges situation omkring bolig, uddannelse, arbejde og økonomi kan ikke ses som uafhængigt fra deres øvrige livsvilkår og udfordringer, men må forstås i sammenhæng med de unges hverdagsliv, mentale helbred, den hjælp og støtte de får, samt hvilke netværk og relationer de har.

Boligen er ikke blot et fysisk sted, hvor de unge har taget over hovedet og et sted at sove. Den danner et betydningsfuldt udgangspunkt for de unges hverdagsliv og trivsel. Det er et sted, hvor de har brug for at føle sig trygge. Flere af de unge oplever deres boligforhold

som ustabile, samtidig med at de fortæller om, at de for at fungere i hverdagen har brug for stabilitet, og at boligen bliver en base for deres hverdagsliv.

For anbragte unge er der stor tryghed i visheden om fortsat at kunne bo i deres plejefamilie eller på deres institution, hvis de ønsker det. Anbringelsesstedets rammer og voksne kan for nogle udgøre en vigtig og velkendt base i deres liv. For andre unge er det vigtigt at kunne få deres egen bolig og her finde ro og privatliv eller signalere, at de kan klare sig selv. Det er således for de unge ikke enten eller i forhold til, om de er klar til at flytte i egen bolig, men en proces, som afspejler den unges erfaringer og drømme for fremtiden. For at kunne trives i egen bolig er det vigtigt, at den unge selv er klar til at flytte og bliver aktivt støttet i at etablere sin bolig som en tryk base.

De unge oplever tit adskillelige boligskift og har usikre boligforhold i årene efter, de er fyldt 18 år. Eksempelvis oplever de, at deres bolig opsiges af kommunen, at de fratages eller ikke tilkendes efterværn, eller at de selv opsiges deres bolig på grund af boligens rammer og placering, eller hvis de ønsker at flytte til et andet sted. Nogle unge oplever kortere eller længere perioder i hjemløshed, hvor de er afhængige af at overnatte hos familie og venner på grund af ovenstående forhold, og fordi det mange steder kan være svært at få en bolig inden for de unges budgetramme.

Mange af de unge værdsætter den struktur, som et studie eller arbejde giver i deres hverdagsliv, og flere af de unge udtrykker stor stolthed over at have færdiggjort en uddannelse. Dog er det for flere unge svært at fastholde uddannelse og arbejde, og de har gentagne erfaringer med at skifte uddannelse. Samlet set peger de unges fortællinger på, at en række forhold kan påvirke deres boligforhold, uddannelsesforløb og arbejds erfaringer negativt.

Hyppe skoleskift og meget fravær fra grundskoleforløbet medfører, at en række af de unge har faglige huller, som de har vanskeligt ved at indhente. Det påvirker deres muligheder for tilknytning til uddannelse samt deres selvværd og tro på egne evner. De kan have svært ved at finde deres hylde, og det kan tage tid at finde ud af, hvad der interesserer og motiverer dem – og dermed hvilken uddannelse de skal vælge, eller hvilket arbejde de skal gå efter.

Det kan være vanskeligt for de unge at honorere de faste rammer og tider, der er i forbindelse med at tage en uddannelse eller have et arbejde. Oplevelser med psykiske udfordringer såsom stress og depression kan betyde, at de sygemeldes og eventuelt pauser eller helt stopper på deres uddannelse eller arbejde. Det kan af nogle unge opleves som vanskeligt at få økonomien til at hænge sammen, hvilket forstærkes af deres manglende tilknytning til uddannelsessystemet og arbejdsmarkedet.

7 Støtte, som virker for de unge – 10 fokuspunkter

Det vigtigste fund i analysen er, at virkningen af den støtte og hjælp, som unge modtager i deres overgang til voksenlivet, alene kan forstås i kontekst af den enkelte unges historie, livsvilkår og udfordringer. Analysen peger på, at de unge har omfattende behov for støtte, og at nogle i deres møde med det sociale system oplever at modtage utilstrækkelig støtte og hjælp, mens andre modtager støtte og hjælp, der virker positivt i forhold til at sikre dem en stabil overgang til voksenlivet. Det afgørende for om den støtte og hjælp, de unge modtager, virker, er, at den modsvarer deres konkrete behov og medtænker hele deres livssituation. Et centralt opmærksomhedspunkt er, at de unge ofte i mødet med det sociale system ansvarliggøres for deres livssituation og udfordringer. Det vil sige, at det er den enkelte ung, som i vidt omfang forventes at kende sine egne behov og udfordringer, samt i et vist omfang også selv kender løsningen på disse. Herudover forventes det, at de unges bud på en løsning passer til de tilbud, som eksisterer i det sociale system. Løsninger skal ofte forhandles både i tildelingen og fastholdelsen, hvilket opleves som en betydelig stressfaktor og for nogle unge en barriere for at få den rigtige støtte og hjælp.

Systemets krav og forudsætninger for støtte og hjælp fremstår ofte uigennemsigtige for de unge, som oplever at stå alene med ansvaret for at kende egne rettigheder samt systemets logikker og muligheder. De unge, som har bedst erfaringer i mødet med systemet og i tildelingen af støtte og hjælp, er dels de unge, der har en professionel eller privat resourceperson i deres netværk, som løbende bistår dem med kontakten, dels de unge, som oplever at have en god og stabil relation til deres sagsbehandler. De unges relationer til sagsbehandler og andre professionelle er imidlertid ofte så skrøbelige, at de oplever at stå alene med deres udfordringer i at sikre sig den nødvendige støtte og hjælp. De fleste unge oplever, at der er stor udskiftning i de professionelle, særligt sagsbehandlere, og at de står alene i deres forsøg på at navigere gennem uforståelige regler og logikker i forskellige systemer.

Koordinering på tværs af forskellige systemer og sfærer i den unges liv er afgørende for, at den hjælp og støtte, som den unge får fra forskellige systemer, supplerer hinanden. Støtte til denne koordinering opleves generelt som en vigtig hjælp, særligt for de unge, som har kontakt med mange systemer. Af disse unge oplever en gruppe, at de i kortere eller længerevarende perioder står alene med at forstå og koordinere deres støtte på tværs af forskellige systemer, samt at de har ansvaret for at kende til systemernes regler, logikker og snitflader. Ofte ved de dog ikke, hvilke former for støtte der hører ind under hvilke systemer.

Analysen peger på, at de unges oplevelser af deres hverdagsliv skal forstås både i relation til fortidens begivenheder og i relation til deres ønsker for fremtiden. Der fremhæves såvel positive elementer som udfordringer, der rækker fremad i forhold til, hvordan de unge bedst muligt støttes i at skabe sig et sammenhængende hverdagsliv med en rød tråd fra fortid til nutid og fremtid med fokus på at støtte de unge i skabelse og fastholdelse af relationer, fast bolig og tilknytning til uddannelse. Vi har på den baggrund opstillet 10 fokuspunkter, som på tværs af de unges fortællinger viser, hvornår den støtte, de unge modtager, opleves som en hjælp. Punkterne er dannet på baggrund af de unges

såvel positive som negative erfaringer, men de er formuleret positivt, således at de tager udgangspunkt i det, der virker.

Punkterne er overordnede og generiske, og de er således baseret på det samlede data-materiale og ikke på enkelte unges fortællinger. Selvom punkterne generelt er gældende, vil de have forskellig betydning og vægt, som er afhængig af den enkelte unges historie, livsvilkår og udfordringer. Der er således ikke tale om en prioritering af de forskellige punkter. Punkterne kan derfor primært bruges til at guide tilrettelæggelsen af den overordnede støtte, som gives til unge i udsatte livssituationer i deres overgang til voksenlivet. Samtidig kan de anvendes som en form for tjekliste eller opmærksomhedspunkter i forhold til at vurdere den støtte, som tilbydes unge.

Selvom vi her har valgt at opsætte fundene i punkter, afdækker de ikke klart afgrænsede områder. Der vil være overlap mellem punkterne. Ligeledes er det i alle punkterne vigtigt at fastholde, at den støtte og hjælp, som unge modtager, skal give mening i netop den enkeltes liv. For at støtten opleves som en hjælp for de unge i deres overgang til voksenlivet skal den være:

1. Relevant. Den unge skal kunne se, at støtten faktisk er en hjælp. Det er vigtigt, at den unge er motiveret eller motiveres for at modtage støtten og kan se formålet med denne. Den unge skal derfor opleve sig mødt på den rigtige måde og på det rigtige tidspunkt. Hvis støtten ikke opleves som relevant af den unge selv, vil den ikke virke efter hensigten, og det indebærer risiko for, at den unge modarbejder støtten eller frasiger sig den. Dette kan få negative konsekvenser i forhold til den unges succesfulde overgang til voksenlivet.

2. Tilgængelig. Den unge skal via information og rådgivning have nem adgang til viden om relevant støtte samt kende til sine rettigheder. Viden om rettigheder og støttemuligheder er afgørende for, at den unge indgår i et samarbejde om at modtage den rette støtte.

3. Fleksibel. Støtten skal løbende kunne tilpasses den unges behov i forhold til omfang, indhold og varighed. Når den unges behov skifter, skal støtten nemt kunne justeres i forhold hertil med udgangspunkt i den unges behov og ønsker. Herudover skal der åbnes op i forhold til definitionen af udvikling, således at den unges udvikling vurderes på baggrund af den unges samlede situation og udgangspunkt.

4. Gennemskuelig. Beslutninger om støtte skal være til at forstå for den unge. Den unge skal kende baggrunden for beslutninger om støtte. Desuden skal den unge vide, hvad støtten konkret består af og vide, hvad der kan forventes af støtten.

5. Koordineret. Støtten skal tilpasses anden hjælp og støtte, som den unge modtager, således at forskellige systemer samarbejder og ikke modarbejder hinanden. Det er vigtigt, at det ikke bliver den unges ansvar at koordinere forskellige støtteindsatser, og at ansvaret for koordineringen ligger hos professionelle.

6. Tryghedsskabende. Beslutninger om støtte skal træffes, således at den unge er tryk med dem og konsekvenserne heraf. Den unge skal kunne inddrage personer, som er tryghedsskabende for den unge i beslutningsprocesserne. Desuden skal den iværksætte

støtte have fokus på at skabe og understøtte længerevarende trygge og fortrolige relationer for den unge.

7. Rettidig. Støtten skal være tilgængelig, når den unge har behov for hjælp. Hurtig sagsbehandling skal sikre, at støtten tager udgangspunkt i den unges behov og livsvilkår her og nu samt søge at muliggøre den unges planer og drømme for fremtiden.

8. Langsigtet og processuel. Støtten i overgangen til voksenlivet skal tidligt indtænkes og italesættes som en integreret proces i den unges liv. Der skal tages udgangspunkt i støtte (eksempelvis anbringelsessted), som virker for den unge, når støtten i overgangen til voksenlivet skal planlægges. Processen omkring tilrettelæggelsen af støtte skal opstartes tidligt af sagsbehandler med udgangspunkt i modenhed og alder og løbende tilpasses barnets og den unges behov. Endvidere skal afslutningen af støtte tilgås processuelt, således der sker en glidende overgang i den unges liv også ved afslutningen af støtte.

9. Uden automatisk slutdato. Støtten skal tildeles og tilrettelægges ud fra den unges behov og ønsker. Den skal ikke automatisk følge bestemte tids- eller aldersintervaller, men tage udgangspunkt i den unges udvikling og ønsker. Opfølgninger skal forberedes og virke i samspil med støtten og den unges behov.

10. Stabil. Støtten skal tilrettelægges, så den bedst muligt bevarer den unges relationer. Den unge skal kunne regne med, at støtten ikke pludselig skifter karakter eller pludselig afsluttes. Når der sker ændringer i støtten, er det vigtigt, at den unge forberedes og inddrages i god tid i forhold til den fremtidige tilrettelæggelse af støtten.

Disse 10 fokuspunkter for støtte er overordnede nedslag for, hvordan støtte, der virker for den unge, bedst kan tilrettelægges, og hvad der er vigtigt at være opmærksom på i tilrettelæggelsen af støtte til unge i overgangen til voksenlivet. Det, som er vigtigt i forhold til alle punkterne, er, at der konsekvent og løbende tages udgangspunkt i de individuelle behov og ønsker i forhold til at etablere støtte, der virker for den unge.

Litteratur

- Antle, B. F., Johnson, L., Barbee, A., & Sullivan, D. (2009). Fostering interdependent versus independent living in youth aging out of care through healthy relationships. *Families in Society-the Journal of Contemporary Social Services*, 90(3): 309-315.
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55(5): 469-480.
- Bakketeig, E. (2008). Innledning. I E. Bakketeig, & E. Backe-Hansen (red.). *Forskning-kunnskap om ettervern* (pp. 17-32). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Barker, J. (2016). A habitus of instability: Youth homelessness and instability. *Journal of Youth Studies*, 19(5): 665-683.
- Bengtsson, T.T. & Olsen R.F. (2021). *Kortlægning af viden om kvalitet i sagsbehandlingen på børne- og ungeområdet. Et litteraturstudie af danske publikationer*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Bengtsson, T.T. & Mølholt, A. (2020). Anonymisering i kvalitative undersøgelser. I K. E. Petersen & L. Ladefoged (red.). *Forskning med børn og unge: Etik og etiske dilemmaer* (pp. 193-211). København: Hans Reitzels Forlag.
- Bengtsson, T.T. & Mølholt, A. (2018). 'Creation of belonging and non-belonging in the temporal narratives of young people transitioning out of care in Denmark', *Nordic Social Work Research*, 8(1): 54-64.
- Benjaminsen, L., Enemark, M.H. & Jeppesen, T. (2020). *Hjemløshed i ungdommen. en registerbaseret undersøgelse af unges forløb før og efter en hjemløshedssituation*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Böcker Jakobsen, T., Hammen, I., & Steen, L. (2010). *Efterværn - støtte til tidligere anbragte unge: Midtvejsevaluering af forsøg med efterværn under handlingsprogrammet "lige muligheder"*. København: SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Courtney, M.E., Dworsky, A. & Pollack, H. (2007). When should the state cease parenting? Evidence from the Midwest study. Chapin Hall: *Issue Brief Nr. 15*.
- Courtney, M.E. (2009). *The difficult transition to adulthood for foster youth in the US: Implications for the state as corporate parent. Social policy report. Volume XXIII, number 1*. Society for Research in Child Development.
- Danmarks Statistik. (2021). Flere hjemmeboende 18-21-årige. *Nyt Fra Danmarks Statistik*, 94.
- Deloitte. (2017). *Efterværn og den gode overgang til voksenlivet. Undersøgelse af efterværnsområdet i Danmark*. Odense: Socialstyrelsen.

- Elder, G. H., Johnson, M., Kirkpatrick, & Crosnoe, R. (2003). The emergence and development of life course theory. I J. T. Mortimer, & M. J. Shanahan (red.). *Handbook of the life course* (pp. 3-16). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Espersen, D. L. (2004). *Fra anbringelse til efterværn: En pilotundersøgelse blandt sagsbehandlere*. København: Socialforskningsinstituttet
- Gilligan, R. (2012). Children, social networks and social support. I M. Hill, G. Head, A. Lockyer, B. Reid & R. Taylor (red.). *Children's Services: Working Together* (pp. 116-126). Harlow: Pearson
- Hjort, J. L., & Backe-Hansen, E. (2008). Forskningsstatus. In E. Bakketeig, & E. Backe-Hansen (red.). *Forskningsskunnskap om ettervern* (pp. 33-66). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Horrocks, C. & Goddard, J. (2006). Adults who grew up in care: constructing the self and accessing case files. *Child and Family Social Work* 11: 264-272.
- Iversen, K., Mortensen, N.P., Birkefoss, K. & Jensen, H.L.S. (2021). *Efterværn og overgang til voksenlivet. Litteraturgennemgang*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Järvinen, M., & Mik-Meyer, N. (2003). *At skabe en klient. institutionelle identiteter i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Lausten, M., Frederiksen, S. & Olsen, R.F. (2020). *Tidligere anbragte unge - 18 år og på vej mod voksenlivet. forløbsundersøgelse af tidligere anbragte unge født i 1995*. København: VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Lipsky, M. (2010). *Street-level bureaucracy: Dilemmas of the individual in public service* Russell Sage Foundation.
- Mortimer, J. T., & Shanahan, M. J. (2003). Preface. I J. T. Mortimer, & M. J. Shanahan (red.). *Handbook of the life course* (pp. xi-xvi). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Mølholt, A. (2017). *Når man har været anbragt. En sociologisk undersøgelse af fortællinger om fortid, nutid og fremtid hos unge, der har været anbragt uden for hjemmet*. Ph.d.-afhandling. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Mølholt, A., Stage, S., Pejtersen, J.H. & Thomsen, P. (2012). *Efterværn for tidligere anbragte unge: En videns- og erfaringsopsamling*. København: SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Olsen, R.F., Egelund, T. & Lausten, M. (2011). *Tidligere anbragte som unge voksne*. København: SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Pihl, M. D. (2018). *For 10 år siden fuldførte lige mange gymnasiet og erhvervsskolen*. København: AE - Arbejderbevægelsens Erhvervsråd.

- PwC (PriceWaterhouseCoopers). (2021). *Investerings i efterværn. tværgående evaluering*. Hellerup: PwC.
- Reid, C. (2007). The transition from state care to adulthood: International examples of best practices. *New Directions for Youth Development*, 113(113): 33-49.
- Settersten, R. A. J. (2003). Age structuring and the rhythm of the life course. I J. T. Mortimer, & M. J. Shanahan (red.). *Handbook of the life course* (pp. 81-98). New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Skårhøj, A., Højen-Sørensen, A., Karmsteen, K., Oldrup, H. & Pejtersen, J.H. (2016). *Anbragte unges overgang til voksenlivet. evaluering af fire efterværnsinitiativer under efterværnspakken*. København: SFI - Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Storø, J. (2012). *Ettervern og overgang for ungdom i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ward, H. (2009). Patterns of instability: Moves within the care system, their reasons, contexts and consequences. *Children and Youth Services Review*, 31(9): 1113-1118.
- Ward, H. (2011). Continuities and discontinuities: Issues concerning the establishment of a persistent sense of self amongst care leavers. *Children and Youth Services Review*, 33(12): 2512-2518.

Bilag 1 Tematikker for interviews

VIVE

DET NATIONALE FORSKNINGS-
OG ANALYSECENTER FOR VELFÆRD